

GOVOR / SPEECH
Zagreb, godina 33 (2016), broj 1

UDK 81'34(05)"540.6"

CODEN GOVOEB

Mrežna inačica: ISSN 1849-2126

Tiskana inačica: ISSN 0352-7565

Izdavač

ODJEL ZA FONETIKU HRVATSKOGA FILOLOŠKOG DRUŠTVA

Uredništvo

Gordana VAROŠANEC-ŠKARIĆ, glavna urednica

Petra ACZÉL	Sveučilište Corvinus, Budimpešta, Mađarska
Dana BOATMAN	Johns Hopkins Hospital, Baltimore, SAD
Almasa DEFTERDAREVIĆ	Filozofski fakultet, Sarajevo, Bosna i Hercegovina
Mária GÓSY	Mađarska akademija znanosti, Budimpešta, Mađarska
William J. HARDCASTLE	Queen Margaret University, Edinburgh, Velika Britanija
Damir HORGA	Filozofski fakultet, Zagreb, Hrvatska
Patricia KEATING	University of California Los Angeles, SAD
Nikolaj LAZIĆ	Filozofski fakultet, Zagreb, Hrvatska
Marko LIKER	Filozofski fakultet, Zagreb, Hrvatska
Vesna MILDNER	Filozofski fakultet, Zagreb, Hrvatska
Elenmari PLETIKOS OLOF	Filozofski fakultet, Zagreb, Hrvatska
Marija POZOJEVIĆ TRIVANOVIĆ	Filozofski fakultet, Zagreb, Hrvatska
Vesna POŽGAJ HADŽI	Filozofski fakultet, Ljubljana, Slovenija
Ján SABOL	Filozofski fakultet, Košice, Slovačka
Irena SAWICKA	Filološki fakultet, Torunj, Poljska
Mirjana SOVILJ	Institut za eksperimentalnu fonetiku i patologiju govora "Đorđe Kostić", Beograd, Srbija
Jelena VLAŠIĆ DUIĆ	Filozofski fakultet, Zagreb, Hrvatska

Tajnica: Diana TOMIĆ

Izvršna tajnica: Ana VIDOVIĆ ZORIĆ

Lektorica: Katarina VARENICA

Korektorica: Marica ŽIVKO

Design ovitka: Zlatko ŠIMUNOVIĆ

Grafičko uređenje i prijelom

Jordan BIĆANIĆ, Odsjek za fonetiku, Filozofski fakultet, Zagreb

Prilozi objavljeni u *Govoru* referiraju se u sljedećim sekundarnim izvorima: Journal Citation Reports - Social Sciences Edition, European Reference Index for the Humanities (ERIH), Scopus, Linguistic Bibliography Online (prethodno: BL Bibliographie Linguistique), LLBA Linguistics and Language Behavior Abstracts, MLA Bibliography, FRANCIS (Institut de l'Information Scientifique et Technique of the Centre National de la Recherche Scientifique (INIST-CNRS)), Social Scisearch.

Adresa uredništva

Filozofski fakultet, Odsjek za fonetiku, I. Lučića 3, 10 000 Zagreb, Hrvatska

Telefoni: 385 (0)1 409 23 74, 385 (0)1 409 20 97, 385 (0)1 409 20 98

Telefaks: 385 (0)1 409 20 96, e-mail: gvarosan@ffzg.hr, dtomic@ffzg.hr, anvidovi@ffzg.hr

Elektronička inačica dostupna je na stranici: <http://www.hfiloloskod.hr/index.php/casopisi/govor>

Ovaj je broj tiskan uz financijsku potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske.

Tisak: Tiskara "Rotim i Market", Lukavec

SADRŽAJ / CONTENTS

Renata MÖHR NEMČIĆ, Sandra BRADARIĆ-JONČIĆ Relacije kulturnog identiteta i samopoštovanja, zadovoljstva životom te psihičkog zdravlja gluhih i nagluhih osoba The relationship between cultural identity and self-esteem, satisfaction with life and psychological health in deaf and hard of hearing persons.....	3
Martina SEKULIĆ SOVIĆ, Vlasta ERDELJAC, Hrvoje HEĆIMOVIĆ Medijalni temporalni režanj kao neuralni korelat leksičko-semantičke obrade apstraktnosti i konkretnosti kod osoba s epilepsijom Medial temporal lobe as a neural correlate of lexical-semantic processing of abstract and concrete words in people with epilepsy	39
Jacek KUDERA A comparative study of vowels' F1 and F2 values in frequent English loanwords in Polish and Russian languages Usporedba vrijednosti F1 i F2 vokala u izgovoru čestih posuđenica iz engleskog jezika kod izvornih govornika poljskog i ruskog.....	67
Arnalda DOBRIĆ Međunarodni simpozij o podučavanju portugalskog jezika te Ibero-američki forum o pismenostima. Braga, Portugal, od 28. do 30. siječnja 2016.....	79
Alma VANČURA 3. Međunarodna konferencija o retorici "Dani Ive Škarića". Postira, Hrvatska, od 20. do 23. travnja 2016. godine.....	81
Ines CAROVIĆ, Ana VLAH XXX. međunarodni znanstveni skup HDPL-a "Jezik kao predmet proučavanja i jezik kao predmet poučavanja". Rijeka, Hrvatska, od 12. do 14. svibnja 2016.....	83
Upute autorima	87
Information for authors	90

Izvorni znanstveni rad
Rukopis primljen 30. 4. 2016.
Prihvaćen za tisak 8. 9. 2016.

Renata Möhr Nemčić, Sandra Bradarić-Jončić

sandra.bradaric-joncic@erf.hr

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Hrvatska

Relacije kulturnog identiteta i samopoštovanja, zadovoljstva životom te psihičkog zdravlja gluhih i nagluhих osoba¹

Sažetak

Rezultati dosadašnjih malobrojnih istraživanja, iako u određenoj mjeri nekonzistentni, upućuju na povezanost kulturnog identiteta gluhih i nagluhih osoba s njihovim samopoštovanjem i zadovoljstvom životom. Cilj ovog istraživanja bio je ispitati povezanost samopoštovanja, zadovoljstva životom i psihičkog zdravlja gluhih i nagluhih osoba sa sastavnicama kulturnog identiteta (kulturne identifikacije, kulturnih sklonosti, sudjelovanja u kulturi, samoprocjene kulturnih znanja i jezične kompetencije u znakovnom i hrvatskom jeziku) te vrstom kulturnog identiteta (čujući, marginalni, gluhi i dvokulturni). U istraživanju su sudjelovale 443 osobe oštećena sluha u dobi od 18 do 87 godina iz 17 hrvatskih gradova. Ispitivanje je provedeno primjenom Akulturacijske skale DAS (Maxwell-McCaw i Zea, 2011), Rosenbergove skale samopoštovanja (Rosenberg, 1965), Dienerove Skale zadovoljstva životom (Diener i sur., 1985) te četiri podskale upitnika o zdravlju SF-36 (Ware i Sherbourne, 1992), koje mjere opće psihičko zdravlje. U obradi podataka korišteni su regresijska analiza i Kruskal-Wallisov test. Identifikacija sa zajednicom odnosno kulturom Gluhih pokazala se značajnim prediktorom samopoštovanja, zadovoljstva životom i psihičkog zdravlja gluhih i nagluhih osoba. Značajnim prediktorima samopoštovanja pokazale su se također varijable samoprocjene jezične kompetencije u znakovnom i govornom jeziku, varijable znanja o čujućoj kulturi i kulturi Gluhih (posljednja je negativno povezana sa samopoštovanjem) te sklonosti jednoj odnosno drugoj kulturi (obje negativno povezane sa samopoštovanjem). Značajnim

¹ Istraživanje je provedeno u okviru znanstvenog projekta "Dvojezična komunikacija gluhih i čujućih", poduprtog od strane MZOŠ RH.

prediktorom zadovoljstva životom, uz identifikaciju s kulturom Gluhih, pokazala se i varijabla znanja o kulturi Gluhih. Sa psihičkim zdravljem, uz identifikaciju s kulturom Gluhih, povezanom se pokazala varijabla znanja o kulturi čujućih. Značajne razlike među gluhim i nagluhim osobama s različitim vrstama identiteta utvrđene su samo u odnosu na zadovoljstvo životom, pri čemu su najviše rezultate, kao i u prethodnim istraživanjima, postigle osobe s dvokulturnim identitetom, a najniže osobe s marginalnim identitetom. I na varijablama samopoštovanja i psihičkog zdravlja osobe s marginalnim identitetom postigle su najniže rezultate, ali ne značajno niže od preostalih skupina sudionika.

Ključne riječi: kulturni identitet, kultura Gluhih, znakovni jezik, samopoštovanje, zadovoljstvo životom

1. UVOD

1.1. Kulturni identitet i samopoštovanje

Kulturni identitet pojedinčev je osjećaj pripadnosti određenoj kulturnoj zajednici. O zajednici gluhih govori se kao o kulturi Gluhih – kulturnoj manjini s vlastitim jezikom, običajima, vrijednostima, poviješću, stvaralaštvom, organizacijama (Lane i sur., 1996), a sve više i kulturno-specifičnim dvojezičnim pristupom u obrazovanju (Neil Mahshie, 1995; Teruggi, 2014; Marschark i sur., 2014).

Ovisno o razvojnim okolnostima, odnosno specifičnim demografskim varijablama vezanima uz slušni i obrazovni status (stupanj i vrijeme nastanka oštećenja sluha, slušni status roditelja i jezik kojim se komuniciralo u obitelji, vrsta škole koju su osobe pohađale i jezik kojim se u njima komuniciralo, posjećivanje kluba gluhih), gluhe i nagluhe osobe mogu formirati različit kulturni identitet. Neke će se identificirati s kulturom Gluhih i njezinim vrijednostima i običajima te formirati gluhi identitet, koji uključuje preferiranu upotrebu znakovnog jezika i preferirano sudjelovanje u životu zajednice gluhih. Neke će preferirano koristiti govorni jezik i sudjelovati u životu zajednice čujućih, identificirat će se s čujućom kulturom i formirati čujući identitet. Neke će se, pak, identificirati s objema kulturama, komforno se koristeći obama jezicima i aktivno sudjelujući u životima obiju kultura te formirati dvokulturni identitet, dok se neke neće identificirati niti s jednom od dviju kultura te će tako formirati marginalni identitet (Glickman i Carey, 1993; Maxwell-McCaw, 2001; Leigh, 2009).

Prema akulturacijskom modelu kulturnog identiteta autorica Maxwell-McCaw i Zea (2011), kulturni identitet gluhih i nagluhih sačinjen je od pet sastavnica – faktora koji su ekstrahirani faktorskom analizom i na temelju njih konstruiran je mjerni instrument: DAS – *Deaf Acculturation Scale* (Maxwell-McCaw i Zea, 2011). Prema ovom modelu, sastavnice kulturnog identiteta su sljedeće: kulturna identifikacija ("Ugodno se osjećam u društvu gluhih."), sudjelovanje u kulturi ("Koliko uživate ići na kazališne predstave s gluhim glumicama i glumcima?"), kulturne sklonosti ("Više bih volio/voljela ići u školu za gluhe."), jezična kompetencija ("Koliko dobro koristite znakovni jezik?") te kulturno znanje ("Koliko dobro poznajete važne događaje u povijesti zajednice gluhih?"). Skala DAS, dakle, mjeri tih pet faktora u odnosu na identifikaciju sa svakom od dviju kultura te se kombinacijama rezultata na dvjema skalama utvrđuje vrsta identiteta (čujuć, marginalni, gluhi, dvokulturni).

Malobrojna dosadašnja istraživanja ukazuju na važnost izgrađenog kulturnog identiteta i njegovu povezanost sa samopoštovanjem i zadovoljstvom životom u gluhih i nagluhih osoba (Maxwell-McCaw, 2001; Hintermair, 2008).

Samopoštovanje je vrijednosna komponenta samopoimanja, odnosno subjektivni emocionalni doživljaj vlastite vrijednosti u pojedinca (Erol i Orth, 2011). Ono predstavlja relativno stabilnu osobinu, iako oscilira tijekom razvojnih stadija u životu pojedinca (Orth i Robins, 2014). U djetinjstvu je samopoštovanje relativno visoko, tijekom adolescencije opada, da bi nakon nje ponovo raslo i svoj vrhunac doseglo u dobi između 50 i 60 godina, nakon čega ponovo i ubrzano opada (Orth i Robins, 2014). Razvoj samopoštovanja tijekom djetinjstva i adolescencije ovisi o nizu intraindividualnih i socijalnih čimbenika, pri čemu su privrženost i prihvaćenost od strane važnih drugih osoba, naročito roditelja i vršnjaka, odnosno slika koju oni reflektiraju pojedincu, naročito u odnosu na njegovu kompetentnost, presudni (Mann i sur., 2004). Ono je jedna od najznačajnijih komponenata mentalnog zdravlja i zaštitni je faktor od negativnih utjecaja koji ga ugrožavaju; nestabilan pojam o sebi i nisko samopoštovanje mogu imati ključnu ulogu u razvoju poremećaja poput depresije, anoreksije, bulimije, anksioznosti, agresivnosti i zlorabe opojnih sredstava (Mann i sur., 2004). Samopoštovanje je povezano s uspješnim nošenjem sa stresnim situacijama, fizičkim zdravljem, postizanjem školskog i profesionalnog uspjeha te zadovoljstvom u partnerskim odnosima (Erol i Orth, 2011).

Teškoće komunikacije s okolinom, teškoće u razvoju privrženosti s drugima, neprihvaćenost od strane okoline i mogući osjećaji nekompetentnosti u usporedbi s čujućim vršnjacima, mogu se negativno odraziti na samopoštovanje gluhe i nagluhe djece. Istraživanja samopoštovanja u gluhih i nagluhih osoba provedena su najčešće s djecom i mladima, dok su istraživanja s odraslima rijetka. Ta istraživanja nisu dala jednoznačne rezultate: po nekima su gluhi i nagluhi sudionici postigli niže rezultate od čujućih (Capelli i sur., 1995; Van Gent i sur., 2012; Theunissen i sur., 2014), dok u drugima nisu utvrđene razlike (Cates, 1991; Percy-Smith i sur., 2008; Eriks-Brophy i sur., 2012). Također, po pitanju vrste škole koju su pohađali, rezultati nisu konzistentni. U nekima su više samopoštovanje iskazali sudionici iz redovnih škola (Leigh i sur., 2009; Mejstad i sur., 2009), u drugima oni iz posebnih škola (Obrzut i sur., 1999; Van Gorp, 2001; Theunissen i sur., 2014), dok treća nisu utvrdila povezanost (Bat-Chava, 1993; Kluwin i sur., 2002; Jambor i Elliot, 2005). Jedini rezultat koji je konzistentan jest povezanost slušnog statusa roditelja i načina komunikacije u obitelji. Višu razinu samopoštovanja postižu gluha djeca gluhih

roditelja u odnosu na gluha djecu čujućih roditelja (Bat-Chava, 1993) i općenito ona djeca i mladež koja u obitelji komuniciraju znakovnim jezikom (Leigh, 1999; Crowe, 2003; Hintermair, 2008) ili "totalnom komunikacijom" (simultanim korištenjem govornog i znakovnog jezika) (Desselle, 1994).

Rezultati istraživanja povezanosti kulturnog identiteta i samopoštovanja gluhih i nagluhih osoba također nisu jednoznačni. Bat-Chava je (1994) utvrdila višu razinu samopoštovanja kod gluhih osoba koje su u većoj mjeri orijentirane prema zajednici gluhih, u odnosu na one koje su se identificirale sa zajednicom čujućih i čujućim osobama. Međutim, u narednom istraživanju (Bat-Chava, 2000) nije utvrđena značajna povezanost između vrste identiteta i samopoštovanja, iako su osobe s gluhim i dvokulturnim identitetom postigle nešto više rezultate. Häfele je (2001, prema Hintermair, 2008) utvrdila značajnu pozitivnu povezanost samopoštovanja i dvokulturnog identiteta te negativnu povezanost marginalnog identiteta i samopoštovanja, dok čujući i gluhi identitet nisu bili značajno povezani. Maxwell-McCaw (2001) utvrdila je najnižu razinu samopoštovanja kod osoba s marginalnim identitetom, potom slijede, redom, osobe s čujućim, gluhim i dvokulturnim identitetom. Razlike između osoba s marginalnim i čujućim identitetom u odnosu na preostale tri skupine bile su značajne. Razlike između gluhog i dvokulturnog identiteta nisu bile značajne. Hintermair je pak (2008) utvrdio da najviše samopoštovanje imaju osobe s dvokulturnim identitetom, a potom slijede, redom, osobe s čujućim, gluhim i marginalnim identitetom. Značajne razlike utvrđene su između osoba s marginalnim identitetom i preostalih triju skupina te između osoba s dvokulturnim i gluhim identitetom. Između osoba s dvokulturnim i čujućim identitetom te između osoba s čujućim i gluhim identitetom razlike nisu bile značajne. Meyer i Kashubeck-West (2011) nisu utvrdile povezanost između vrste identiteta i samopoštovanja, međutim u tom je istraživanju sudjelovao svega 21 sudionik.

Iako su rezultati spomenutih istraživanja nekonzistentni, ipak se može uočiti tendencija da najnižu razinu samopoštovanja imaju osobe s marginalnim identitetom, a najviše osobe s dvokulturnim identitetom. Osjećaj pripadnosti objema zajednicama, komforno korištenje obaju jezika i sudjelovanje u društvenim aktivnostima obiju zajednica pozitivno se odražava na samopoštovanje gluhih i nagluhih osoba. S druge strane, više samopoštovanje osobu čini otpornijom na frustracije i, moguće, ustrajnijom u naporima da udovolji zahtjevima funkcioniranja u dvjema kulturama.

1.2. Kulturni identitet i zadovoljstvo životom

Samopoštovanje je globalno vrednovanje sebe, a zadovoljstvo životom jest kognitivno vrednovanje vlastitog života na temelju vlastitih individualnih kriterija, odnosno standarda (Diener i Diener, 1995). Zadovoljstvo životom pokazatelj je kvalitete života, smatra se spoznajnom komponentom subjektivne dobrobiti (engl. *subjective well-being*) te odražava (ne)ravnotežu između težnji i trenutačnoga položaja pojedinca. Relativno je stabilno kroz vrijeme, iako na procjene često utječe trenutačno raspoloženje pojedinca i njegovi životni uvjeti (Pavot i Diener, 1993).

Komponente "dobrog života" najčešće uključuju zdravlje, uspješne odnose, postignuća u poslu ili školi, zaposlenje i materijalno blagostanje, no različite osobe imaju različite standarde "uspješnosti" glede tih komponenata pa se u istraživanjima kao mjera najčešće uzima globalna procjena zadovoljstva životom, umjesto zasebnih procjena po komponentama, odnosno domenama (Pavot i Diener, 1993). Bračni status i zdravlje imaju uglavnom pozitivne korelacije sa zadovoljstvom životom, dok povezanost s dobi i spolom nije utvrđena (Pavot i Diener, 1993). Prema nekim autorima (Diener i Diener, 1995) visoko samopoštovanje naj snažniji je prediktor zadovoljstva životom.

Malobrojna su istraživanja ispitivala zadovoljstvo životom u gluhih i nagluhih osoba. Istraživanjem provedenim na gluhih i nagluhim učenicima u dobi od osam do 18 godina, Gilman i suradnici (2004) utvrdili su značajno nižu razinu zadovoljstva životom kod slušnooštećenih učenika u odnosu na njihove čujuće vršnjake, i to glede globalne mjere zadovoljstva životom, zadovoljstva roditeljima, prijateljima i životnom okolinom. Razlike glede zadovoljstva školom i samim sobom nisu bile značajne.

Rezultati istraživanja Maxwell-McCaw (2001) pokazali su najvišu razinu zadovoljstva životom kod osoba s gluhih i dvokulturnim identitetom, među kojima nije bilo značajnih razlika, potom kod sudionika s čujućim identitetom, a najnezadovoljnije životom bile su osobe s marginalnim identitetom. Hintermair je (2008) također utvrdio da su najzadovoljnije životom bile osobe s dvokulturnim identitetom, potom, redom, osobe s gluhih, čujućim te marginalnim identitetom. Značajne razlike utvrđene su između osoba s marginalnim identitetom i preostalih triju skupina te između osoba s čujućim i onih s dvokulturnim identitetom. Između osoba s gluhih i dvokulturnim identitetom nije bilo razlika. Istraživanje Meyer i Kashubeck-West (2011) nije pokazalo razlike u zadovoljstvu životom s obzirom na kulturni identitet, međutim ovdje se radilo o ukupno 21 sudioniku, za razliku od prethodna dva istraživanja u kojima su uzorci bili veliki.

Ovi su rezultati, kao i rezultati istraživanja relacije samopoštovanja i kulturnog identiteta, nekonzistentni, ali ponovo ukazuju na tendenciju da najviše dobrobiti osobama donosi dvokulturni identitet, a najmanje marginalni. Slaba ovladanost govornim jezikom, uz istovremeno nepoznavanje znakovnog jezika i nepripadnost zajednici gluhih, predstavlja rizik za emocionalno zdravlje i socijalno funkcioniranje, odnosno grupnu identifikaciju prelingvalno gluhih i nagluhih osoba.

1.3. Kulturni identitet i psihičko zdravlje

Istraživanja povezanosti kulturnog identiteta i psihičkog zdravlja, odnosno psihosocijalnih teškoća u gluhih i nagluhih osoba, nisu do sada provedena, već posredno, na temelju rezultata istraživanja povezanosti demografskih varijabli za koje znamo da su povezane i s formiranjem identiteta i sa psihičkim zdravljem, možemo stvoriti neke pretpostavke.

Istraživanja pokazuju da su psihosocijalne teškoće češće u gluhe nego u čujuće djece (Hintermair, 2007; Fellingner, 2012), odnosno da je u odraslih gluhih prisutna visoka stopa tih teškoća (Van Gent i sur., 2012). Prema nekim istraživanjima postlingvalno gluhi imaju više simptoma teškoća od prelingvalno gluhih osoba (De Graaf i Bijl, 2002). Simptoma depresije i anksioznosti više je u gluhih nego u čujućih pojedinaca (Kvam i sur., 2007). Gluhe osobe više su izložene stresu te imaju više psihosomatskih poremećaja od čujućih osoba (Fellinger i sur., 2004). U populaciji gluhih zabilježena je veća učestalost posttraumatskog stresnog poremećaja (Black i Glickman, 2006).

U nekim istraživanjima utvrđeno je manje psihosocijalnih teškoća kod gluhe i nagluhe djece iz redovnih škola (Keilmann i sur., 2007; Van Gent i sur., 2007) negoli kod polaznika posebne škole, dok u drugima nisu utvrđene razlike (Fellinger i sur., 2009).

Kod djece kod koje je prisutna visoka razina ovladanosti znakovnim i govornim jezikom nije uočena veća učestalost psihosocijalnih poteškoća od one u njihovih čujućih vršnjaka (Sinkkonen, 1994; Polat, 2003). Djeca koja ne mogu uspješno komunicirati s okolinom, posebno s članovima obitelji i vršnjacima, četiri su puta više pogođena teškoćama u psihičkom zdravlju te su česte žrtve zlostavljanja. U gluhe djece iz obitelji u kojima se u komunikaciji koristi znakovni jezik primijećeni su razvijeni psihološki resursi i veće zadovoljstvo životom (Fellinger, 2012).

Pripadnici zajednice gluhih fluentno i komforno komuniciraju znakovnim jezikom. Društvene norme zajednice gluhih cijene privrženost zajednici, dijeljenje

informacija i pružanje podrške (Lane i sur., 1996) te je stoga opravdano pretpostaviti da akulturacija u kulturu Gluhih djeluje kao zaštitni faktor za psihičko zdravlje prelingvalno gluhih i nagluhih osoba.

2. PROBLEM I CILJ ISTRAŽIVANJA

Dosadašnjim istraživanjima utvrđena je povezanost samopoštovanja i zadovoljstva životom s vrstom kulturnog identiteta. Iako rezultati nisu sasvim konzistentni, zamjetna je tendencija da najviše rezultate na ovim varijablama postižu gluhe i nagluhe osobe s dvokulturnim identitetom, a najniže one s marginalnim identitetom. Budući da ne raspoložemo nikakvim informacijama o ovim relacijama u gluhih i nagluhih osoba u Hrvatskoj, jer one do sada nisu bile ispitivane, ovim smo istraživanjem željeli steći uvid u korelate kulturnog identiteta gluhih i nagluhih osoba u nas te dobivene rezultate usporediti s inozemcima. Također, iako su dosadašnjim istraživanjima ispitivani pojedini aspekti psihičkog zdravlja u gluhe djece i odraslih, kako u svijetu, tako i u nas (Kuhn, 2012), nedostaju podaci o relacijama kulturnog identiteta i mjera psihičkog zdravlja (osim u dijelu koji se odnosi na samopoštovanje).

Nadalje, dosadašnjim istraživanjima nije bila ispitana povezanost pojedinih sastavnica kulturnog identiteta i mjera dobrobiti. Ako su dvokulturni i marginalni identitet povezani sa samopoštovanjem, zadovoljstvom životom i, moguće, psihičkim zdravljem, koje su od sastavnica kulturnog identiteta i na koji način povezane s tim varijablama?

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati povezanost sastavnica kulturnog identiteta (kulturne identifikacije, kulturnih sklonosti, sudjelovanja u kulturi, kulturnih znanja i jezične kompetencije) te vrste kulturnog identiteta (čujući, marginalni, gluhi i dvokulturni) s mjerama samopoštovanja, zadovoljstva životom i psihičkog zdravlja u gluhih i nagluhih osoba u Hrvatskoj.

3. HIPOTEZE

Na temelju rezultata dosadašnjih istraživanja moguće je postaviti sljedeće hipoteze:
H1 – Identifikacija s kulturom Gluhih pozitivno je povezana sa samopoštovanjem, zadovoljstvom životom i psihičkim zdravljem gluhih i nagluhih osoba.

H2 – Ovladanost znakovnim i govornim jezikom pozitivno je povezana sa samopoštovanjem, zadovoljstvom životom i psihičkim zdravljem gluhih i nagluhih osoba.

H3 – Gluhe i nagluhe osobe s dvokulturnim identitetom imaju značajno više samopoštovanja i zadovoljstva životom te manje teškoća sa psihičkim zdravljem od osoba s marginalnim identitetom.

4. METODE RADA

4.1. Uzorak sudionika

U istraživanju su sudjelovale 443 gluhe i nagluhe osobe iz 17 gradova Hrvatske (od ukupno 23 grada u kojima postoje lokalne udruge gluhih i nagluhih): Zagreb, Krapina, Sisak, Karlovac, Rijeka, Pula, Šibenik, Vodice, Zadar, Split, Dubrovnik, Varaždin, Osijek, Našice, Nova Gradiška, Vinkovci i Požega. S obzirom na stupanj oštećenja sluha, u uzorku je bilo najviše gluhih osoba (56%, N = 256), zatim približno podjednak broj umjereno (13%, N = 57) i teško nagluhih (15%, N = 69), a znatno je manje lako nagluhih ispitanika (7%, N = 31). Također, 30 ispitanika imalo je umjetnu pužnicu (7%), a njih osam (2%) odbacilo je umjetnu pužnicu. U cijelome uzorku neznatno je više zastupljeno osoba muškog spola (51%, N = 226) u odnosu na ženski spol (49%, N = 217). Ukupni raspon kronološke dobi sudionika kreće se od 18 do 87 godina ($x = 47$; $SD = 16$). Najviše je sudionika u dobi iznad 51 godine (44%) te između 36 i 50 godina (29%), dok je u dobi od 26 do 35 godina 19% sudionika. Najmanje ih je između 18 i 25 godina (9%). Vrijeme nastanka oštećenja sluha kreće se od rođenja do 38 godina. Prosječna dob nastanka oštećenja sluha iznosi oko dvije godine, odnosno 26 mjeseci. S obzirom na bračno stanje, najviše je oženjenih/udanih osoba (51%); neoženjenih/neudanih je 20%, 8% njih su udovci/udovice ili rastavljeni, a 12% ih je u vezi. Što se tiče stručne spreme, 83% sudionika ima srednju stručnu spremu, 7% njih ima visoku stručnu spremu, 5% sudionika ima višu stručnu spremu, 5% ima završenu osnovnu školu, a tri sudionika (1%) nisu završila nikakvu školu. S obzirom na vrstu završene osnovne škole, gotovo polovica sudionika (44%) završila je posebnu školu s totalnim pristupom u komunikaciji; redovnu školu završilo je 38% sudionika, dok je 16% njih završilo posebnu školu

s oralnim pristupom. Ukupno je, dakle, 55% sudionika pohađalo škole u kojima se komuniciralo isključivo govornim jezikom, bez upotrebe manualnih oblika komunikacije. Polovica sudionika (50%) ima završenu redovnu strukovnu školu; nešto više od trećine (39%) pohađalo je posebnu srednju strukovnu školu s totalnim pristupom. Svega 8% njih završilo je gimnaziju. Višu školu završilo je 5% sudionika, a fakultet 7%, dakle, vrlo mali broj sudionika. Ukupno 58% sudionika pohađalo je redovne srednje škole. Što se tiče dobi u kojoj su počeli učiti znakovni jezik, 4% sudionika nikada ga nije učilo i ne zna znakovni jezik. Raspon dobi početka učenja znakovnog jezika kreće se od jedne do 66 godina. Prosječna dob početka učenja znakovnog jezika kod preostalih 96% sudionika je 12 godina (SD = 10).

4.2. Varijable i mjerni instrumenti

U obradu podataka u ovom istraživanju uključene su sljedeće varijable:

- Samopoštovanje (Samop)
 - Zadovoljstvo životom (Zadov)
 - Psihičko zdravlje (PZ)
 - Sastavnice kulturnog identiteta
 - Identifikacija s kulturom Gluhih (Identitetg)
 - Sudjelovanje u kulturi Gluhih (Sudjelovanjeg)
 - Sklonosti prema kulturi Gluhih (Sklonostig)
 - Znanja o kulturi Gluhih (Znanjeg)
 - Jezična kompetencija u znakovnom jeziku (Jezikg)
 - Identifikacija s kulturom čujućih (Identitetč)
 - Sudjelovanje u kulturi čujućih (Sudjelovanječ)
 - Sklonosti prema kulturi čujućih (Sklonostič)
 - Znanja o kulturi čujućih (Znanječ)
 - Jezična kompetencija u većinskom jeziku (Jezikč)
 - Vrste kulturnog identiteta:
 - čujući identitet
 - gluhi identitet
 - dvokulturni identitet
 - marginalni identitet.
-

Za prikupljanje podataka na navedenim varijablama korišteni su sljedeći mjerni instrumenti:

1. Rosenbergova skala samopoštovanja (RSES – *Rosenberg Self-Esteem Scale*; Rosenberg, 1965)

Ova skala mjeri globalnu vrijednosnu orijentaciju prema sebi, tj. što pojedinac misli o sebi kao ličnosti (Lacković-Grgin, 1994). Skala sadrži deset čestica, pet definiranih u pozitivnom i pet u negativnom smjeru (Tablica 1).

Tablica 1. Prikaz čestica Rosenbergove skale samopoštovanja
Table 1. Rosenberg self-esteem scale items

Općenito govoreći, zadovoljan sam sobom.	SAMOP1
Sposoban sam raditi i izvršavati zadatke podjednako uspješno kao i većina drugih ljudi.	SAMOP5
Osjećam da sam isto toliko sposoban kao i većina ljudi.	SAMOP7
Osjećam da posjedujem niz vrijednih osobina.	SAMOP8
Mislim da vrijedim, barem koliko i drugi ljudi.	SAMOP10
Želio bih da imam više poštovanja prema samome sebi.	SAMOP2
Osjećam da nemam puno toga čime bih se mogao ponositi.	SAMOP3
Ponekad se osjećam potpuno beskorisno.	SAMOP4
S vremena na vrijeme osjećam da ništa ne vrijedim.	SAMOP6
Sve više dolazim do spoznaje da jako malo vrijedim.	SAMOP9

Negativno usmjerene čestice obrnuto se boduju. Ukupan rezultat dobiva se zbrajanjem bodova na skali Likertovog tipa od pet stupnjeva (1 = uopće se ne slažem, 2 = uglavnom se ne slažem, 3 = niti se slažem niti se ne slažem, 4 = uglavnom se slažem i 5 = potpuno se slažem). Mogući raspon rezultata kreće se od deset do 50 bodova. Visok rezultat odražava visoko samopoštovanje. Primjenom na sudionicima iz naše sredine skala je pokazala dobru pouzdanost: koeficijenti unutarnje konzistencije (Cronbach alpha) kretali su se od 0,74 do 0,89 (Bezinović, 1988). Na uzorku ovog istraživanja utvrđen je koeficijent pouzdanosti od 0,78 (Tablica 4).

2. Skala zadovoljstva životom (SWLS – *The Satisfaction With Life Scale*; Diener i sur., 1985)

Skala se sastoji od pet tvrdnji kojima se mjeri kognitivna procjena zadovoljstva životom (Tablica 2). Odgovori su na skali Likertovog tipa sa sedam stupnjeva: 1 = uopće se ne slažem, 2 = ne slažem se, 3 = uglavnom se ne slažem, 4 = niti se slažem niti se ne slažem, 5 = uglavnom se slažem, 6 = slažem se, 7 = u potpunosti se slažem.

Ukupan rezultat zbroj je rezultata svih pet tvrdnji i označava globalno zadovoljstvo životom, pri čemu viši rezultat upućuje na veće zadovoljstvo. Najmanji mogući rezultat je pet, a najveći 35. Koeficijenti unutarnje konzistencije izvorne skale kreću se od 0,78 do 0,89 (Pavot i Diener, 1993). U ovom istraživanju Cronbach alpha iznosi 0,84 (Tablica 4).

Tablica 2. Prikaz čestica Skale zadovoljstva životom

Table 2. The Satisfaction with life scale items

Moj život je vrlo blizu onome što smatram idealnim.
Moji životni uvjeti su odlični.
Zadovoljan/a sam svojim životom.
Do sada sam ostvario/la važne stvari u svom životu.
Kada bih živio/la ispočetka ne bih gotovo ništa promijenio/la.

3. Upitnik zdravlja SF-36 (*SF-36 Health survey*; Ware i Sherbourne, 1992)

Upitnik predstavlja teorijski utemeljenu i empirijski provjerenu operacionalizaciju koncepata fizičkog i psihičkog zdravlja te dviju njegovih općenitih manifestacija – funkcioniranja i dobrobiti (Ware i sur., 2003). Iz ovog upitnika, koji inače sadrži osam skala za mjerenje fizičkog i psihičkog zdravlja, u ovom istraživanju korištene su četiri skale (Tablica 3) čiji ukupan rezultat predstavlja mjeru psihičkog zdravlja sudionika:

1. RE – ograničenja u ostvarenju životnih uloga zbog emocionalnih problema koja mjere čestice SF6 – (3 čestice)
2. SF – socijalno funkcioniranje koje mjere čestice SF7 – (1 čestica)
3. PZ – psihičko zdravlje (psihički nemir i psihološka dobrobit) koje mjere čestice SF10 – (5 čestica)
4. VT – vitalnost i energija/umor koju mjere čestice SF11 – (4 čestice).

Na skali RE mogući odgovori su *Da* (1 bod) ili *Ne* (2 boda). Na skali SF odgovori su na skali Likertovog tipa od pet stupnjeva: 1 = uopće ne, 2 = malo, 3 = umjereno, 4 = prilično, 5 = izrazito. Na skalama PZ i VT odgovori su na skali Likertovog tipa od šest stupnjeva: 1 = nikada, 2 = rijetko, 3 = povremeno, 4 = dobar dio vremena, 5 = skoro uvijek, 6 = stalno.

Ovisno o tvrdnji, bodovi su rekodirani kako bi viši rezultat na skali označavao bolje psihičko zdravlje. Najmanji mogući rezultat je 13, a najveći 65.

Tablica 3. Prikaz čestica skala RE, SF, PZ i VT iz Upitnika zdravlja SF-36
Table 3. SF-36 items (subscales: Emotional role functioning, Social role functioning, Mental health, Vitality)

RE – ograničenja zbog emocionalnih problema
Skratili ste vrijeme provedeno u radu i drugim aktivnostima
Obavili ste manje nego što ste željeli
Niste obavili aktivnosti
SF – socijalno funkcioniranje
Fizičko zdravlje/emocionalni problem utjecali su na društvene aktivnosti
PZ – psihičko zdravlje
Bili ste nervozni
Osjećali se potištenim
Osjećali se spokojnim i mirnim
Osjećali se malodušnim i tužnim
Bili ste sretni
VT – vitalnost i energija
Bili puni energije
Osjećali se iscrpljenim
Osjećali se umornim
Osjećali se puni života

U nekim ranijim istraživanjima na skalama za mjerenje psihičkog zdravlja Cronbach alpha iznosila je 0,88 (Velki, 2011). Na uzorku ovog istraživanja koeficijent unutarnje konzistencije iznosi zadovoljavajućih 0,81 (Tablica 4).

Tablica 4. Pouzdanost Skala samopoštovanja, Zadovoljstva životom i Upitnika zdravlja na uzorku istraživanja

Table 4. Cronbach's Alpha for Rosenberg self-esteem scale, The Satisfaction with life scale and SF-36 subscales

Skala	Cronbach alpha (α)
Rosenbergova skala samopoštovanja RSES	0,78
Skala zadovoljstvom životom	0,84
Upitnik zdravlja SF-36	0,81

4. Akulturacijska skala (DAS – *Deaf Acculturation Scale*; Maxwell-McCaw i Zea, 2011)

Kulturni identitet ispitan je Skalom akulturacije gluhih, koja je uz dopuštenje autora prevedena na hrvatski jezik i kulturološki prilagođena gluhim i nagluhim osobama u Hrvatskoj.

Upitnik sačinjavaju dvije skale (Prilog 1) od ukupno 58 čestica s odgovorima na Likertovoj skali od pet stupnjeva. Jedna skala mjeri stupanj akulturacije u kulturu gluhih (DASg), a druga akulturacije u kulturu čujućih (DASč). Svaka skala sadrži pet podskala – faktora akulturacije u jednu odnosno drugu kulturu, utvrđenih faktorskom analizom prilikom konstrukcije izvornog mjernog instrumenta (Maxwell-McCaw i Zea, 2011).

Podskala *Kulturna identifikacija* mjeri psihološku identifikaciju s gluhim odnosno čujućim osobama, korištenje naziva koje osoba koristi za označavanje sebe te razinu zadovoljstva pri sudjelovanju u jednoj odnosno drugoj zajednici.

Podskala *Sudjelovanje u kulturi* mjeri stupanj uključenosti u različite aktivnosti jedne odnosno druge kulture.

Podskalom *Kulturne sklonosti* mjere se preferencije u odnosu na prijatelje, bračne partnere, djecu, suradnike itd., s obzirom na njihov slušni status odnosno akulturaciju.

Podskalom *Jezična kompetencija* mjeri se samoprocjena ekspresivnih i receptivnih vještina u znakovnom jeziku te govorenom i pisanom jeziku.

Naposlijetku, podskala *Kulturno znanje* mjeri samoprocjenu informiranosti o jednoj odnosno drugoj kulturi.

Ukupan rezultat za cijelu skalu dobiva se zbrajanjem bodova na svakoj skali, koji se zatim dijeli s ukupnim brojem čestica kako bi se dobila srednja vrijednost. Ako je ukupan rezultat veći od medijana (u ovom slučaju tri boda) na DASč i niži od medijana (odnosno tri boda) na DASg, radi se o čujućoj akulturaciji. Ukupan rezultat niži od tri na objema skalama upućuje na marginalni identitet. Ukupan rezultat veći od tri na

DASg i niži od tri na DASč ukazuje na akulturaciju u kulturu Gluhih. Naposljetku, ukupan rezultat veći od tri na obje skale ukazuje na dvokulturnu akulturaciju.

U izvornoj verziji mjernog instrumenta (Maxwell-McCaw i Zea, 2011) Cronbach alpha za skalu DASg iznosi 0,95, a za pojedine njene podskale kreće se u rasponu od 0,84 do 0,92. Na skali DASč Cronbach alpha iznosi 0,91, a za pojedine njene podskale kreće se u rasponu od 0,71 do 0,85.

Unutarnje su pouzdanosti svih skala i podskala na uzorku ovog istraživanja zadovoljavajuće (Tablica 5).

Tablica 5. Pouzdanost skala DASg i DASč i pripadajućih podskala na uzorku ovog istraživanja

Table 5. Cronbach's Alpha of the DAS subscales

Skala	Cronbach alpha (α)
DASg (Akulturacija u kulturu Gluhih)	0,73
Podskala Identifikacija s kulturom (Identitetg)	0,76
Podskala Sudjelovanje u kulturi (Sudjelovanjeg)	0,79
Podskala Kulturne sklonosti (Sklonostig)	0,79
Podskala Kulturno znanje (Znanjeg)	0,90
Podskala Jezična kompetencija (Jezikg)	0,91
DASč (Akulturacija u kulturu čujućih)	0,79
Podskala Identifikacija s kulturom (Identitetč)	0,67
Podskala Sudjelovanje u kulturi (Sudjelovanječ)	0,77
Podskala Kulturne sklonosti (Sklonostič)	0,77
Podskala Kulturno znanje (Znanječ)	0,83
Podskala Jezična kompetencija (Jezikč)	0,90

4.3. Način prikupljanja podataka

Sve postojeće udruge gluhih i nagluhih u Hrvatskoj bile su obaviještene o provođenju istraživanja te su pozvane na suradnju. Ispitivanje se provodilo individualno u organizaciji udruge, a provodila su ga najmanje dva ispitivača uz, prema želji, prevođenje čestica na hrvatski znakovni jezik. Prije početka ispitivanja svim sudionicima dane su upute u kojima se naglasila anonimnost, povjerljivost i dobrovoljnost sudjelovanja u istraživanju te im se na jednom primjeru pojasnio način ispunjavanja skala.

Sudionicima je podijeljen tekst informiranog pristanka na sudjelovanje u istraživanju, kojeg su zatim pročitali i potpisali. Svi upitnici bili su spojeni u jednu cjelinu, osim pristanka na sudjelovanje, kako bi se izbjeglo narušavanje anonimnosti. Ispitivanje je trajalo oko 45 minuta po sudioniku.

4.4. Metode obrade podataka

Izračunati su osnovni statistički parametri: frekvencije, postoci, aritmetičke sredine, standardne devijacije, minimalni i maksimalni rezultat. Relacije među varijablama ispitane su regresijskom analizom i Kruskal-Wallisovim testom. Sve statističke obrade izvršene su u paketu IBM SPSS Statistics for Windows, 22.0.

5. REZULTATI I DISKUSIJA

5.1. Osnovni statistički pokazatelji i korelacije

U Tablici 6 prikazani su osnovni statistički pokazatelji.

Tablica 6. Osnovni statistički pokazatelji (N = 433)

Table 6. Descriptive statistics (N = 433)

VARIJABLA	M	SD	MIN	MAX
Samop	38,08	6,55	17	50
Zadov	23,82	6,41	5	35
PZ	45,40	7,55	18	65
Idg	21,26	3,58	6	25
Sudg	18,65	5,67	6	30
Sklg	24,56	5,89	7	35
Zng	14,51	5,35	5	25
Jzkg	23,77	5,65	6	30
Idč	15,01	4,50	5	25
Sudč	13,79	5,19	6	30
Skšč	20,26	5,93	7	35
Znč	15,47	4,79	5	25
Jzčč	21,16	5,67	6	30

Legenda: M = aritmetička sredina, SD = standardna devijacija, MIN = najmanji rezultat, MAX = najveći rezultat

Legend: M = arithmetic mean, SD = standard deviation; MIN = minimum result, MAX = maximum result

Utvrđene su (Tablica 7) značajne pozitivne korelacije između varijabli samopoštovanja, zadovoljstva životom i psihičkoga zdravlja, koje se kreću između $r = 0,27^{**}$ (samopoštovanje i zadovoljstvo životom) i $r = 0,47^{**}$ (samopoštovanje i psihičko zdravlje). Korelacija između zadovoljstva životom i psihičkog zdravlja iznosi $r = 0,30^{**}$. Samopoštovanje značajno nisko pozitivno korelira s identifikacijom s kulturom Gluhih (Identitetg, $r = 0,17^{**}$) i razinom ovladanosti znakovnim jezikom (Jezikg, $r = 0,20^{**}$). Također, značajno nisko negativno korelira i s varijablom Sklonostič ($r = -0,15^{**}$) te nisko pozitivno s varijablama Znanječ ($r = 0,20^{**}$) i Jezikč ($r = 0,13^{**}$). Zadovoljstvo životom nisko pozitivno korelira s varijablama Identitetg ($r = 0,15^{**}$) i Znanjeg ($r = 0,19^{**}$) te Identitetč ($r = 0,15^{**}$), Sudjelovanječ ($r = 0,15^{**}$), Sklonostič ($r = 0,14^{**}$) i Jezikč ($r = 0,16^{**}$). Psihičko zdravlje pozitivno nisko korelira s varijablama Identitetg ($r = 0,15^{**}$), Jezikg ($r = 0,11^{**}$) te Znanječ ($r = 0,15^{**}$).

Tablica 7. Korelacije

Table 7. Correlations

	SAMOP	ZADOV	PZ	Idg	Sudg	Sklg	Zng	Jzkg	Idč	Sudč	Skšč	Znč
SAMOP	1											
ZADOV	0,268**	1										
PZ	0,446**	0,303**	1									
Idg	0,174**	0,146**	0,146**	1								
Sudg	0,085	0,105	0,081	0,318**	1							
Sklg	-0,018	-0,013	0,001	0,567**	0,356**	1						
Zng	0,005	0,194**	0,055	0,156**	0,467**	0,227**	1					
Jzkg	0,195**	0,034	0,114**	0,387**	0,357**	0,460**	0,311**	1				
Idč	-0,040	0,145**	-0,015	-0,280**	-0,056	-0,393**	-0,011	-0,187**	1			
Sudč	0,061	0,152**	0,072	-0,216**	0,225**	-0,366**	0,096	-0,114**	0,578**			
Skšč	-0,152**	0,140**	-0,045	-0,381**	-0,082	-0,419**	0,090	-0,273**	0,587**	0,509**	1	
Znč	0,199**	0,082	0,151**	-0,057	0,213**	-0,140**	0,375**	0,040	0,220**	0,393**	0,293**	1
Jzč	0,126**	0,156**	0,079	-0,180**	0,201**	-0,269**	0,281**	0,012	0,398**	0,411**	0,433**	0,519**

* $p < 0,01$; ** $p < 0,05$

Koliko se na temelju poznavanja obilježja sastavnica kulturnog identiteta može predviđati samopoštovanje, zadovoljstvo životom i psihičko zdravlje gluhih i naglušnih osoba pokušali smo utvrditi regresijskom analizom (Tablice 8 i 9).

5.2. Sastavnice kulturnog identiteta i samopoštovanje

Rezultati pokazuju da se na temelju poznavanja kulturalnih stavova i kompetencija gluhih i naglušnih osoba može predviđati njihovo samopoštovanje. Sastavnice akulturacije u kulturu Gluhih odnosno čujućih objašnjavaju (Tablica 8) oko 17% varijance samopoštovanja ($R = 0,412$; $p < 0,000$).

5.2.1. Akulturacija u kulturu Gluhih i samopoštovanje

Glede akulturacije u kulturu Gluhih, značajnim pojedinačnim prediktorima samopoštovanja (Tablica 9) pokazali su se *identifikacija s kulturom Gluhih* (Identitetg, $\beta = 0,191$; $p = 0,001$) i *znanje znakovnog jezika* (Jezikg, $\beta = 0,188$; $p = 0,000$), koji pozitivno koreliraju sa samopoštovanjem, te *sklonost kulturi Gluhih* (Sklonostig, $\beta = -0,200$; $p = 0,002$) i *znanje o kulturi Gluhih* (Znanjeg, $\beta = -0,128$; $p = 0,020$), koji negativno koreliraju sa samopoštovanjem.

Tvrdnje koje opisuju identifikaciju sa zajednicom gluhih (Prilog 1) su: Sebe nazivam Gluhim. Ugodno se osjećam u društvu gluhih. Osjećam da sam dio svijeta gluhih. Moj identitet gluhe osobe važan je dio onoga što jesam. Važan dio mog života je sudjelovanje u svijetu gluhih i druženje s gluhima. Osobe koje prihvaćaju svoje oštećenje sluha, koje su dobro integrirane u zajednicu gluhih i prihvaćaju druge gluhe i nagluhe osobe, tendiraju višem samopoštovanju.

Znanje znakovnog jezika opisuju tvrdnje koje se odnose na samoprocjenu receptivnih i ekspresivnih vještina u znakovnom jeziku i korištenja ručnih abeceda te poznavanje žargona u HZJ-u. Ovo istraživanje pokazuje da osobe koje imaju razvijene ove vještine tendiraju i višem samopoštovanju. Dobra ovladanost manualnim oblicima komunikacije u gluhih i naglušnih osoba osigurava im uspostavljanje sigurne privrženosti s drugima, kvalitetan pristup informacijama u različitim društvenim kontekstima i manju izloženost frustracijama i doživljajima neuspjeha, koji nerijetko prate njihovu komunikaciju govornim jezikom, a koji nepovoljno utječu na samopoštovanje.

Sklonost kulturi Gluhih opisuju tvrdnje o preferiranom pohađanju škole za gluhe, preferiranju gluhe djece te preferiranim interakcijama s gluhim osobama (bračnim partnerima, prijateljima, kolegama na poslu). Osobe koje preferiraju

druženje s drugim gluhim i nagluhim osobama tendiraju nižem samopoštovanju. Kako je slična povezanost utvrđena i u odnosu na sklonost prema kulturi čujućih, ovaj nalaz detaljnije ćemo elaborirati kasnije.

Znanja o kulturi Gluhih opisuju tvrdnje koje se odnose na poznavanje običaja, važnih događaja, osoba i organizacija u kulturi Gluhih. Kulturološki osvještenije i bolje informirane gluhe i nagluhe osobe imaju bolji uvid u to koliki su napredak postigle zajednice gluhih u drugim zemljama svijeta, ponajprije u SAD-u i skandinavskim zemljama, glede svog statusa, statusa znakovnog jezika i uvjeta odgoja i obrazovanja gluhe djece. Zbog bolje informiranosti i svijesti o stvarnim potencijalima gluhih i nagluhih osoba s jedne strane, i svijesti o društvenim ograničenjima koja onemogućavaju ostvarivanje njihovih potencijala u njihovom aktualnom društvenom kontekstu s druge strane, moguće je da su ove osobe nezadovoljnije sobom. Nesrazmjer između realne i idealne slike doprinosi nižem samopoštovanju (Mann i sur., 2004).

5.2.2. Akulturacija u kulturu čujućih i samopoštovanje

I neke komponente akulturacije u kulturu čujućih pokazale su se pojedinačno značajnim prediktorima samopoštovanja: *znanje jezika čujuće zajednice* (Jezikč, $\beta = 0,118$; $p = 0,043$) i *znanje o kulturi čujućih* (Znanječ, $\beta = 0,211$; $p = 0,000$), koji pozitivno koreliraju sa samopoštovanjem, te *sklonosti kulturi čujućih* (Sklonostič, $\beta = -0,233$; $p = 0,000$), koja negativno korelira sa samopoštovanjem.

Znanje jezika čujuće zajednice opisuju tvrdnje u odnosu na samoprocjenu receptivnih i ekspresivnih vještina u govornom i pisanom jeziku te poznavanje žargona u većinskom jeziku. Gluhe i nagluhe osobe koje bolje vladaju jezikom čujuće zajednice manje su izložene frustracijama zbog teškoća u komunikaciji i neovisnije su u svom svakodnevnom funkcioniranju, što se povoljno odražava na njihovo samopoštovanje. Dobro vladanje većinskim jezikom zaštitni je čimbenik za emocionalno funkcioniranje gluhih i nagluhih osoba (Ivasović, 2014). Međutim, budući da se ovdje radi o samopercepciji jezične kompetencije, moguće je da osobe s višim samopoštovanjem više vrednuju svoju jezičnu kompetenciju.

Gluhe i nagluhe osobe koje imaju više kulturalnih znanja vezanih uz čujuću zajednicu (događaji u hrvatskoj/svjetskoj povijesti, imena hrvatskih čujućih junaka, imena popularnih časopisa i novina, slavni čujućih glumica i glumaca, političkih vođa) tendiraju višem samopoštovanju. Viša razina kulturalnih znanja o većinskoj zajednici, naročito glede običaja i vrijednosti, pripadnicima manjina olakšava

snalaženje u većinskoj zajednici i općenito omogućava uspješnije društveno funkcioniranje i zadovoljavanje različitih potreba te bolju prihvaćenost od strane većinske zajednice, što sve zajedno povoljno utječe na samopoštovanje pojedinca. Čini se da su varijable koje u upitniku DAS reprezentiraju kulturalna znanja glede kulture čujućih u značajnoj mjeri povezane s razinom pismenosti gluhih i nagluših osoba te dijelom sigurno mjere i jezičnu kompetenciju, za koju smo ranije ustvrdili da je povezana sa samopoštovanjem.

Također, gluhe i nagluhe osobe koje imaju izraženije sklonosti prema kulturi čujućih (žele čujućeg partnera, suradnike na radnom mjestu itd.) tendiraju nižem samopoštovanju. Zanimljivo je da je i preferiranje kulture Gluhih i preferiranje kulture čujućih pokazalo negativnu povezanost sa samopoštovanjem. Preferencija kao pojam uvijek u manjoj ili većoj mjeri podrazumijeva i isključivanje nekog drugog entiteta. Izraženija sklonost isključivanju pripadnika druge kulturne zajednice povezana je s nižim samopoštovanjem. Osobe koje naglašeno preferiraju svoju kulturnu zajednicu moguće to čine jer se osjećaju komunikacijski, jezično i uopće kulturno nekompetentnima glede funkcioniranja u drugoj kulturi, a svoju kompetentnost za funkcioniranje u tim zajednicama vrednuju nisko, što postaje čimbenikom njihova nižeg samopoštovanja. Posebno među osobama s gluhim i, naročito, radikalno gluhim identitetom, sklonost drugih gluhih i nagluših osoba prema čujućoj kulturi smatra se nepoželjnom te takve gluhe i nagluhe osobe mogu biti slabije prihvaćene u zajednici gluhih, što se također može nepovoljno odražavati na njihovo samopoštovanje.

5.3. Sastavnice kulturnog identiteta i zadovoljstvo životom

Podskale DAS-a (Tablica 8) objašnjavaju 11% varijance zadovoljstva životom ($R = 0,336$; $p < 0,000$). Pojedinačno značajni prediktori zadovoljstva životom (Tablica 9) su samo *identifikacija s kulturom Gluhih* (Identitetg, $\beta = 0,262$; $p = 0,000$) i *znanja o kulturi Gluhih* (Znanjeg, $\beta = 0,193$; $p = 0,001$), dok se ostale varijable akulturacije u kulturu Gluhih i kulturu čujućih nisu pokazale značajnim prediktorima.

Prihvaćanje svog oštećenja i zajednice gluhih kao preferirane zajednice, odnosno identificiranje s drugim gluhim i naglušim osobama, omogućava ovim osobama ravnopravno, intenzivno i aktivno sudjelovanje u brojnim društvenim događanjima zajednice. U društvu sebi sličnih osoba, gluhe i nagluhe osobe dijele zajednička iskustva, frustracije i pobjede, ne doživljavaju svoje oštećenje sluha kao nedostatak te

mnogi od njih žive vrlo ispunjen i sretan život. Zadovoljne su životom u svojoj zajednici.

Iako su se znanja o kulturi Gluhih pokazala negativno povezanima sa samopoštovanjem, čini se da je viša razina kulturalnih znanja povezana s višom razinom zadovoljstva životom. S jedne strane kulturalna su znanja povezana s osobnim (ne)zadovoljstvom, a s druge strane viša razina ovih znanja (vezanih uz zajednicu gluhih) zasigurno obogaćuje živote gluhih i nagluhih osoba. Neki od njih aktivno se bave umjetničkim (likovnim, scenskim, literarnim) stvaralaštvom, sudjeluju na međunarodnim festivalima kulture Gluhih na kojima stječu brojna nova međunarodna prijateljstva i poznanstva, šire svoje horizonte i pronalaze inspiraciju za svoj daljnji stvaralački rad, što sasvim sigurno doprinosi njihovom zadovoljstvu životom. Kako interpretacija rezultata ovog istraživanja odmiče, sve više postaje jasno kako bi za istraživanje kulturnog identiteta doista bila pogodnija kvalitativna metodologija i etnografski pristup u istraživanju od kvantitativne metodologije (Hintermair, 2008).

5.4. Sastavnice kulturnog identiteta i psihičko zdravlje

Sa psihičkim zdravljem su nisko, ali značajno, pojedinačno povezani jedino prediktori: *identifikacija s kulturom Gluhih* (Identitetg, $\beta = 0,180$; $p = 0,002$) i *znanja o kulturi čujućih* (Znanječ, $\beta = 0,137$; $p = 0,021$), koji objašnjavaju ukupno 6,6% varijance psihičkog zdravlja.

Osobe koje prihvaćaju svoje oštećenje, koje osjećaju pripadnost zajednici gluhih, odnosno identificiraju se s kulturom Gluhih, rjeđe se osjećaju nervoznima, potištenima, umornima i iscrpljenima, odnosno imaju manje emocionalnih teškoća. Grupna identifikacija predstavlja važan zaštitni čimbenik mentalnog zdravlja gluhih i nagluhih osoba (Ivasović, 2014).

Na temelju izloženih rezultata možemo konstatirati da se hipoteza H1 prihvaća: identifikacija s kulturom Gluhih pozitivno je povezana sa samopoštovanjem, zadovoljstvom životom i psihičkim zdravljem gluhih i nagluhih osoba, a hipoteza H2 djelomice se prihvaća: ovladanost znakovnim i govornim jezikom povezana je sa samopoštovanjem, ali ne i sa zadovoljstvom životom i psihičkim zdravljem gluhih i nagluhih osoba.

Tablica 8. Regresijska analiza podskala DAS-a kao prediktora na kriterijske varijable samopoštovanja, zadovoljstva životom i psihičkog zdravlja (R , R^2 , F , p)

Table 8. Regression analysis of the DAS subscales as predictor variables for self-esteem, satisfaction with life and mental health as criterion variables (R , R^2 , F , p)

	R	R ²	F	p
Samopoštovanje	0,412	0,170	8,820	0,000
Zadovoljstvo životom	0,336	0,113	5,485	0,000
Psihičko zdravlje	0,257	0,066	3,056	0,001

Tablica 9. Regresijska analiza podskala DAS-a kao prediktora na kriterijske varijable samopoštovanja, zadovoljstva životom i psihičkog zdravlja (β , p)

Table 9. Regression analysis of the DAS subscales as predictor variables for self-esteem, satisfaction with life and mental health as criterion variables (β , p)

Kriteriji	Samopoštovanje		Zadovoljstvo životom		Psihičko zdravlje	
	β	p	β	p	β	P
Identitetg	0,191	0,001	0,262	0,000	0,180	0,002
Sudjelovanjeg	-0,017	0,766	-0,036	0,547	-0,012	0,843
Sklonostig	-0,200	0,002	-0,072	0,271	-0,121	0,073
Znanjeg	-0,128	0,020	0,193	0,001	-0,030	0,606
Jezikg	0,188	0,000	-0,032	0,556	0,089	0,112
Identitetč	-0,031	0,613	0,070	0,268	-0,043	0,504
Sudjelovanječ	0,072	0,257	0,087	0,188	0,075	0,266
Sklonostič	-0,233	0,000	0,086	0,175	-0,068	0,299
Znanječ	0,211	0,000	-0,096	0,096	0,137	0,021
Jezikč	0,118	0,043	0,086	0,151	0,033	0,588

5.5. Razlike u samopoštovanju, zadovoljstvu životom i psihičkom zdravlju gluhih i nagluhih osoba s obzirom na vrstu njihova kulturnog identiteta

Detaljni podaci o zastupljenosti pojedine vrste identiteta, njihovim značajkama i relacijama s demografskim obilježjima gluhih i nagluhih osoba, prikazani su ranije u drugim radovima (Bradarić-Jončić i Möhr Nemčić, 2016; Möhr Nemčić i Bradarić-Jončić, 2016). Ovdje ćemo samo podsjetiti da gotovo polovica sudionika (48%) ima gluhi identitet; dvokulturni identitet ima 32% sudionika, čujućii identitet ima 12% sudionika, dok je u najmanjem postotku prisutan marginalni identitet (8%), što su podaci vrlo slični onima iz istraživanja provedenih u SAD-u (Maxwell-McCaw, 2001) i Njemačkoj (Hintermair, 2008). Dakle, ukupno 80% njih ima gluhi ili dvokulturni identitet, iako 58% njih tijekom školovanja nije dolazilo u doticaj sa znakovnim jezikom i samo 12% njih ima gluhe roditelje (Möhr Nemčić i Bradarić-Jončić, 2016).

Tablica 10. Razlike među osobama s različitim kulturnim identitetom u samopoštovanju, zadovoljstvu životom i psihičkom zdravlju

Table 10. Differences in self-esteem, satisfaction with life and mental health with regard to the type of cultural identity

	Vrsta identiteta	N	Srednji rang	Hi-kvadrat	Stupnjevi slobode	P
Psihičko zdravlje	Čujućii	51	235,81	2,950	3	3,99
	Marginalni	35	191,67			
	Gluhi	215	219,68			
	Bikulturni	142	228,03			
	Ukupno	443				
Zadovoljstvo životom	Čujućii	51	205,89	9,012	3	0,027
	Marginalni	35	187,20			
	Gluhi	215	215,55			
	Bikulturni	142	246,13			
	Ukupno	443				
Samopoštovanje	Čujućii	51	232,45	3,749	3	0,290
	Marginalni	35	184,73			
	Gluhi	215	227,33			
	Bikulturni	142	219,36			
	Ukupno	443				

Budući da distribucija za varijablu gluhog identiteta nije bila normalna, razlike među sudionicima u samopoštovanju, zadovoljstvu životom i psihičkom zdravlju s obzirom na vrstu kulturnog identiteta ispitali smo Kruskal-Wallisovim testom (Tablica 10). Test pokazuje da među gluhim i nagluhim osobama različitog kulturnog identiteta razlika postoji jedino u stupnju zadovoljstva životom, ali ne i samopoštovanju i psihičkom zdravlju. Uvidom u vrijednosti srednjih rangova vidljivo je da najviše zadovoljstva životom imaju osobe s dvokulturnim, a najmanje osobe s marginalnim identitetom te se hipoteza H3 djelomice prihvaća. Ovladanost obama jezicima i aktivno sudjelovanje u životima obiju zajednica koje im ta dvojezičnost omogućava, te osjećaj pripadnosti objema kulturama, gluhim i nagluhim osobama s dvokulturnim identitetom pruža više životnog zadovoljstva od onoga u osoba s gluhim, čujućim i marginalnim identitetom. Naš je rezultat tek, dakle, djelomice u skladu s rezultatima prethodnih istraživanja (Maxwell-McCaw, 2001; Hintermair, 2008), u kojima je također utvrđena značajna razlika između osoba s dvokulturnim i marginalnim identitetom glede zadovoljstva životom, ali također i glede samopoštovanja, što u našem istraživanju nije slučaj. Osobe s marginalnim identitetom i u ovom su istraživanju postigle najniže rezultate na sve tri mjere dobrobiti, ali značajno samo na varijabli zadovoljstva životom. Ostale vrste identiteta, s obzirom na samopoštovanje i psihičko zdravlje, rangirane su na nekonzistentan način, pri čemu nešto bolje rezultate postižu gluhe i nagluhe osobe s čujućim identitetom, ali ne značajno. Da je udio sudionika s čujućim i marginalnim identitetom bio veći, možda bi se pokazale i razlike u samopoštovanju, kao i u spomenutim istraživanjima.

6. ZAKLJUČAK

Rezultati ovog istraživanja ukazuju na značaj identifikacije gluhih i nagluhih osoba sa zajednicom odnosno kulturom Gluhih za dobrobit odnosno kvalitetu života ovih osoba. Osjećaj pripadnosti zajednici gluhih i čvrste veze s drugim gluhim i nagluhim članovima zajednice pozitivno su povezani sa samopoštovanjem, zadovoljstvom životom i psihičkim zdravljem gluhih i nagluhih osoba. Dobra ovladanost znakovnim i govornim jezikom također doprinosi njihovom samopoštovanju. Osobe s dvokulturnim identitetom, koje vladaju obama jezicima, osjećaju se prihvaćeno u objema zajednicama i aktivno sudjeluju u životima obiju zajednica, postižu višu razinu

zadovoljstva životom od preostalih triju skupina s obzirom na vrstu kulturnog identiteta, posebno u odnosu na osobe s marginalnim identitetom.

Definiranje ciljeva odgoja, obrazovanja i rehabilitacije djece i mladeži oštećena sluha, pri kojem obično naglašavamo njihovu socijalnu integraciju, odnosno inkluziju u čujuću okolinu, kao opći i krajnji cilj našeg stručnog rada treba uzeti u obzir i potrebu gluhih i nagluhih osoba za integracijom i u zajednicu sebi sličnih osoba koje dijele zajednički jezik, običaje i vrijednosti, u kojoj se osjećaju sigurno i zaštićeno i u kojoj uspješno zadovoljavaju svoje komunikacijske, intelektualne, emocionalne i socijalne potrebe. Prepoznavši važnost identifikacije gluhih i nagluhih osoba za njihovo mentalno zdravlje i prije nego su se pojavila istraživanja kulturnog identiteta, programi dvojezičnog obrazovanja gluhe i nagluhe djece i mladeži naglašavaju od samih svojih početaka i izgradnju zdravog kulturnog identiteta, uz dobru ovladanost dvama jezicima, kao jedan od dva glavna cilja edukacije i rehabilitacije djece i mladeži u ovim programima (Neil Mahshie, 1995; Knight i Swanwick, 2002; Hintermair, 2014; Teruggi, 2014).

Buduća istraživanja trebala bi se usmjeriti posebno i na razvoj identiteta djece i mladeži s kohlearnim implantatima. Generacije rano implantirane djece i mladeži upravo stasaju i postavlja se pitanje kako će u funkciji vremena izgledati oblikovanje njihova identiteta. Može se pretpostaviti da će do dvadesetih godina svog života tendirati čujućem identitetu, no postavlja se pitanje hoće li, kao i generacije mnogih mladih gluhih koji su svoje obrazovanje proveli bez doticaja sa znakovnim jezikom, u nekom trenutku potražiti znakovni jezik i pristup zajednici gluhih i formirati dvokulturni ili čak gluhi identitet. Prilično je vjerojatno da će oni mladi gluhi koji unatoč ranoj implantaciji nisu uspjeli dobro ovladati hrvatskim jezikom to i učiniti. Longitudinalno praćenje dalo bi odgovore na ta pitanja.

Primjenom kvalitativne metodologije u budućim istraživanjima mogle bi se dobiti vrijedne informacije o čimbenicima i obilježjima kulturnog identiteta gluhih i nagluhih osoba.

Ograničenja ovog istraživanja leže u malom broju sudionika s čujućim i marginalnim identitetom, što je moglo utjecati na rezultate istraživanja, kao i velika heterogenost populacije gluhih i nagluhih osoba. Nadalje, upitnikom DAS mjere se *samoprocjene* jezične kompetencije i znanja o kulturi, te nam on time ne pruža pouzdane informacije o navedenim aspektima kulturnog identiteta, što ograničava mogućnost donošenja zaključaka o ispitivanim relacijama s varijablama dobrobiti.

REFERENCIJE

- Bat-Chava, Y.** (1993). Antecedents of self-esteem in deaf people: A meta-analytical review. *Rehabilitation Psychology* **38**, 4, 221–234.
- Bat-Chava, Y.** (1994). Group identification and self-esteem of deaf adults. *Personality and Social Psychology Bulletin* **20**, 5, 494–502.
- Bat-Chava, Y.** (2000). Diversity of deaf identities. *American Annals of the Deaf* **145**, 5, 420–428.
- Bezinović, P.** (1988). *Percepcija osobne kompetentnosti kao dimenzija samopojmanja*. Doktorska disertacija, Zagreb: Filozofski fakultet.
- Black, P., Glickman, N. S.** (2006). Demographics, psychiatric diagnoses and other characteristics of North American deaf and hard of hearing inpatients. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education* **11**, 3, 303–321.
- Bradarić-Jončić, S., Mohr Nemčić, R.** (2016). Neka obilježja kulturnog identiteta gluhih i nagluhih osoba. *Logopedija* **6**, 1, 24–37.
- Cappelli, M., Daniels, T., Durieux Smith, A., McGrath, P., Neuss, D.** (1995). Social development of children with hearing impairments who are integrated into general education classrooms. *The Volta Review* **97**, 3, 197–208.
- Cates, J. A.** (1991). Self-concept in hearing and prelingual, profoundly deaf students. A comparison of teachers' perceptions. *American Annals of the Deaf* **136**, 4, 354–359.
- Crowe, T.** (2003). Self-esteem scores among deaf college students: An examination of gender and parents' hearing status and signing ability. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education* **8**, 2, 199–206.
- De Graaf, R., Bijl, R. V.** (2002). Determinants of mental stress in adults with a severe auditory impairment. Differences between prelingual and postlingual deafness. *Psychosomatic Medicine* **64**, 1, 61–70.
- Desselle, D.** (1994). Self-esteem, family climate, and communication patterns in relation to deafness. *American Annals of the Deaf* **139**, 3, 322–328.
- Diener, E., Diener, M.** (1995). Cross-cultural correlates of life satisfaction and self-esteem. *Journal of Personality and Social Psychology* **68**, 4, 653–663.
- Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J., Griffin, S.** (1985). The Satisfaction with Life Scale. *Journal of Personality Assessment* **49**, 1, 71–75.
-

-
- Eriks-Brophy, A., Durieux-Smith, A., Olds, J., Fitzpatrick, E. M., Duquette, C.** (2012). Communication, academic, and social skills of young adults with hearing loss. *The Volta Review* **112**, 1, 5–35.
- Erol, R. Y., Orth, U.** (2011). Self-esteem development from age 14 to 30 years: A longitudinal study. *Journal of Personality and Social Psychology* **101**, 3, 607–661.
- Fellinger, J.** (2012). Mental health of deaf people. *The Lancet* **379**, 9820, 1037–1044.
- Fellinger, J., Holzinger, D., Schoberberger, R., Lenz, G.** (2004). Quality of life of deaf in Austria. U S. Bradarić-Jončić i V. Ivasović (ur.), *Sign Language, Deaf Culture & Bilingual Education*, 195–202. Zagreb: Faculty of Education and Rehabilitation Sciences.
- Fellinger, J., Holzinger, D., Sattel, H., Laucht, M., Goldberg, D.** (2009). Correlates of mental health disorders among children with hearing impairments. *Developmental Medicine and Child Neurology* **51**, 8, 635–641.
- Gilman, R., Easterbrooks, S., Frey, M.** (2004). A preliminary study of multidimensional life satisfaction reports among deaf/hard of hearing youth across environmental settings. *Social Indicators Research* **66**, 1–2, 143–164.
- Glickman, N. S., Carey, J. C.** (1993). Measuring deaf cultural identities: A preliminary investigation. *Rehabilitation Psychology* **38**, 4, 275–283.
- Hintermair, M.** (2007). Prevalence of socioemotional problems in deaf and hard of hearing children in Germany. *American Annals of the Deaf* **152**, 3, 320–330.
- Hintermair, M.** (2008). Self-esteem and satisfaction with life of deaf and hard-of-hearing people – a resource-oriented approach to identity work. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education* **13**, 2, 278–300.
- Hintermair, M.** (2014). Psychosocial development of deaf and hard of hearing children in 21st century: Opportunities and challenges. U M. Marschark, G. Tang i H. Knoors (ur.): *Bilingualism and Bilingual Deaf Education*, 152–187. Oxford: University Press.
- Ivasović, V.** (2014). *I ja želim znati! Gluhi i nagluhi učenik u redovnoj školi*. Zagreb: Hrvatski savez gluhih i nagluhah.
- Jambor, J., Elliot, M.** (2005). Self-esteem and coping strategies among deaf students. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education* **10**, 1, 61–81.
- Keilmann, A., Limberger, A., Mann, W. J.** (2007). Psychological and physical well-being in hearing-impaired children. *International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology* **71**, 11, 1747–1752.
-

- Kluwin, T. N., Stinson, M. S., Colarossi, G. M.** (2002). Social processes and outcomes of in-school contact between deaf and hearing peers. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education* 7, 3, 200–213.
- Knight, P., Swanwick, R.** (2002). *Working with Deaf Pupils. Sign Bilingual Policy into Practice*. London: David Fulton Publishers.
- Kuhn, N.** (2012). *Socio-emocionalne teškoće gluhe i nagluhe djece: Učestalost i obiteljski čimbenici*. Neobjavljena doktorska disertacija, Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Kvam, M. H., Loeb, M., Tambs, K.** (2007). Mental health in deaf adults: Symptoms of anxiety and depression among hearing and deaf individuals. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education* 12, 1, 1–7.
- Lacković-Grgin, K.** (1994). *Samopojmanje mladih*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Lane, H., Hoffmeister, R., Bahan, B.** (1996). *A Journey into the Deaf-World*. Dawn Sign Press, California.
- Leigh, I. W.** (1999). Inclusive education and personal development. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education* 4, 3, 236–245.
- Leigh, I. W.** (2009). *A Lens on Deaf Identities*. Oxford: University Press.
- Leigh, I. W., Maxwell-McCaw, D., Bat-Chava, Y., Christiansen, J. B.** (2009). Correlates of psychosocial adjustment in deaf adolescents with and without cochlear implants: A preliminary investigation. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education* 14, 2, 244–259.
- Mann, M., Hosman, C. M. H., Schaalma, H. P., de Vries, N. K.** (2004). Self-esteem in a broad-spectrum approach for mental health promotion. *Health Education Resources* 19, 4, 357–372.
- Marschark, M., Tang, G., Knoors, H.** (2014). *Bilingualism and Bilingual Deaf Education*. Oxford: University Press.
- Maxwell-McCaw, D.** (2001). *Acculturation and psychological well-being in deaf and hard-of-hearing people*. Neobjavljena doktorska disertacija, Washington, DC: George Washington University.
- Maxwell-McCaw, D. L., Leigh, I. W., Marcus, A.** (2000). Social identity in Deaf culture: A comparison of ideologies. *Journal of the American Deafness and Rehabilitation Association* 33, 14–27.
- Maxwell-McCaw, D. L., Zea, M. C.** (2011). The Deaf Acculturation Scale (DAS): Development and validation of a 58-item measure. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education* 16, 3, 325–342.
-

- Mejstad, L., Heiling, K., Svedin, C. G.** (2009). Mental health and self-image among deaf and hard of hearing children. *American Annals of the Deaf* **153**, 5, 504–515.
- Meyer, J., Kashubeck-West, S.** (2011). Psychological well-being in emerging adults who are deaf. U D. H. Zand i K. J. Pierce (ur.), *Resilience in Deaf Children: Adaptation Through Emerging Adulthood*, 359–375. New York: Springer.
- Möhr Nemčić, R., Bradarić-Jončić, S.** (2016). Relacije kulturnog identiteta i nekih demografskih obilježja gluhih i nagluhih osoba. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja* **52**, 1, 63–77.
- Neal Mahshie, Sh.** (1995). *Educating Deaf Children Bilingually: With Insights and Applications from Sweden and Denmark*. Pre-College Programs, Washington, D. C.: Gallaudet University.
- Obrzut, J. E., Maddock, G. J., Lee, C. P.** (1999). Determinants of self-concept in deaf and hard of hearing children. *Journal of Development and Physical Disabilities* **11**, 3, 237–251.
- Orth, U., Robins, R. W.** (2014). The development of self-esteem. *Current Directions in Psychological Science* **23**, 5, 381–387.
- Pavot, W., Diener, E.** (1993). Review of the Satisfaction with life scale. *Psychological Assessment* **5**, 2, 164–172.
- Percy-Smith, L., Cay-Thomasen, P., Gudman, M., Jensen, J., Thomsen, J.** (2008). Self-esteem and social well-being of children with cochlear implant compared to normal-hearing children. *International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology* **72**, 7, 1113–1120.
- Polat, F.** (2003). Factors affecting psychosocial adjustment of deaf students. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education* **8**, 3, 325–339.
- Rosenberg, M.** (1965). *Society and the Adolescent Self-Image*. Princeton, New York: Princeton University Press.
- Sinkkonen, J.** (1994). Evaluation of mental health problems among Finnish hearing impaired children. *Psychiatria Fennica* **25**, 52–65.
- Teruggi, L. A.** (ur.) (2014). *Jedna škola, dva jezika. Iskustvo dvojezičnosti u vrtiću i osnovnoj školi u Cossatu*. Zagreb: Hrvatsko društvo tumača i prevoditelja znakovnog jezika gluhih i ERF.
- Theunissen, S., Rieffe, C., Netten, A. P., Briaire, J. J., Soede, W., Kouwenberg, M., Frijns, J.** (2014). Self-esteem in hearing-impaired children: The influence
-

of communication, education, and audiological characteristics. PLOS ONE DOI: 10.1371/journal.pone.0094521 Aug 29, 2014.

- Van Gent, T., Goedhart, A. W., Hindley, P. A., Treffers, P. D.** (2007). Prevalence and correlates of psychopathology in a sample of deaf adolescents. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* **48**, 9, 950–958.
- Van Gent, T., Goedhart, A. W., Knoors, H., Westenberg, P. M., Treffers, P.** (2012). Self-concept and ego development in deaf adolescents: A comparative study. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education* **17**, 3, 333–351.
- Van Gorp, S.** (2001). Self-concept of deaf secondary school students in different educational settings. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education* **6**, 1, 55–69.
- Velki, T.** (2011). The correlation considering the degree of autonomous motivation, academic achievement and mental health. *Croatian Journal of Education* **13**, 3, 56–87.
- Ware, J. E. Jr., Sherbourne, C. D.** (1992). The MOS 36-item short-form health survey (SF-36). Conceptual framework and item selection. *Medical Care* **30**, 6, 473–483.
-

Renata Möhr Nemčić, Sandra Bradarić-Jončić

sandra.bradaric-joncic@erf.hr

Faculty of Education and Rehabilitation Sciences, University of Zagreb
Croatia

The relationship between cultural identity and self-esteem, satisfaction with life and psychological health in deaf and hard of hearing persons

Summary

Although to a certain extent inconsistent, the results of the previous study suggest the relationship between cultural identity of the deaf and hard of hearing persons and their self-esteem and satisfaction with life. The aim of this study was to examine the relationship between self-esteem, satisfaction with life and psychological health and the components of the cultural identity (cultural identification, enjoyment in cultural activities, cultural preferences, cultural knowledge and language competence), as well as the type of the cultural identity of deaf and hard of hearing persons (hearing, marginal, deaf and bicultural). The research sample consisted of 443 deaf and hard of hearing persons, aged between 18 and 87 years, from 17 Croatian cities. The research was conducted using the DAS – Deaf Acculturation Scale (Maxwell-McCaw & Zea, 2011), Rosenberg Self-Esteem Scale, Diener's Satisfaction With Life Scale, as well as 4 subscales of the SF-36 (The Short Form (36) Health Survey) measuring the psychological well-being. The data were analysed using the regression analysis and Kruskal-Wallis H test. Identification with the Deaf culture proved to be a significant predictor of the self-esteem, life satisfaction and psychological health in deaf and hard of hearing persons. Language competences in both sign- and majority language also proved to be significant predictors of the self-esteem, next to the cultural knowledge related to both hearing and Deaf culture (the last being negatively related to self-esteem), as well as the cultural preferences for the Deaf and for the hearing culture (both negatively related to self-esteem). Following the identification with the Deaf culture, the satisfaction with life proved to be significantly predicted by cultural knowledge on the Deaf culture, and psychological health by cultural knowledge on the hearing culture. Significant differences between participants with different types of cultural identity were found only regarding their satisfaction with life: biculturally

acculturated persons expressed the highest- and marginally acculturated persons the lowest level of life satisfaction. Marginally acculturated persons also achieved the lowest results on the self-esteem and psychological health measures, but these differences didn't prove to be significant.

Key words: cultural identity, Deaf culture, sign language, self-esteem, life satisfaction

PRILOG 1

Prikaz čestica Upitnika DAS (*Deaf Acculturation Scale*)
Maxwell-McCaw i Zea, 2011.

DASg (Akulturacija u kulturu Gluhih) – podskala Identifikacija s kulturom Gluhih (Identitetg):

Sebe nazivam Gluhim.

Ugodno se osjećam u društvu gluhih.

Osjećam da sam dio svijeta gluhih.

Moj identitet gluhe osobe važan je dio onoga što jesam.

Važan dio mog života je sudjelovanje u svijetu gluhih i druženje s gluhima.

DASč (Akulturacija u kulturu čujućih) – podskala Identifikacija s kulturom čujućih (Identitetč):

Osjećam da sam dio čujućega svijeta.

Sebe nazivam naglušim ili slušno oštećenim.

Važan dio moga života je sudjelovanje u svijetu čujućih i druženje s čujućima.

Osjećam se ugodno u društvu čujućih osoba.

Često želim da mogu bolje čuti ili postati čujuća osoba.

DASg (Akulturacija u kulturu Gluhih) – podskala Sudjelovanje u kulturi Gluhih (Sudjelovanjeg):

Koliko uživate ići na zabave/okupljanja gluhih?

Koliko uživate čitati časopise/knjige koje su napisali gluhi autori?

Koliko uživate gledati video-snimke na znakovnome jeziku u kojima gluhi pričaju priče?

Koliko uživate ići na kazališne predstave s gluhim glumcima/glumicama?

Koliko uživate sudjelovati u političkim aktivnostima za unapređenje prava gluhih?

Koliko uživate sudjelovati na radionicama i drugim događanjima vezanima uz gluhe?

DASč (Akulturacija u kulturu čujućih) – podskala Sudjelovanje u kulturi čujućih (Sudjelovanječ):

Koliko uživate družiti se s čujućima?

Koliko uživate ići na događaje/zabave/okupljanja čujućih?

Koliko uživate ići na kazališne predstave u kojima glume čujuće glumice/glumci?

Koliko uživate sudjelovati u političkim aktivnostima čujućih?

Koliko uživate sudjelovati na radionicama u čujućem svijetu?

Koliko uživate nastupati u sportskim natjecanjima čujućih i gledati ih?

DASg (Akulturacija u kulturu Gluhih) – podskala Kulturne sklonosti (prema kulturi Gluhih) – Sklonostig:

Više bih volio/voljela ići u školu za gluhe.

Kada bih trebao/la s nekim dijeliti sobu, želio/željela bih da to bude gluha osoba.

Volio/voljela bih da u moju crkvu dolaze pretežno gluhe osobe.

Radije bih da je moj partner/bračni partner gluha osoba.

Volio/voljela bih da su moji najbolji prijatelji gluhe osobe.

Radije bih imao/la gluhu djecu.

Radije bih da moja radna okolina bude gluha.

DASč (Akulturacija u kulturu čujućih) – podskala Kulturne sklonosti (prema kulturi čujućih) – Sklonostič:

Više bih volio/voljela da moja djeca budu čujuća.

Više bih volio/voljela da moja radna okolina bude čujuća.

Radije bih išao u redovnu školu.

Kada bih trebao/la s nekim dijeliti sobu, želio/željela bih da to bude čujuća osoba.

Volio/voljela bih da su moji najbolji prijatelji čujuće osobe.

Više bih volio/voljela da je moj partner/bračni partner čujuća osoba.

Više bih volio/voljela da u moju crkvu dolaze pretežno čujuće osobe.

DASg (Akulturacija u kulturu Gluhih) – podskala Kulturno znanje (o kulturi Gluhih)**– Znanjeg:**

Koliko dobro poznajete tradicije i običaje u školama za gluhe?

Koliko dobro poznajete imena junaka ili poznatih gluhih osoba?

Koliko dobro poznajete važne događaje u povijesti zajednice gluhih?

Koliko dobro poznajete političke vođe iz zajednice gluhih?

Koliko dobro poznajete organizacije gluhih osoba i organizacije za gluhe osobe?

DASč (Akulturacija u kulturu čujućih) – podskala Kulturno znanje (o kulturi čujućih)**– Znanječ:**

Koliko dobro poznajete važne događaje u hrvatskoj/svjetskoj povijesti?

Koliko dobro poznajete imena čujućih hrvatskih junaka?

Koliko dobro poznajete imena popularnih časopisa i novina čujućih zajednica?

Koliko dobro poznajete imena slavnih čujućih glumica i glumaca?

Koliko dobro poznajete imena poznatih čujućih političkih vođa?

DASg (Akulturacija u kulturu Gluhih) – podskala Jezična kompetencija – jezik gluhih (Jezikg):

Koliko dobro koristite hrvatski znakovni jezik (HZJ)?

Koliko dobro razumijete druge osobe koje koriste HZJ?

Kada koristite HZJ, koliko dobro Vas druge gluhe osobe razumiju?

Koliko dobro koristite ručne abecede?

Koliko dobro razumijete kada druge osobe koriste ručne abecede?

Koliko dobro poznajete žargon u HZJ-u ili popularne izraze u HZJ-u?

DASč (Akulturacija u kulturu čujućih) – podskala Jezična kompetencija – jezik čujućih (Jezikč):

Koliko dobro govorite hrvatski jezik?

Općenito, koliko dobro čujuće osobe razumiju Vaš govor?

Koliko dobro razumijete govor drugih osoba? (Koliko dobro čitate s usana?)

Koliko dobro razumijete tekstove koje čitate?

Koliko dobro pišete?

Koliko dobro poznajete fraze ili izraze na hrvatskom jeziku?

Izvorni znanstveni rad
Rukopis primljen 17. 5. 2016.
Prihvaćen za tisak 19. 3. 2017.

Martina Sekulić Sović, Vlasta Erdeljac

msekulic@ffzg.hr, verdelja@ffzg.hr

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Hrvatska

Hrvoje Hećimović

hrvoje.hecimovic@gmail.com

Neuro Centar Zagreb, Hrvatska

Medijalni temporalni režanj kao neuralni korelat leksičko-semantičke obrade apstraktnosti i konkretnosti kod osoba s epilepsijom

Sažetak

Cilj ovog rada bio je istražiti neuralne korelate leksičko-semantičke obrade odabranih leksičko-semantičkih odnosa apstraktnosti i konkretnosti. U ovom je istraživanju epilepsija medijalnog temporalnog režnja uzeta kao model leksičko-semantičkih deficita zbog anatomske i funkcionalne specifičnosti lezije. Testiranjem se istraživala specifična leksičko-semantička reorganizacija s obzirom na hemisferne razlike. U istraživanju je sudjelovalo četrdeset osoba s dijagnosticiranom lateraliziranom epilepsijom medijalnog temporalnog režnja i usporedna skupina koja je izjednačena s pacijentima po dobi, spolu te dominantnoj hemisferi. Primjenom *E-prime* programa testirana je točnost i vrijeme leksičko-semantičke obrade apstraktnosti, odnosno konkretnosti. Za potrebe eksperimenta konstruirana je lista od ukupno 92 riječi, 46 parova od kojih je bilo 46 konkretnih i 46 apstraktnih riječi. Ispitni materijal sastojao se od konkretnih riječi s povezanim leksičko-semantičkim kategorijama i s nepovezanim leksičko-semantičkim kategorijama te apstraktne riječi s povezanim leksičko-semantičkim kategorijama i s nepovezanim leksičko-semantičkim kategorijama. Rezultati su pokazali specifičnosti odabranih leksičko-semantičkih kategorija te potvrdili da lezija dominantnog i dominantnog medijalnog temporalnog režnja utječe na leksičko-semantičku obradu apstraktnih i konkretnih riječi. Također, može se zaključiti da epileptička izbijanja mogu dovesti do disfunkcije neuralne

komunikacije i oštećenja semantičkog sustava zbog smanjene funkcionalne povezanosti između jezičnih regija.

Ključne riječi: leksičko-semantička obrada, apstraktne riječi, konkretne riječi, medijalni temporalni režanj, leksičko-semantički deficiti

1. UVOD

1.1. Leksičko-semantički sustav apstraktnih i konkretnih riječi

Mnoga aktualna psiholingvistička i neurolingvistička istraživanja podržavaju ideju da je pojmovni proces moduliran predočivošću riječi uz pretpostavku da je pojmovno znanje barem djelomično usvojeno i pohranjeno u mentalnim predodžbama modalno specifičnog senzorno-motoričkog sustava. Smatra se da apstraktni pojmovi nisu izravno povezani sa senzorno-motoričkom percepcijom te da su utemeljeni na iskustvu koje zahtijeva kompleksnu ljudsku interakciju kroz vrijeme i prostor, više nego što to zahtijevaju jednostavni i ograničeni perceptivni događaji. Razlika između vizualnog i verbalnog sustava percepcije temelji se na pretpostavki da ti sustavi obrađuju različite vrste informacija – slike i riječi (Shallice, 1988, prema Funnell i Breining, 2015). Dok vizualne semantičke reprezentacije obrađuju vizualne podražaje, verbalne semantičke reprezentacije uključene su u interpretaciju rečenica identificirajući smisao riječi. Semantička obilježja zastupljena su u semantičkom sustavu u kojem određene regije čine podsustave za različite vrste obrade. Na temelju takvih pretpostavaka Caramazza i suradnici (1990, prema Funnell i Breining, 2015) izdvojili su glavne hipoteze obrade semantičkog sustava. Jedna od tih hipoteza je modalno-specifičnog oblika – usredotočuje se na oblik u kojem je semantičko obilježje pohranjeno unutar zasebnih semantičkih sustava. Dakle, pretpostavka je da je vizualno obilježje pohranjeno u vizualnom kodu, dok je verbalno pohranjeno u simboličkoj ili propozicijskoj formi (Paivio, 1978). Prema hipotezi modalno-specifičnog ulaza informacija vizualni i verbalni semantički sustav podrazumijevaju isti sadržaj. Preciznije rečeno, vizualno i verbalno prezentirani pojmovi razlikuju se u prirodi ulaza informacija, ali ne u semantičkim razlikama (Riddoch i Humphreys, 1988, prema Funnell i Breining, 2015). Jedna od postojećih hipoteza je i ona koja predviđa organizaciju sadržaja unutar jednog semantičkog sustava, kao što je, na primjer, hipoteza o unitarno organiziranom sadržaju (OUCH, engl. *Organised Unitary Content Hypothesis*). Prema navedenoj hipotezi pretpostavlja se da značenje čini skup semantičkih komponenata koje su amodalne. Semantičke su komponente povezane, a smatra se da one komponente koje imaju više asocijacija imaju i jaču vezu. Također, smatra se da slike imaju privilegirani pristup u semantičkim obilježjima jer reprezentiraju perceptivna obilježja objekta. Riddoch i suradnici (1988, prema Funnell i Breining, 2015) navode primjer: kod vizualno prezentirane slike *vilice* pojam *zupci* imat će direktan pristup semantičkom obilježju "*zupci*" i "*ubosti*". Kod verbalnog sadržaja, tj. napisana riječ *vilica*, imat će

samo indirektan pristup komponenti "zupci" ili "ubosti", tj. jednoj komponenti od cjelokupne semantičke reprezentacije riječi *vilica*. Dakle, ako semantičko oštećenje utječe na nasumičan skup semantičkih komponenti, pristup cjelokupnom semantičkom opisu ovisit će o verbalnom ili vizualnom modalitetu. U analizi semantičkih komponenata Jones (1985, prema Funnell i Breining, 2015) pretpostavlja da se procjena konkretnosti i predočivosti odražava više u kvantiteti semantičkih komponenata (npr. "ima noge", "on je star") nego u kvalitativnim razlikama. Također, iznosi da apstraktne riječi sadrže manje semantičkih komponenata od konkretnih/predočivih te su one upravo iz tog razloga ranjivije u oštećenjima. Ključne razlike leksičko-semantičkog sustava apstraktnosti i konkretnosti iznijeli su i Saffran i suradnici (1998, prema Noppeney i Price, 2004). Navode da se konkretne riječi usvajaju putem senzoričkog iskustva s fizičkim objektima, dok se apstraktni pojmovi usvajaju kroz njihovu upotrebu u rečenicama i u njihovom suodnosu s drugim pojmovima unutar jezika. Nadalje, ističu da kod konkretnih pojmova reprezentacijski oblik varira ovisno o tome je li predstavljen vizualno, auditivno, taktilno ili u gustatornom obliku, dok su apstraktni pojmovi formirani u propozicijskom obliku. Također, ističu kako se određenje značenja razlikuje – konkretni pojmovi predstavljaju direktnu vezu s entitetima u fizičkom svijetu i imaju fiksni okvir značenja, dok su apstraktni pojmovi u velikoj mjeri određeni rečeničnim kontekstom. Sukladno tim pretpostavkama, Noppeney i Price (2004) povezuju konkretne pojmove s perceptivnim obilježjima, a apstraktne s verbalno naučenima. Ističu da je značenje konkretnih pojmova definirano perceptivnim obilježjima i njihovim odnosom sa svakidašnjim fizičkim objektima, a za razliku od toga, značenje apstraktnih pojmova je verbalno "posredovano", tj. proizlazi iz upotrebe riječi u rečeničnom kontekstu. Navedena distinkcija objašnjava razlike između konkretnih i apstraktnih pojmova i njihove veze s drugim tipovima semantičkog znanja (Warrington i Shallice, 1984; Allport, 1985; Shallice, 1988; prema Noppeney i Price, 2004).

1.2. Mentalna obrada leksičko-semantičkog sustava s obzirom na apstraktnost i konkretnost riječi

Terminom predočivosti označava se lakoća/težina kojom se priziva mentalna slika određene riječi na temelju subjektivne procjene ispitanika (Bird i sur., 2001; Clark i Paivio, 2004; Cortese i Fugett, 2004; prema Graves i sur., 2012). Smatra se da su semantičke reprezentacije za visoko predočive riječi bogatije i da se njima u

mentalnom leksikonu lakše pristupa (Shallice, 1988; Paivio, 1991; Schwanenflugel, 1991; prema Graves i sur., 2012). Osim brže obrade u zadacima leksičke odluke (Schwanenflugel i sur., 1988), pozitivan efekt visoke predočivosti potvrđen je i u zadacima slobodnog prizivanja riječi, prepoznavanja riječi te čitanja riječi naglas, gdje se pokazalo da se konkretne riječi uvijek brže obrađuju od apstraktnih (Paivio i sur., 1968; Paivio, 1991). Sukladno tome, neka su istraživanja potvrdila isti efekt, ne samo za izolirane riječi, već i da se rečenice koje sadržavaju konkretne/visokopredočive riječi obrađuju brže i točnije od rečenica s apstraktnim/niskopredočivim riječima (Schwanenflugel i Shoben, 1983; Haberlandt i Graesser, 1985). Također, osobe s neurološkim teškoćama često pokazuju uspješniju obradu konkretnih imenica, za razliku od apstraktnih (Goodglass i sur., 1969; Coltheart i sur., 1980; Roeltgen i sur., 1983; Katz i Goodglass, 1990; Franklin i sur., 1995), no treba spomenuti da prostoje i suprotni rezultati (Warrington, 1975, 1981; Warrington i Shallice, 1984; Breedin i sur., 1995; Marshall i sur., 2001). U skladu s teorijom Paivija i suradnika (1968) pozitivan učinak konkretnosti na leksičko-semantičku obradu može se argumentirati činjenicom da apstraktne riječi temelje svoje značenje samo na verbalnom (jezičnom) iskustvu, dok konkretne/predočive riječi dobivaju značenje iz dvaju izvora – i iz senzoričkog i iz verbalnog iskustva. Prema Paivijevoj teoriji dvostrukog kodiranja (2010) sva su značenja reprezentirana u verbalnom sustavu specijaliziranom za obradu jezičnih informacija, ali konkretne i predočive riječi, za razliku od apstraktnih, imaju pristup i neverbalnom sustavu koji pohranjuje reprezentacije perceptivnih obilježja objekata i događaja. Ta su dva sustava nezavisna, ali snažno međusobno povezana. Dakle, teorija dvostrukoga kodiranja pretpostavlja postojanje dvaju funkcionalno neovisnih reprezentacijskih sustava koji su sastavljeni od jedinica mentalnih predodžbi te struktura i dinamičkih procesa naučenih u kulturološkome kontekstu, stečenih putem percepcije i pohranjenih u pamćenju. U verbalnom sustavu obrađuju se verbalne/jezične informacije, a u slikovnom/neverbalnom obrađuju se neverbalni podaci. Pretpostavlja se da se apstraktne imenice oslanjanju isključivo na verbalni semantički sustav smješten u jezično dominantnoj hemisferi, a za razliku od toga, konkretne imenice imaju dodatni pristup senzorno-motoričkom "slikovnom" kodu smještenom u objema hemisferama. Konkretne i apstraktne riječi zajedno, mentalno su predočene u verbalnome sustavu, dok su u neverbalnome sustavu semantički kodirane samo konkretne riječi jer njima odgovaraju slikovite, lako predočive mentalne predodžbe. Upravo zbog toga što se mentalne predodžbe konkretnih riječi nalaze u obama sustavima, takve riječi je lakše prizvati i samim time one su dostupnije

u pamćenju (Binder, 2007). Alternativna teorija o dostupnosti konteksta (Schwanenflugel i sur., 1988; Schwanenflugel, 1991) pretpostavlja da se prizivanje konteksta za različite riječi odvija različitom lakoćom. Prema navedenoj teoriji smatra se da je lakše prizvati kontekst u kojemu se pojavljuje konkretnija riječ nego kontekst u kojemu se pojavljuje apstraktnija riječ. Oba pristupa sukladna su tumačenjima lakšeg prizivanja visoko predočivih riječi zbog veće slikovitosti mentalnih predodžbi koje odgovaraju takvim riječima, dok su mentalne predodžbe nisko predočivih riječi manje slikovite i teže zamislive, iz čega proizlazi njihovo otežano prizivanje tijekom jezične obrade.

1.3. Neurolingvistička istraživanja obrade apstraktnih i konkretnih riječi

U postojećoj literaturi dihotomija apstraktnih i konkretnih riječi razlikuje apstraktne riječi koje su primarno reprezentirane jezičnim ili drugim amodalnim simbolima, dok su konkretne riječi primarno reprezentirane perceptivno utemeljenim ili deriviranim simbolima (Paivio, 1986, 1991; Schwanenflugel, 1991; prema Wilson-Mendenhall i sur., 2013). Uvidom u meta analize recentnih studija, koje uključuju funkcionalna oslikavanja mozga, može se zaključiti da se apstraktni pojmovi oslanjaju na verbalni sustav, dok se konkretni pojmovi oslanjaju na perceptivni sustav podržavajući mentalnu predočivost. Iz perspektive teorije utemeljene spoznaje (Barsalou, 1999, 2003; Barsalou i Weimer-Hastings, 2005; Wilson-Mendenhall i sur., 2011; prema Wilson-Mendenhall i sur., 2013) leksičke reprezentacije za pojam "uvjeriti" povezane su s mnogo nejezičnog semantičkog sadržaja koji podrazumijeva smisleno razumijevanje pojma, uključujući namjere, vjerovanja, unutaranja stanja, emocije i radnje koje su razmotrene u prostorno-vremenskom kontekstu. Sukladno tom pristupu, studije funkcionalnog oslikavanja mozga pokazuju kako se apstraktni socijalni pojmovi (npr. osobne karakteristike) obrađuju u nejezičnim regijama mozga koje obrađuju socijalne i emotivne informacije bitne za socijalnu percepciju i interakciju, npr. medijalni prefrontalni korteks, gornji temporalni sulcus i temporalni pol (Zahn i sur., 2007; Simmons i sur., 2010; Wilson-Mendenhall i sur., 2011; prema Wilson-Mendenhall i sur., 2013). Ti su nalazi konzistentni s rezultatima istraživanja Wilson-Mendenhall i suradnika (2013). Navedena studija pokazala je da su apstraktni pojmovi reprezentirani u neuralnim obrascima koji odražavaju njihov semantički sadržaj. Konkretni pojmovi tipično karakteriziraju elemente "situacije", dok apstraktni pojmovi tipično integriraju te elemente u konfiguralne relacijske strukture

za vrijeme konceptualizacije. Ističe se da s lingvističkog stajališta, studija Schmid (2000) prikazuje kompleksnost apstraktnih riječi koje se ponašaju kao "konceptualne ljuske". Prema navedenoj teoriji apstraktne imenice podijeljene su u pet klasa: činjenične (npr. činjenica, problem), jezične (npr. vijesti, poruka), mentalne (npr. ideja, vjerovanje), modalne (npr. mogućnost, istina) i procesne (npr. čin, potez).

Kako bi se što preciznije objasnio leksičko-semantički sustav, osim psiholingvističkih istraživanja veliki doprinos u razumijevanju apstraktnosti i konkretnosti dale su i studije u kojima je korištena funkcijska magnetska rezonancija. Na temelju funkcionalnog oslikavanja mozga, u istraživanju efekta visoke predočivosti za apstraktne riječi Binder (2007) navodi četiri regije koje pokazuju jaču aktivaciju kod konkretnih riječi u usporedbi s apstraktnima: prvo, stražnji parietalno-okcipitalni korteks, angularna vijuga i okolni lateralni okcipitalni korteks, gdje se predočivost manifestira tipično bilateralno, donekle s desnostranom lateralizacijom. Zatim, ventralno-medijalni temporalni korteks, uključujući srednje i prednje aspekte fuziformne vijuge, parahipokampus i hipokampus, što su regije u kojima se efekt predočivosti pojavljuje bilateralno, ali jasno lijevo lateralizirano. Ističe se da opseg efekta ovisi o "dubini obrade" koju zahtijeva zadatak. Zatim se navodi stražnja cingularna regija, uključujući stražnju cingularnu vijugu i retrosplenialni korteks, a efekt predočivosti javlja se bilateralno i simetrično. I posljednje, dorsalni prefrontalni korteks, uključujući dorsalne aspekte gornje frontalne vijuge i okolnog stražnjeg dijela srednje frontalne vijuge u kojima je efekt predočivosti bilateralan i simetričan. Ove četiri regije uključene u semantičke jezične procese pokazuju jaču aktivaciju za vrijeme zadataka koji zahtijevaju leksičko-semantičku obradu, za razliku od rješavanja zadataka s fonološkom obradom (Démonet i sur., 1992; Price i Friston, 1997; Mummery i sur., 1998; Binder i sur., 1999; Roskies i sur., 2001; Scott i sur., 2003; prema Binder, 2007). Navedene regije također su, u zadacima leksičke odluke, jače aktivirane riječima nego neriječima (Binder i sur., 2003; Ischebeck i sur., 2004; Binder i sur., 2005). Sukladno tim nalazima, poznato je i kako su neke od ovih regija, posebno hipokampus, parahipokampus i retrosplenialni korteks, također uključene u kodiranje epizodičkog pamćenja. Pretpostavlja se da su konkretne imenice "dublje" kodirane nego apstraktne. Originalna pretpostavka "teorije dvostrukog kodiranja" bila je motivirana upravo rezultatima koji su pokazali da su konkretne riječi, za razliku od apstraktnih, bolje kodirane u epizodičkom pamćenju u zadacima leksičko-semantičke obrade (Paivio, 1971; prema Binder, 2007).

1.4. Uloga medijalnog temporalnog reznja u leksičko-semantičkoj obradi apstraktnih i konkretnih riječi

Važnost temporalnog reznja u razumijevanju senzornog podražaja očituje se u njegovoj funkciji pridodavanja kategorijalnih obilježja slušnim i vidnim informacijama. Temporalni režanj može se podijeliti u nekoliko funkcijskih zona: za slušnu i vidnu obradu, zatim za integraciju navedenih procesa i obradu emocija te za prostornu orijentaciju i prostorno pamćenje (Kandel i sur., 2013). Na lateralnom dijelu temporalnog reznja nalaze se regije odgovorne za slušne funkcije (Brodmanova polja 41, 42 i 22) i ventralni vidni tok (regije 20, 21, 37, 38). Medijalne temporalne regije (koje čine dio limbičkog korteksa) uključuju amigdala, uncus, hipokampus sa subiculumom, entorinalnim i peririnalnim korteksom i fuziformnu vijugu (Kandel i sur., 2013). U brojnim studijama u kojima je korišteno funkcionalno oslikavanje mozga potvrđena je uloga medijalnog temporalnog reznja u leksičko-semantičkoj obradi, preciznije rečeno, to se pokazalo u zadacima određivanja značenja pojma (Martin i sur., 1997; Vannucci i sur., 2003), u imenovanju (Sawrie i sur., 2000), u kategorijalnoj fluentnosti (Pihlajamäki i sur., 2000) te u zadacima leksičko-značenjske odluke (Kreiman i sur., 2000; Bartha i sur., 2003). Köylü i suradnici (2006) navode da leksičko-semantički sustav obuhvaća prednje temporalne (Noppeney i Price, 2002), stražnje lateralne (Moore i Price, 1999; Chao i sur., 1999; Perani i sur., 1999) i ventralne okcipitotemporalne regije (Murtha i sur., 1999; Ricci i sur., 1999; Ishai i sur., 2000) kao i medijalni temporalni režanj (Amaral i Insausti, 1990).

Psiholingvistička istraživanja pokazuju da epileptička izbijanja mogu dovesti do disfunkcije neuralne komunikacije i oštećenja semantičkog sustava zbog smanjene funkcionalne povezanosti između jezičnih regija. Zbog anatomske i funkcionalne specifičnosti lezije, u ovom je istraživanju epilepsija medijalnog temporalnog reznja uzeta kao model leksičko-semantičkih deficita. Istraživanja jezičnih teškoća u epilepsiji temporalnog reznja jasno potvrđuju vezu temporalnog reznja s leksičko-semantičkom obradom. Köylü i suradnici (2006) navode serije studija koje pokazuju da pacijenti s epilepsijom temporalnog reznja imaju lošije rezultate u imenovanju (Giovagnoli, 1999; Bell i sur., 2001; Vannucci i sur., 2003; Giovagnoli i sur., 2005), leksičko-značenjskoj kategorijalnoj fluentnosti (Troster i sur., 1995; Gleissner i Elger, 2001; N’Kaoua i sur., 2001), slaganju leksičko-značenjskih kategorija (Miyamoto i sur., 2000) te u zadatku s određivanjem leksičko-značenjskih obilježja (Giovagnoli, 1999). U istraživanju epilepsije temporalnog reznja, Trebuchon-Da Fonseca i suradnici (2009) prikazali su funkcionalne razlike između prednjih temporalnih struktura

aktiviranih u semantičkoj obradi i neokortikalnih stražnjih temporalnih struktura uključenih u leksičku obradu.

1.5. Cilj istraživanja i hipoteze

Cilj ovog istraživanja bio je ispitati utjecaj lezije medijalnog temporalnog režnja na organizaciju jezičnih funkcija. Ključno je pitanje utječe li hemisferna razlika u lokaciji epileptičkog žarišta na točnost, brzinu i dubinu leksičko-semantičke obrade (Santos i sur., 2011)? Očekuje se da će pacijenti s epilepsijom medijalnog temporalnog režnja u dominantnoj hemisferi imati veći broj pogrešaka i sporiju leksičko-semantičku obradu u odnosu na pacijente s epilepsijom medijalnog temporalnog režnja u nedominantnoj hemisferi, kao i u odnosu na zdrave ispitanike. Takav nalaz potvrdio bi činjenicu da lezija dominantnog temporalnog režnja uzrokuje specifične leksičko-semantičke deficite. Pretpostavka o specifičnosti deficita u dominantnoj hemisferi i uključenosti navedene strukture u obradu semantičkih obilježja u skladu je s postojećim funkcijsko-neuroanatomskim modelima. Potvrdom očekivanog nalaza mogla bi se prikazati dubina leksičko-semantičke obrade s obzirom na pristup određenim obilježjima koji zahtijeva rješavanje postavljenog zadatka.

Prema prvoj hipotezi očekuje se da će pacijenti s epilepsijom lijevog medijalnog temporalnog režnja u odnosu na zdrave ispitanike imati veći broj grešaka i sporiju leksičko-semantičku obradu apstraktnih riječi. Pretpostavka je da lezija lijevog temporalnog režnja uzrokuje specifične leksičko-semantičke deficite u jezično dominantnoj hemisferi. Očekivanja su u skladu s dosadašnjim funkcijsko-neuroanatomskim modelima koji prikazuju uključenost navedene strukture u obradu semantičkih obilježja apstraktnosti/konkretnosti. U drugoj hipotezi očekuje se da će pacijenti s epilepsijom medijalnog temporalnog režnja u dominantnoj hemisferi imati veći broj pogrešaka i sporiju leksičko-semantičku obradu u odnosu na pacijente s epilepsijom medijalnog temporalnog režnja u nedominantnoj hemisferi. Dakle, točnost i brzina leksičko-semantičke obrade ovisit će o lateralizaciji epilepsije temporalnog režnja. Time bi se definirala neurofunkcijska uloga dominantnog medijalnog temporalnog režnja u odnosu na nedominantni medijalni temporalni režanj. Prema trećoj hipotezi očekuje se da će pacijenti s epilepsijom desnog medijalnog temporalnog režnja biti jednako uspješni u točnosti i brzini leksičko-semantičke obrade kao i zdravi ispitanici. Dakle, lezija nedominantnog temporalnog režnja neće uzrokovati deficite u leksičko-semantičkoj obradi apstraktnosti/konkretnosti zbog manje uključenosti u procese koji se odvijaju u semantičkom sustavu. Očekivanja

su u skladu s neuroanatomskim modelima (npr. Binder, 2007 i Paivio, 2010) koji navode primarno lijevo lateralizirane jezične funkcije za apstraktne pojmove te bi se time mogla definirati uloga nedominatnog temporalnog režnja u leksičko-semantičkoj obradi apstraktnosti.

2. METODE I MATERIJALI

2.1. Ispitanici

U istraživanju je sudjelovalo četrdeset osoba s dijagnosticiranom lateraliziranom epilepsijom temporalnog režnja. Svi ispitanici evaluirani su na Klinici za neurologiju KBC-a "Sestre milosrdnice" u Zagrebu. Prema podacima standardne neuropsihološke obrade pacijenata na Klinici za neurologiju KBC-a "Sestre milosrdnice", u istraživanje su bili uključeni nedepresivni ispitanici prosječne inteligencije. U istraživanju su sudjelovali samo pacijenti čiji je rezultat na Beckovom inventaru depresije -II (BDI-II; Beck i sur., 2011) bio ispod kritične vrijednosti od 13 bodova, na temelju čega se zaključuje da ispitanici nemaju vidljivih kliničkih simptoma depresivnosti. Depresija ili depresivno raspoloženje kod pacijenata/ispitanika mogli bi usporiti brzinu leksičko-semantičke obrade. Uz ispitanike s dijagnosticiranom epilepsijom temporalnog režnja ispitana je i usporedna skupina koja je izjednačena s pacijentima po dobi, spolu te dominantnoj hemisferi. Rad je odobrilo Etičko povjerenstvo Klinike za neurologiju KBC-a "Sestre milosrdnice" u Zagrebu. Dokumentacija koja je korištena u istraživanju sadržavala je: opis istraživanja, poziv na sudjelovanje u istraživanju, informativno pismo o detaljima istraživanja i obaviješteni pristanak za sudjelovanje u istraživanju. Od ukupno 40 pacijenata s epilepsijom temporalnog režnja, zbog utvrđene lokalizacije žarišta epilepsije u lateralnom temporalnom režnju te zbog ekstremnih rezultata u vremenu reakcije i/ili velikog broja netočnih odgovora u eksperimentalnim zadacima, isključeno je desetero pacijenata. U konačne analize uključeno je 13 ispitanika s epilepsijom lijevog medijalnog temporalnog režnja i 17 ispitanika s epilepsijom desnog medijalnog temporalnog režnja. Radi usklađivanja veličina dviju skupina pacijenata i usporedne skupine, u usporednu skupinu odabrano je nasumično 15 zdravih ispitanika od početno testiranih 40.

Broj muških i ženskih sudionika, raspon dobi i prosječna dob u eksperimentalnim skupinama i u kontrolnoj skupini prikazani su u Tablici 1.

Tablica 1. Struktura uzorka s obzirom na spol i dob**Table 1.** Demographic structure of the sample (gender and age)

	Spol		Dob	
	Muški (n)	Ženski (n)	Raspon	M
Pacijenti s epilepsijom lijevog medijalnog temporalnog režnja	4	13	21-64	36,24
Pacijenti s epilepsijom desnog medijalnog temporalnog režnja	8	5	20-67	36,15
Zdrave osobe	5	10	23-65	34,93

Prije osvrta na istraživačke probleme provjerene su razlike pacijenata s epilepsijom desnog i lijevog temporalnog režnja u dobi pojavljivanja bolesti, učestalosti epileptičkih napadaja te broju antiepileptika u terapiji. Za testiranje razlike u svim navedenim obilježjima (kovarijantama), korišten je hi-kvadrat test pri čemu je pri testiranju razlike u učestalosti epileptičnih napadaja, rezultat dobiven hi-kvadratom potvrđen i testom zbroja rangova. Kada je u pitanju dob pojavljivanja epilepsije, kod najvećeg broja pacijenata (bez obzira na lateralizaciju) epilepsija se pojavila nakon desete godine života, odnosno nakon završetka jezičnog razvoja ($N = 24$), a dob pojavljivanja bolesti je kod pacijenata s epilepsijom desnog i lijevog temporalnog režnja podjednaka ($\chi^2 = 0,008$, $p > 0,05$) (Tablica 2). Drugim riječima, nema statistički značajne razlike u broju pacijenata kod kojih se bolest pojavila do desete godine ili nakon desete godine. Također, pacijenti s epilepsijom desnog i pacijenti s epilepsijom lijevog temporalnog režnja ne razlikuju se statistički značajno u učestalosti epileptičnih napadaja ($\chi^2 = 1,382$, $p > 0,05$) (Tablica 3) kao ni u broju antiepileptika u terapiji (monoterapija ili politerapija) ($\chi^2 = 0,006$, $p > 0,05$) (Tablica 4).

Tablica 2. Dob u kojoj se pojavila bolest**Table 2.** Age of epilepsy onset

		EPI			Hi kvadrat (χ^2)	Značajnost ($p < 0,05$)
		Do 10 godina	Nakon 10 godina	Ukupno		
EEG	DESNO	4	13	17	0,008	0,927
	LIJEVO	2	11	13		
Ukupno		6	24	30		

Tablica 3. Učestalosti epileptičkih napadaja**Table 3.** Frequency of epileptic seizures

		Frekvencija				Hi kvadrat (χ^2)	Značajnost ($p < 0,05$)
		Tjedno	Mjesečno	Godišnje	Ukupno		
EEG	DESNO	4	7	6	17	1,382	0,501
	LIJEVO	1	7	5	13		
Ukupno		5	14	11	30		

Tablica 4. Broj antiepileptika u terapiji**Table 4.** Number of the antiepileptic drugs included in the therapy

		AED			Hi kvadrat (χ^2)	Značajnost ($p < 0,05$)
		Monoterapija	Politerapija	Ukupno		
EEG	DESNO	5	12	17	0,006	0,936
	LIJEVO	4	9	13		
Ukupno		9	21	30		

2.2. Postupak

Prije samog istraživanja provedena je evaluacija pacijenata u koju su bili uključeni: klinički pregled, EEG, slikovna obrada mozga – MR i neuropsihološko testiranje. U neuropsihološkoj obradi korišten je Beckov inventar depresije -II (BDI-II; Beck i sur., 2011), razvijen kao indikator postojanja i jačine depresivnih simptoma koji su u skladu s DSM-IV kriterijima. Inventar se sastoji od 21 čestice, a svaka čestica je lista od četiri izjave poredane po težini određenog simptoma depresije. Primjena BDI-II inventara je individualna i u prosjeku traje pet minuta. Od ponuđenih četiriju tvrdnji, ispitanik treba odabrati jednu koja najbolje opisuje način na koji se osjećao u protekla dva tjedna, uključujući i dan ispunjavanja. Epidemiološki podaci koji su uneseni u bazu podataka uključuju vrstu epilepsije, duljinu trajanja bolesti, učestalost epileptičkih napadaja i količinu antiepileptika. Svi bolesnici su dodatno dijagnostički obrađeni putem višednevnog video/EEG snimanja zbog definitivnog utvrđivanja lateralizacije epileptogene regije u temporalnom režnju. U istraživanje su uključeni samo pacijenti s lijevom dominantnom hemisferom. Nadalje, upitnikom su se prikupljali klinički podaci o bolesnicima s epilepsijom temporalnog

režnja. Upitnik općih podataka sadržava pitanja o sociodemografskim karakteristikama ispitanika: spolu i dobi, kao i o specifičnim karakteristikama bolesti: etiologiji, trajanju, vrsti i učestalosti napadaja te broju antiepileptika. Ispitivanje s pacijentima provodilo se individualno, u izoliranoj prostoriji, na Odjelu neurologije KBC-a "Sestre milosrdnice" u Zagrebu te s usporednom skupinom na Odsjeku za lingvistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Građa za izradu podražajnog materijala, koja se koristila u testiranjima semantičke obrade, dobivena je na temelju rezultata predistraživanja. Ispitni materijal sačinjavale su imenice, izjednačene s obzirom na prosječan broj slogova i prosječnu čestotnost pojavnica i lema u bazi Hrvatskoga nacionalnog korpusa (Tadić, 2009). Za potrebe eksperimenta, leksičko-semantička povezanost testirana je na trideset zdravih ispitanika koji su dali skalarnu procjenu (1 – 10). U eksperiment su uključene samo one riječi koje su zdravi ispitanici u predtestiranju procijenili s 80% leksičko-semantičke povezanosti ili više od toga.

2.3. Pribor

Primjenom *E-prime* programa 2.0 software, *Psychology Software Tools, Pittsburgh* (Schneider i sur., 2012) testirana je leksičko-semantička obrada apstraktnosti odnosno konkretnosti. Program je bilježio vrijeme od trenutka kada se ciljana riječ pojavila na ekranu do trenutka kada su sudionici pritisnuli zadanu tipku i time odgovorili na zadatak. Nakon polovice ukupnog broja ispitanika promijenjene su pozicije na tastaturi (lijevo-desno). Ispitanici su svaki zadatak počeli s uvježbavanjem. Nakon prikazanog zadatka na ekranu računala, ispitanik je odgovarao pritiskom odgovarajuće tipke na tipkovnici za odgovore. Cijeli eksperiment, uključujući uvodni dio i zadatke za vježbu, trajao je ukupno jedan sat.

2.4. Opis eksperimenta

Ispitni materijal se sastojao od dviju lista riječi (A i B). Lista A sadržavala je konkretne riječi s povezanim leksičko-semantičkim kategorijama i konkretne riječi s nepovezanim leksičko-semantičkim kategorijama. Lista B sadržavala je apstraktne riječi s povezanim leksičko-semantičkim kategorijama i apstraktne riječi s nepovezanim leksičko-semantičkim kategorijama. Ukupna lista riječi sadržavala je 92 riječi, 46 parova (46 konkretnih riječi, 46 apstraktnih riječi). Redoslijed podražaja u eksperimentu bio je nasumično odabran. Pozicije riječi su bile: podražaj

lijevo i podražaj desno. Na početku zadatka pojavio se fiksacijski znak u obliku plusa (+) na sredini ekrana u trajanju od 500 ms, zatim se pojavio prvi podražaj koji je stajao na ekranu u trajanju od 500 ms, nadalje je fiksacijski znak (+) emitiran 500 ms te nakon toga drugi podražaj, tj. ciljana riječ koja je bila prezentirana na ekranu sve do trenutka u kojem je ispitanik dao odgovor, odnosno do njegova pritiska na tipku. Sudionici u eksperimentu su pritiskom na lijevu ili desnu tipku (povezano-nepovezano) trebali donijeti odgovor na pitanje koje im je postavljeno. Na ekranu je prvo bila prikazana jedna riječ, a zatim druge dvije, a ispitanici su morali donijeti odluku koja je od tih dviju riječi povezana s prethodno prikazanom riječju. Na primjer, u A listi (konkretne riječi), za ciljanu konkretnu riječ, npr. *cvijet*, trebalo je između leksičko-semantički povezane riječi (*latica*) i leksičko-semantički nepovezane riječi (*sidro*) izabrati onu koju ispitanik smatra povezanom riječju. Nadalje, u B listi (apstraktne riječi), za ciljanu apstraktnu riječ, npr. *pravda*, trebalo je između leksičko-semantički povezane riječi (*zakon*) i leksičko-semantički nepovezane riječi (*šutnja*) izabrati povezanu riječ. Sudionicima u eksperimentu je na ekranu računala prikazana uputa koju je također pročitao i eksperimentator. Nakon šest podražajnih parova za vježbu, pod kontrolom eksperimentatora, sudionici su započeli rješavati zadatke. Uputa za ispitanike glasila je: "Na ekranu će se prvo pojaviti jedna riječ. Nakon toga će se pojaviti dvije riječi. Vaš je zadatak da procijenite koja je od tih dviju riječi povezana prema značenju s prvom riječi. Ako je to lijeva riječ pritisnite tipku 1, a ako je to desna riječ, pritisnite tipku 5. Molim Vas da odgovorite na pitanja što brže i točnije možete."

3. REZULTATI

U obradi rezultata izračunate su aritmetičke sredine i standardne pogreške vremena reakcije i broja točnih odgovora po pojedinim semantičkim kategorijama riječi i skupinama sudionika. U testiranju razlika u vremenu reakcije i točnosti odgovaranja po pojedinim semantičkim kategorijama među skupinama sudionika korištene su dvosmjerne (3x2) analize varijance s ponovljenim mjerenjima u varijablama semantičkih kategorija. U svim je analizama korištena razina statističke značajnosti (p) 0,05.

3.1. Vrijeme reakcije i točnost odgovaranja za konkretne i apstraktne riječi

3.1.1. Vrijeme reakcije

U ovom eksperimentu analizirano je vrijeme reakcije i točnost odgovaranja za konkretne i apstraktne riječi (Tablica 5).

Tablica 5. Deskriptivna statistika i rezultati testiranja razlika među pacijentima s epilepsijom lijevog i desnog medijskog temporalnog režnja te zdravih osoba (3x2 ANOVA s ponovljenim mjerenjem u drugoj varijabli) u vremenu reakcije (ms) za apstraktne i konkretne riječi

Table 5. Descriptive statistics and the results of patient differences – between both left and right lobe epilepsy patients and between epilepsy patients and healthy controls (3x2 ANOVA with repeated measures for the second variable) and response time (ms) for abstract and concrete words

Skupina	Semantičke kategorije		
	Apstraktne riječi <i>M</i> (SE)	Konkretne riječi <i>M</i> (SE)	Ukupno <i>M</i> (SE)
Epilepsija desnog MTR-a	1.536,19 (107,46)	1.182,28 (71,76)	1.359,24 (86,92)
Epilepsija lijevog MTR-a	1.515,96 (133,59)	1.261,86 (89,21)	1.388,91 (108,06)
Zdrave osobe	982,90 (114,40)	886,30 (76,40)	934,60 (92,54)
Ukupno	1.345,02 (68,70)	1.110,15 (45,88)	
Efekt	<i>F</i>	<i>P</i>	η^2
Skupina	7,26	0,002	0,226
Semantička kategorija	42,54	< 0,001	0,515
Interakcija Skupina x Semantička kategorija	4,93	0,012	0,198

Dobiven je statistički značajan glavni učinak semantičke kategorije na vrijeme reakcije: sudionici su pokazali kraće vrijeme reakcije za konkretne nego za apstraktne riječi. Statistički značajan glavni učinak skupine na vrijeme reakcije pokazuje razlike u ukupnom vremenu reakcije za konkretne i apstraktne riječi među skupinama sudionika. Post-hoc test (Scheffé) (Tablica 6) pokazuje statistički značajno kraće vrijeme reakcije kod zdravih osoba u usporedbi s pacijentima s epilepsijom lijevog i desnog medijalnog temporalnog režnja, dok razlika među skupinama pacijenata s epilepsijom lijevog i desnog medijalnog temporalnog režnja nije statistički značajna. Dobiven je statistički značajan interakcijski učinak skupine i semantičke kategorije na vrijeme reakcije: kod pacijenata s epilepsijom lijevog i desnog temporalnog režnja vrijeme reakcije kraće je za konkretne nego za apstraktne riječi, pri čemu je razlika izraženija među pacijentima s epilepsijom desnog medijalnog temporalnog režnja (Tablica 7, Slika 1), dok kod zdravih sudionika nema razlike za konkretne i apstraktne riječi.

Tablica 6. Post-hoc (Scheffé) testiranje značajnosti razlika među skupinama sudionika u vremenu reakcije za konkretne i apstraktne riječi

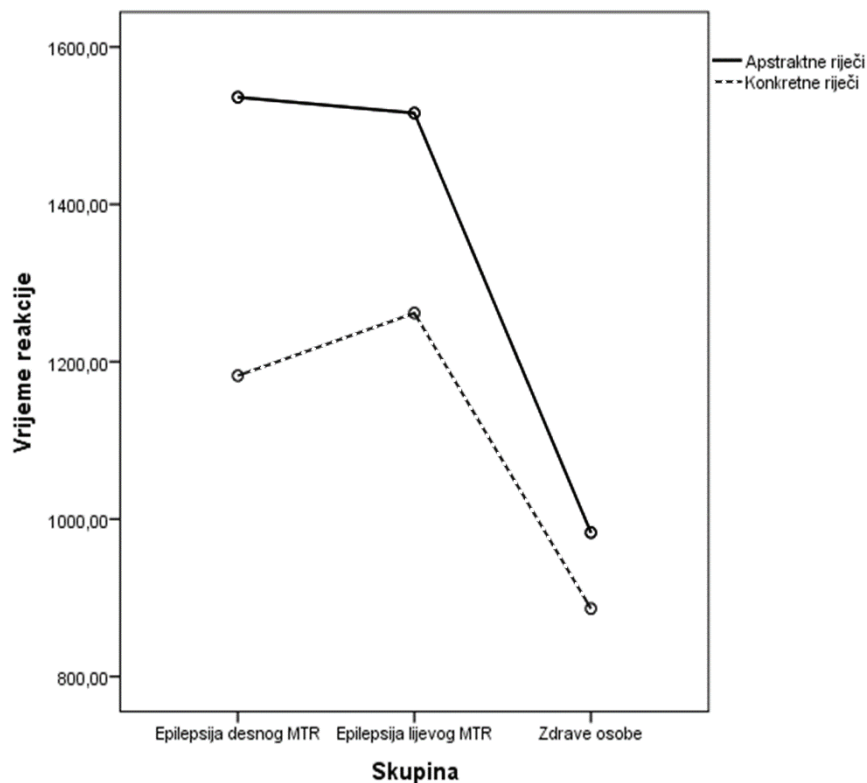
Table 6. Post-hoc (Scheffé) significance test of the between groups differences – results of the response time for abstract and concrete words

Razina značajnosti (<i>p</i>)	Epilepsija lijevog MTR-a	Zdrave osobe
Epilepsija desnog MTR-a	0,977	0,007
Epilepsija lijevog MTR-a	-	0,011

Tablica 7. Analiza jednostavnih učinaka za vrijeme reakcije za konkretne i apstraktne riječi

Table 7. Analysis of response time simple effects for concrete and abstract words

Skupina	<i>F</i>	<i>p</i>
Epilepsija desnog MTR-a	39,49	< 0,001
Epilepsija lijevog MTR-a	13,17	< 0,001
Zdrave osobe	2,60	0,115

Slika 1. Prosječno vrijeme reakcije (ms) za apstraktne i konkretne riječi kod pacijenata s epilepsijom lijevog i desnog medijalnog temporalnog režnja i kod zdravih osoba

Figure 1. Average response time (ms) for abstract and concrete words for left and right medial temporal lobe epilepsy patients and healthy persons

3.1.2. Točnost odgovaranja

Rezultati analize točnosti odgovaranja za konkretne i apstraktne riječi prikazani su u Tablici 8.

Tablica 8. Deskriptivna statistika i rezultati testiranja razlika među pacijentima s epilepsijom lijevog i desnog medijalnog temporalnog režnja te zdravih osoba (3x2 ANOVA s ponovljenim mjerenjem u drugoj varijabli) u točnosti odgovaranja za apstraktne i konkretne riječi (prosjeak točnih odgovora)

Table 8. Descriptive statistics and the results of patient differences – between both left and right lobe epilepsy patients and between epilepsy patients and healthy controls (3x2 ANOVA with repeated measures for the second variable) and response time (ms) for abstract and concrete words (mean values)

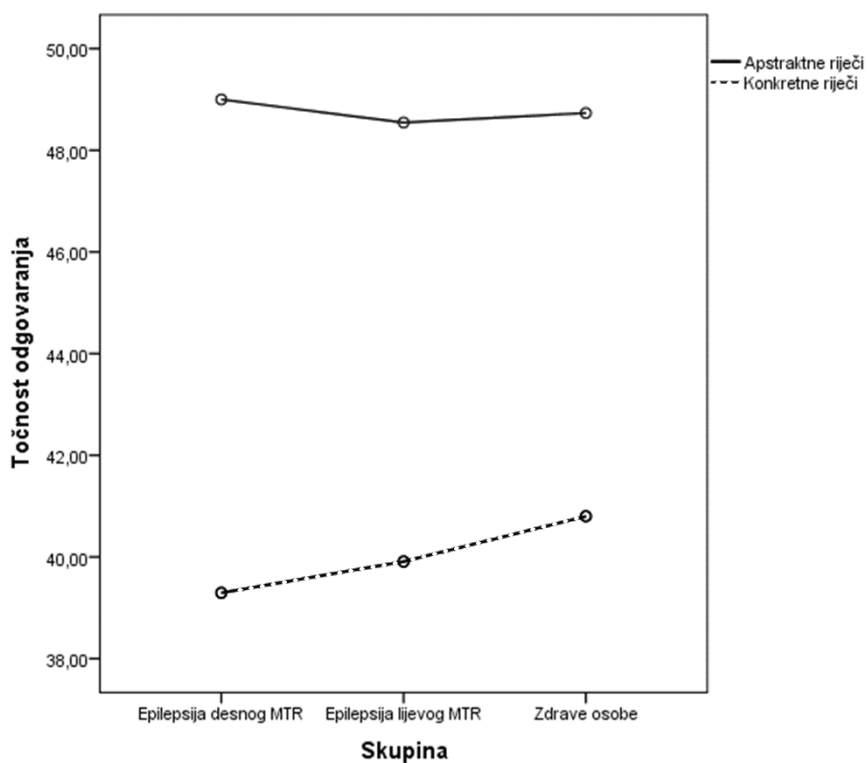
Skupina	Semantičke kategorije		
	Apstraktne	Konkretne	Ukupno
	riječi <i>M</i> (SE)	riječi <i>M</i> (SE)	<i>M</i> (SE)
Epilepsija desnog MTR-a	39,29 (0,46)	49,00 (0,33)	44,15 (0,34)
Epilepsija lijevog MTR-a	39,91 (0,57)	48,55 (0,41)	44,23 (0,42)
Zdrave osobe	40,80 (0,48)	48,73 (0,35)	44,77 (0,36)
Ukupno	40,00 (0,29)	48,76 (0,21)	
Efekt	<i>F</i>	<i>P</i>	η^2
Skupina	0,88	0,424	0,042
Semantička kategorija	1.090,67	< 0,001	0,965
Interakcija Skupina x Semantička kategorija	4,36	0,019	0,179

U analizi točnosti odgovaranja za konkretne i apstraktne riječi dobiven je statistički značajan glavni učinak semantičke kategorije i interakcijski učinak skupine i semantičke kategorije, dok glavni učinak skupine na točnost odgovaranja nije statistički značajan. Odnosno, sve skupine sudionika podjednako su točno odgovarale za apstraktne i konkretne riječi. Svi sudionici promatrani zajedno u prosjeku su točnije odgovarali za konkretne nego za apstraktne riječi, a razlika je izraženija kod pacijenata s epilepsijom lijevog i desnog medijalnog temporalnog režnja nego kod zdravih osoba (Tablica 9, Slika 2).

Tablica 9. Analiza jednostavnih učinaka za točnost odgovaranja za konkretne i apstraktne riječi

Table 9. Analysis of response time simple effects for concrete and abstract words (correct responses)

Skupina	<i>F</i>	<i>p</i>
Epilepsija desnog MTR-a	547,47	< 0,001
Epilepsija lijevog MTR-a	280,48	< 0,001
Zdrave osobe	322,74	< 0,001

Slika 2. Prosječna točnost odgovaranja za apstraktne i konkretne riječi kod pacijenata s epilepsijom lijevog i desnog medijalnog temporalnog režnja i kod zdravih osoba

Figure 2. Average values of correct responses for abstract and concrete words for left and right medial temporal lobe epilepsy patients and healthy persons

4. RASPRAVA

Analiza točnosti i vremena reakcije pokazala je uspješniju leksičko-semantičku obradu (točniju i bržu) konkretnih riječi u odnosu na apstraktne riječi, i to u svim skupinama ispitanika. Taj rezultat u skladu je s brojnim nalazima drugih autora (npr. Paivio, 1991) u kojima se u leksičko-semantičkoj obradi potvrdila prednost konkretnih riječi naspram apstraktnih. Daljnja analiza dobivenih podataka potvrdila je da se medijalni temporalni režanj može smatrati jednim od neuroanatomskih korelata leksičko-semantičke obrade te se pokazalo da brzina leksičko-semantičke obrade obilježja apstraktnosti, odnosno konkretnosti, daje precizniji uvid u mentalne mehanizme jezične obrade. U ovom istraživanju prva je hipoteza potvrđena u eksperimentu koji je ispitivao leksičko-semantičku obradu značenjske povezanosti u kategorijama konkretnog i apstraktnog. Pokazalo se da su pacijenti s epilepsijom lijevog medijalnog temporalnog reznja statistički značajno sporiji u obradi konkretnih i apstraktnih riječi u usporedbi sa zdravom skupinom ispitanika. Za razliku od prve hipoteze, druga hipoteza nije potvrđena, odnosno rezultati ovog eksperimenta nisu pokazali jasne hemisferne razlike u vremenu obrade konkretnih i apstraktnih riječi kod pacijenata dominantnog i nedominantnog medijalnog temporalnog reznja. Osobito je zanimljiv rezultat koji pokazuje da nije potvrđena treća hipoteza. Nalaz je pokazao da su pacijenti s epilepsijom nedominantnog medijalnog temporalnog reznja (kao i pacijenti s epilepsijom dominantnog medijalnog temporalnog reznja) značajno sporiji u obradi konkretnih i apstraktnih riječi u usporedbi sa zdravim ispitanicima. Dakle, u ovom istraživanju dobiven je rezultat koji potvrđuje da lezija dominantnog medijalnog temporalnog reznja na specifičan način utječe na mentalnu obradu jezičnih informacija. No, dobiven je i drugi nalaz koji nije bio očekivan, s obzirom na pretpostavku da su jezične funkcije primarno lijevo lateralizirane. Naime, na temelju prikazane disfunkcije, kako dominantnog tako i nedominantnog medijalnog temporalnog reznja u semantičkoj obradi konkretnosti i apstraktnosti kod osoba s epilepsijom, može se zaključiti da je njihova obrada konkretnih i apstraktnih riječi, u usporedbi sa zdravim ispitanicima, deficitarna u vremenu obrade, bez obzira na to je li fokus epilepsije smješten u lijevoj ili u desnoj hemisferi. Taj nalaz potvrđuje uključenost i dominantnog i nedominantnog medijalnog temporalnog reznja u leksičko-semantičku obradu apstraktnosti, odnosno konkretnosti. S obzirom na činjenicu da nisu pronađene hemisferne razlike, nalazi ove studije nisu u potpunosti konzistentni s "teorijom dvostrukog kodiranja" (Paivio, 2010) prema kojoj se

apstraktnost obrađuje primarno u lijevoj hemisferi te se stoga ne očekuje deficit ako je fokus epilepsije lateraliziran desno.

Na temelju dobivenih rezultata možemo pretpostaviti tri moguća rješenja. Prvo, ovakav nalaz upućivao bi na zaključak da za obradu apstraktnih riječi nisu presudne primarno jezične regije (u lijevoj hemisferi), već se apstraktni pojmovi obrađuju i u nejezičnim regijama mozga koje obrađuju socijalne i emocionalne informacije koje su bitne za socijalnu percepciju i interakciju (npr. Wilson-Mendenhall i sur., 2013). Zatim, može se također pretpostaviti da je zbog anatomske i funkcionalne specifičnosti žarišne lezije moglo doći do reorganizacije primarnih jezičnih funkcija u leksičko-semantičkoj obradi apstraktnosti, kao što to navode studije funkcionalnog oslikavanja mozga (npr. Trebuchon-Da Fonseca i sur., 2009). Nadalje, s lingvističkog se stajališta može pretpostaviti i treće rješenje prema kojem je brzina obrade vođena povezanošću leksičko-semantičkih kategorija, tj. dubinom leksičko-semantičke obrade. Sukladno tome zanimljivo je usporediti ove nalaze s onima iz istraživanja Sekulić Sović i Erdeljac (2016) u kojem je također testirana leksičko-semantička obrada (utemeljena na paradigmatiskim odnosima hiperonimije i temeljne razine pojmova) kod pacijenata s epilepsijom dominantnog i nedominantnog medijalnog temporalnog režnja. U navedenom su istraživanju jedino pacijenti s lezijom u dominantnom temporalnom režnju imali sporiju leksičko-semantičku obradu, dok su u ovoj studiji, također uz deficite dominantnog medijalnog temporalnog režnja, iznenađujući lošiji rezultat imali i pacijenti s lezijom u nedominantnom temporalnom režnju. Takav bi nalaz mogao upućivati na pretpostavku da obilježja apstraktnosti nisu primarno jezično uvjetovana. S obzirom na činjenicu da su oba eksperimenta ispitivala leksičko-semantičku povezanost konkretnih pojmova, zanimljivo je usporediti rezultate konkretnih riječi u obama eksperimentima. Za razliku od spomenute studije u kojoj se testirala leksičko-semantička povezanost dviju riječi, u ovom je istraživanju odluka o leksičko-semantičkoj povezanosti obuhvaćala tri riječi. Na temelju tog podatka može se zaključiti da je u ovom istraživanju zadak bio složeniji, tj. da je zahtijevao veći kognitivni napor. Usporedi li se vrijeme reakcije za konkretne riječi u manje složenom zadatku s vremenom reakcije na nepovezane konkretne riječi u složenijem zadatku, rezultati pokazuju kraće vrijeme reakcije za konkretne riječi u manje složenom zadatku, i kod pacijenata s epilepsijom lijevog medijalnog temporalnog režnja, i kod pacijenata s epilepsijom desnog medijalnog temporalnog režnja te kod zdravih ispitanika ($F = 54,55$, $p < 0,001$, $\eta^2 = 0,584$). Kad su u pitanju povezane konkretne riječi, vrijeme reakcije u složenijem zadatku podjednako je kao i vrijeme reakcije za

konkretne riječi u manje složenom zadatku kod svih sudionika (i kod pacijenata s epilepsijom u desnom i lijevom temporalnom režnju i kod zdravih ispitanika; $F = 0,01$, $p = 0,905$). Na temelju usporedne analize navedenih dvaju istraživanja može se uočiti da složenost zadatka utječe na brzinu mentalne obrade samo kod leksičko-semantički nepovezanih riječi, a da je kod leksičko-semantički povezanih riječi vrijeme obrade podjednako, odnosno neovisno o složenosti zadatka.

U istraživanju prikazanom u ovom radu potvrdila se razlika u dihotomiji apstraktnosti i konkretnosti koja bi se mogla protumačiti primarno kao rezultat različitosti usvajanja riječi, različitosti njihovih reprezentacijskih oblika i organiziranja, odnosno određivanja značenja. Možemo pretpostaviti da upravo te razlike utječu, između ostalog, i na brzinu povezivanja leksičko-semantičkih kategorija. Ti se nalazi mogu potvrditi i kod zdravih ispitanika i kod pacijenata s jezičnim teškoćama. Uz teorijsku pretpostavku da je značenje konkretnih riječi definirano perceptivnim obilježjima, a značenje apstraktnih riječi proizlazi iz konteksta, bitno je istaknuti kako se u ovom istraživanju prikazao utjecaj povezanosti leksičko-semantičkih kategorija na uspješnost semantičke obrade. Budući da su semantička obilježja zastupljena u semantičkom sustavu, oštećenja određenih regija mozga koje čine podsustave za različite vrste obrade svakako utječu na brzinu obrade leksičko-semantičke povezanosti. S obzirom na razliku u kvaliteti i kvantiteti obilježja, apstraktne su riječi ranjivije u oštećenjima jer sadrže manje semantički povezanih komponenata od konkretnih riječi.

Ovaj je rad otvorio brojna pitanja o ulozi medijalnog temporalnog režnja u cjelokupnoj leksičko-semantičkoj obradi. Daljnjim istraživanjima trebalo bi, na primjer, provjeriti utječe li modalitet riječi-podražaja na leksičko-semantičku obradu, zatim usporediti postoji li razlika u semantičkim obilježjima visoko predočivih i konkretnih riječi te nisko predočivih i apstraktnih riječi. Također bi trebalo usporediti leksičko-semantičke deficite pacijenata s epilepsijom medijalnog temporalnog režnja s deficitima pacijenata s epilepsijom lateralnog temporalnog režnja.

S psiholingvističkog stajališta, prikazano istraživanje predstavlja doprinos razumijevanju uloge medijalnog temporalnog režnja i organizacije pojedinih leksičko-semantičkih kategorija. Uz teorijske implikacije, testiranja leksičko-semantičke obrade mogu u kliničkoj praksi pridonijeti kako procjeni težine lezije tako i planiranju rehabilitacije osoba s jezičnim teškoćama uzrokovanim određenim tipom neuralnog oštećenja ili disfunkcije.

5. ZAKLJUČAK

Osnovni nalaz dobiven u provedenom istraživanju pokazuje leksičko-semantički deficit u vremenu obrade apstraktnih, odnosno konkretnih riječi kod pacijenata s epilepsijom dominantnog i nedominantnog temporalnog režnja u odnosu na zdrave ispitanike. Takav nalaz upućuje na važnost uloge navedene neuroanatomske strukture u pristupu određenim leksičko-semantičkim obilježjima. U ovom istraživanju osobito je zanimljiv rezultat koji pokazuje da se nisu potvrdile jasne hemisferne razlike u leksičko-semantičkoj obradi apstraktnosti. Unatoč očekivanim lijevo lateraliziranim jezičnim funkcijama, nalazi pokazuju da su i pacijenti s lezijom u desnom medijalnom temporalnom režnju sporiji u leksičko-semantičkoj obradi apstraktnih riječi od zdravih ispitanika. S obzirom na činjenicu da nalaz pokazuje kako desni medijalni temporalni režanj zajedno s lijevim medijalnim temporalnim režnjem sudjeluje u obradi apstraktnosti, može se pretpostaviti da je zbog specifičnosti lezije došlo do reorganizacije jezičnih funkcija u obradi apstraktnosti.

REFERENCIJE

- Amaral, D. G., Insausti, R.** (1990). Hippocampal formation. U G. Paxinos (ur.), *The Human Nervous System*, 711–755. Academic Press, San Diego.
- Beck, A. T., Steer, R. A., Brown, G. K.** (2011). *Beckov inventar depresije-II-BDI-II*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Bell, B. D., Hermann, B. P., Woodard, A. R., Jones, J. E., Rutecki, P. A., Sheth, R., Dow, C. C., Seidenberg, M.** (2001). Object naming and semantic knowledge in temporal lobe epilepsy. *Neuropsychology* 15, 4, 434–443.
- Binder, J. R.** (2007). Effects of word imageability on semantic access: Neuroimaging studies. U J. Hart Jr. i M. A. Kraut (ur.), *Neural Basis of Semantic Memory*, 149–181. Cambridge University Press.
- Binder, J. R., McKiernan, K. A., Parsons, M., Westbury, C. F., Possing, E. T., Kaufman, J. N., Buchanan, L.** (2003). Neural correlates of lexical access during visual word recognition. *Journal of Cognitive Neuroscience* 15, 3, 372–393.
- Binder, J. R., Medler, D. A., Desai, R., Conant, L. L., Liebenthal, E.** (2005). Some neurophysiological constraints on models of word naming. *Neuroimage* 27, 3, 677–693.

- Breedin, S. D., Saffran, E. M., Coslett, H. B.** (1995). Reversal of a concreteness effect in a patient with semantic dementia. *Cognitive Neuropsychology* **11**, 6, 617–660.
- Chao, L. L., Haxby, J. V., Martin, A.** (1999). Attribute-based neural substrates in temporal cortex for perceiving and knowing about objects. *Nature Neuroscience* **2**, 10, 913–919.
- Coltheart, M., Patterson, K., Marshall, J.** (1980). *Deep Dyslexia*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Franklin, S., Howard, D., Patterson, K.** (1995). Abstract word anomia. *Cognitive Neuropsychology* **12**, 5, 549–566.
- Funnell E., Breining, B.** (2015). Semantic memory. U A. E. Hillis (ur.), *The Handbook of Adult Language Disorders*, 187–211. Psychology Press, New York.
- Giovagnoli, A. R.** (1999). Verbal semantic memory in temporal lobe epilepsy. *Acta Neurologica Scandinavica* **99**, 6, 334–339.
- Giovagnoli, A. R., Erbetta, A., Villani, F., Avanzini, G.** (2005). Semantic memory in partial epilepsy: Verbal and non-verbal deficits and neuroanatomical relationships. *Neuropsychologia* **43**, 10, 1482–1492.
- Gleissner, U., Elger, C. E.** (2001). The hippocampal contribution to verbal fluency in patients with temporal lobe epilepsy. *Cortex* **37**, 1, 55–63.
- Goodglass, H., Hyde, M. R., Blumstein, S.** (1969). Frequency, picturability and availability of nouns in aphasia. *Cortex* **5**, 2, 104–119.
- Graves, W. W., Binder, J. R., Seidenberg, M. S., Desai, R. H.** (2012). Neural correlates of semantic processing in reading aloud. U M. Faust (ur.), *The Handbook of the Neuropsychology of Language*, 167–183. Blackwell Publishing Ltd.
- Haberlandt, K. F., Graesser, A. C.** (1985). Component processes in text comprehension and some of their interactions. *Journal of Experimental Psychology: General* **114**, 3, 357–375.
- Ischebeck, A., Indefrey, P., Usui, N., Nose, I., Hellwig, F., Taira, M.** (2004). Reading in a regular orthography: An fMRI study investigating the role of visual familiarity. *Journal of Cognitive Neuroscience* **16**, 5, 727–741.
- Ishai, A., Ungerleider, L. G., Martin, A., Haxby, J. V.** (2000). The representation of objects in the human occipital and temporal cortex. *Journal of Cognitive Neuroscience* **12**, 2, 35–51.
-

-
- Kandel, E. R., Schwartz, J. H., Jessell, T. M., Siegelbaum, S. A., Hudspeth, A. J. (2013) *Principles of Neural Science*. New York: McGraw-Hill, Health Professions Division.
- Katz, R. B., Goodglass, H. (1990). Deep dysphasia: Analysis of a rare form of repetition disorder. *Brain and Language* **39**, 1, 153–185.
- Köylü, B., Trinkka, E., Ischebeck, A., Visani, P., Trieb, T., Kremser, C., Bartha, L., Schocke, M., Benke, T. A. (2006). Neural correlates of verbal semantic memory in patients with temporal lobe epilepsy. *Epilepsy Research* **72**, 2–3, 178–191.
- Kreiman, G., Koch, C., Fried, I. (2000). Imagery neurons in the human brain. *Nature* **408**, 6810, 357–361.
- Marshall, J., Pring, T., Chiat, S., Robson, J. (2001). When ottoman is easier than chair: An inverse frequency effect in jargon aphasia. *Cortex* **37**, 1, 33–53.
- Martin, A., Wiggs, C. L., Weisberg, J. (1997). Modulation of human medial temporal lobe activity by form, meaning, and experience. *Hippocampus* **7**, 6, 587–593.
- Miyamoto, T., Katayama, J. I., Kohsaka, M., Koyama, T. (2000). Disturbance of semantic processing in temporal lobe epilepsy demonstrated with scalp ERPs. *Seizure* **9**, 8, 572–579.
- Moore, C. J., Price, C. J. (1999). A functional neuroimaging study of the variables that generate category specific object processing differences. *Brain* **122**, 5, 943–962.
- Murtha, S., Chertkow, H., Beauregard, M., Evans, A. (1999). The neural substrate of picture naming. *Journal of Cognitive Neuroscience* **11**, 4, 399–423.
- N’Kaoua, B., Lespinet, V., Barse, A., Rougier, A., Claverie, B. (2001). Exploration of hemispheric specialization and lexicosemantic processing in unilateral temporal lobe epilepsy with verbal fluency tasks. *Neuropsychologia* **39**, 6, 635–642.
- Noppeney, U., Price, C. J. (2002). A PET study of stimulus- and task-induced semantic processing. *Neuroimage* **15**, 4, 927–935.
- Noppeney, U., Price, C. J. (2004). An fMRI study of syntactic adaptation. *Journal of Cognitive Neuroscience* **16**, 4, 702–713.
- Paivio, A. (1978). Mental comparisons involving abstract attributes. *Memory & Cognition* **6**, 3, 199–208.
-

- Paivio, A.** (1991). Dual coding theory: Retrospect and current status. *Canadian Journal of Psychology* **45**, 3, 255–287.
- Paivio, A.** (2010). Dual coding and the mental lexicon. *The Mental Lexicon* **5**, 2, 205–230.
- Paivio, A., Yuille, J. C., Madigan, S. A.** (1968). Concreteness, imagery, and meaningfulness values for 925 nouns. *Journal of Experimental Psychology: Monograph Supplement* **76**, 1, 1–25.
- Perani, D., Schnur, T., Tettamanti, M., Gorno-Tempini, M., Cappa, S. F., Fazio, F.** (1999). Word and picture matching: A PET study of semantic category effects. *Neuropsychologia* **37**, 3, 293–306.
- Pihlajamäki, M., Tanila, H., Hanninen, T., Kononen, M., Laakso, M., Partanen, K., Soininen, H., Aronen, H. J.** (2000). Verbal fluency activates the left medial temporal lobe: A functional magnetic resonance imaging study. *Annals of Neurology* **47**, 4, 470–476.
- Ricci, P. T., Zelkowitz, B. J., Nebes, R. D., Meltzer, C. C., Mintun, M. A., Becker, J. T.** (1999). Functional neuroanatomy of semantic memory: Recognition of semantic associations. *Neuroimage* **9**, 1, 88–96.
- Roeltgen, D. P., Sevush, S., Heilman, K. M.** (1983). Phonological agraphia: Writing by the lexical-semantic route. *Neurology* **33**, 6, 755–765.
- Santos, A., Chaigneau, S. E., Simmons, W. K., Barsalou, L. W.** (2011). Property generation reflects word association and situated simulation. *Language and Cognition* **3**, 1, 83–119.
- Sawrie, S. M., Martin, R. C., Gilliam, F. G., Faught, R. E., Maton, B., Hugg, J. W., Bush, N., Sinclair, K., Kuzniecky, R. I.** (2000). Visual confrontation naming and hippocampal function: A neural network study using quantitative (1)H magnetic resonance spectroscopy. *Brain* **123**, 4, 770–780.
- Schmid, H. J.** (2000). *English Abstract Nouns as Conceptual Shells: From Corpus to Cognition*. Berlin: de Gruyter & Co.
- Schneider, W., Eschman, A., Zuccolotto, A.** (2012). *E-Prime Reference Guide*. Pittsburgh: Psychology Software Tools, Inc.
- Schwanenflugel, P. J.** (1991). Why are abstract concepts hard to understand? U P. J. Schwanenflugel (ur.), *The Psychology of Word Meanings*, 223–250. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
-

-
- Schwanenflugel, P. J., Shoben, E. J.** (1983). Differential context effects in the comprehension of abstract and concrete verbal materials. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition* **9**, 1, 82–102.
- Schwanenflugel, P. J., Harnishfeger, K. K., Stowe, R. W.** (1988). Context availability and lexical decisions for abstract and concrete words. *Journal of Memory and Language* **27**, 5, 499–520.
- Sekulić Sović, M., Erdeljac, V.** (2016). Leksičko-semantička obrada kod osoba s epilepsijom medijalnog temporalnog režnja. *Suvremena lingvistika* **42**, 81, 43–65.
- Tadić, M.** (2009). New version of the Croatian National Corpus. U D. Hlaváčková, A. Horák, K. Osolsobě i P. Rychlý (ur.), *After Half a Century of Slavonic Natural Language Processing*, 199–205. Brno: Masaryk University.
- Trebuchon-Da Fonseca, A., Guedj, E., Alario, F. X., Laguitton, V., Mundler, O., Chauvel, P., Liegeois-Chauvel, C.** (2009). Brain regions underlying word finding difficulties in temporal lobe epilepsy. *Brain* **132**, 10, 2772–2784.
- Troster, A. I., Warmflash, V., Osorio, I., Paolo, A. M., Alexander, L. J., Barr, W. B.** (1995). The roles of semantic networks and search efficiency in verbal fluency performance in intractable temporal lobe epilepsy. *Epilepsy Research* **21**, 1, 19–26.
- Vannucci, M., Dietl, T., Pezer, N., Viggiano, M. P., Helmstaedter, C., Schaller, C., Elger, C. E., Grunwald, T.** (2003). Hippocampal function and visual object processing in temporal lobe epilepsy. *Neuroreport* **14**, 11, 1489–1492.
- Warrington, E. K.** (1975). The selective impairment of semantic memory. *Quarterly Journal of Experimental Psychology* **27**, 4, 635–657.
- Warrington, E. K.** (1981). Concrete word dyslexia. *British Journal of Psychology* **72**, 2, 175–196.
- Warrington, E. K., Shallice, T.** (1984). Category specific semantic impairments. *Brain* **107**, 829–854.
- Wilson-Mendenhall, C. D., Simmons, W. K., Martin, A., Barsalou, L. W.** (2013). Contextual processing of abstract concepts reveals neural representations of non-linguistic semantic content. *Journal of Cognitive Neuroscience* **25**, 6, 920–935.
-

Martina Sekulić Sović, Vlasta Erdeljac

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb
Croatia

Hrvoje Hećimović

hrvoje.hecimovic@gmail.com

Neuro Center Zagreb, Croatia

Medial temporal lobe as a neural correlate of lexical-semantic processing of abstract and concrete words in people with epilepsy

Summary

The aim of this study was to investigate the neural correlates of the lexical-semantic processing of the selected lexical-semantic relations of abstract and concrete words. Medial temporal lobe epilepsy was chosen as a model of lexical-semantic processing deficit because of the anatomical and functional specificity of its lesion. The study examined the specific lexical-semantic reorganization considering the hemispheric differences. It was conducted on forty patients diagnosed with lateralized medial temporal lobe epilepsy with matching age, gender and dominant hemisphere controls. *E-prime* program was used to examine the accuracy and time needed for lexical-semantic processing of abstract/concrete words. Test material included the list of 92 words in total (46 word pairs; each pair included an abstract and a concrete word). pairs of words, including 46 concrete and 46 abstract words. The material included concrete words with associated lexical-semantic categories and concrete words with unrelated lexical-semantic categories, as well as abstracted words with associated lexical-semantic categories and abstract words with unrelated lexical-semantic categories. The results have shown the specificity of the selected lexical-semantic categories, and confirmed that the lesion of the dominant medial temporal lobe affects the lexical-semantic processing of abstract and concrete words. Furthermore, it can be concluded that epileptic seizures may lead to a dysfunction of neural communication and the impairment of the semantic system due to a reduced functional association between the language regions.

Key words: lexical-semantic processing, abstract words, concrete words, medial temporal lobe, lexical-semantic deficits

Izvorni znanstveni rad
Rukopis primljen 11. 5. 2016.
Prihvaćen za tisak 27. 3. 2017.

Jacek Kudera

jacek.kudera@uwr.edu.pl

Institute of Slavic Philology, University of Wrocław
Poland

A comparative study of vowels' F1 and F2 values in frequent English loanwords in Polish and Russian languages

Summary

The paper presents results of an investigation of F1 and F2 formants values in English loanwords uttered by Polish and Russian native speakers during spontaneous speech. Ten participants with an equal level of English language proficiency took part in the experiment. Their stimulated conversation was recorded and English loanwords were extracted from the recordings to investigate the vowels' formants, by means of the Praat software. The F1 and F2 analysis points out that a relationship between the frequency of loanwords' occurrence and the similarity to pronunciation of language of origin exists. Corpus data were used to find the comparable frequencies of English loanwords' occurrence in Polish and Russian.

Key words: F1 and F2 values, loanwords' adaptation, English loanwords, Polish, Russian

1. INTRODUCTION

English loanwords are nowadays among the most frequently occurring loanwords in Polish and Russian languages. However, the adaptation of loanwords from English to Slavic languages differs within the West and East Slavic group of languages.

Among all Slavic languages, Russian contains a considerable proportion of English loanwords. Therefore, it seems interesting to what extent they are phonetically adaptive, and whether they significantly differ from the language of origin and from the other Slavic language, in this case – Polish. The criterion for loanwords' frequency is different in some disciplines where English input is significant, for instance in IT industry where adaptation of English vocabulary is very popular (Volgina, 2003: 119).

English loanwords in Russian are so common that they are noticeable even among people without any knowledge of the English language. However, the phonetic influence of English as L2 on Russian (L1) was stressed as one possible exemplification of loanwords in the late forties by Turbetzkoy (1949).

Currently, there are a few different approaches in the field of loanwords adaptation. For instance, the phonetic adaptation of loanwords according to Silverman (1992) firstly involves the phonetic scansion of the L2 input. Nevertheless, the phonological knowledge of L2 is an important factor in loanwords adaptation, which seems to be neglected in the "phonetic approximation" model proposed by Silverman assuming that: *the input to loanword phonology is merely a superficial non-linguistic acoustic signal* (1992: 282). Another interesting theory is the replacement of L2 segment by the closest L1 segment described in works by LaCharité and Paradis (2005). What was stressed in the study conducted by Horga and Mildner (1997) the vowel formant space in L2 is just one indicator of the foreign accent and vowel characteristics of Croatian speakers of English as L2. The aim of aforementioned study was to find the difference between the English vowel formant space of native speakers and of Croatian students of English, as well as to find the differences between the English vowel formant space of the first and fourth year students from the University of Zagreb.

One of the important factors which should also be taken into consideration is the time of borrowing of the loanword. Longer time of the loanword presence in a

language indicates the assimilation of pronunciation to the borrowing language or more frequent L2 segment being replaced with the closest L1 segment.

2. AIMS

The study attempts to answer two questions: 1) Does the frequency of a loanword in the language into which it is borrowed have an influence on its segmental characteristics such as formant frequencies? 2) Does the English loanwords' phonetic adaptation differ significantly in Polish and Russian? The assumption that the loanwords' frequency in L2 influences the phonetic similarity to L1 is followed by the hypothesis – the more frequent loanword in the borrowing language is phonetically further from the language of origin than the less frequent loanword. Therefore, the study might show that the pronunciation of English loanwords by the Russian native speakers, due to the significant amount of English loanwords, would be more similar to the pronunciation in the source language in comparison to the pronunciation of the Polish native speakers.

3. MATERIAL AND METHOD

Vowel formants in the frequent English loanwords pronounced by either Russian or Polish native speakers were examined in this study. The collected speech samples were spontaneous speech samples which were used for vowel formants analysis.

The analyzed loanwords selected for the study are: 1) *business*, 2) *manager* and 3) *boss* with the following vowels 1) /ɪ/, 2) /æ/ and 3) /ɒ/. The reason why these words were selected for the analysis is the possibility to compare their frequency in the Spoken Corpus of Polish and Russian language. *Business* is the most frequent word followed by *manager*, and finally the least frequent – *boss* (Pęzik, 2012a).

Balanced Corpus driven data proved that the analyzed loanwords appeared in both languages with comparable frequency making them relevant for the analysis in the field of loanwords' adaptation (Pęzik, 2012b).

The orthographic adaptation of the words suggests their complete assimilation into the borrowing language. Two the most frequent loanwords are orthographically adapted to the norms of the Polish language: *biznes* and *menadżer*. The Polish orthography adapted *manager* in two possible forms: *menedżer* and *menadżer*.

However the first form is seven times more frequent than the second one. Due to the relatively rare and colloquial usage of the word *boss*, it is not orthographically adapted in Polish. If it were, it would be adapted into *bos* form – on the basis of analogy to *bobslej*, orthographically adapted from *bobsleigh*, or many other loanwords fully assimilated to Polish spelling rules. The English loanwords adaptation to Russian might occur as transliteration: slogan – слоган, transcription: office – офис or the mixed type of adaptation: dealer – дилер, leasing – лизинг. The last type according to Giljarevskij and Starostin (1985: 21) is the most common way of adapting loanwords in contemporary Russian. Retaining the original form of Latin alphabet to Russian text is called transplantation. The orthographical adaptation of investigated words in Russian is: бизнес, менеджер and босс and their frequency of occurrence according to National Corpus of Russian language is respectively: 0.00006337676, 0.00000551807 and 0.00000432202.

4. SUBJECTS

Ten Russian and Polish native speakers were chosen to participate in the study. The level of the participants' English language proficiency was equal – B2. During spontaneous speech, five speakers of Russian and five speakers of Polish pronounced the selected English loanwords spontaneously, without paying attention to English pronunciation aspects, which met the aims of this research. None of the participants were living in an English speaking country nor had an English native speaker teacher. All participants were between 21–27 years old. Considering the influence of their experience in English, all of subjects seem to have similar skills. However it is difficult to evaluate the level of subjects' proficiency in detail because, nowadays, the constant exposure to the modern *lingua franca* is inevitable (Thomason, 2001: 10).

5. MATERIAL AND RECORDING

The recordings of conversations between the subjects were conducted for the purposes of the experiment during a stimulated conversation on the topic of economic issues, in which the typical phrases included: *business*, *manager* and *boss*. The participants were not informed about the aim of the study before participation, so as not to

influence their pronunciation of loanwords. The participants were sitting in a quiet room. The conversation took no more than ten minutes.

6. PROCEDURE

Some of the most frequent English loanwords were chosen, based on the National Corpus of Polish and National Corpus of Russian, in order to analyze their prosodic adaptation in Polish and Russian and compare the vowels' characteristics such as F1 and F2 values.

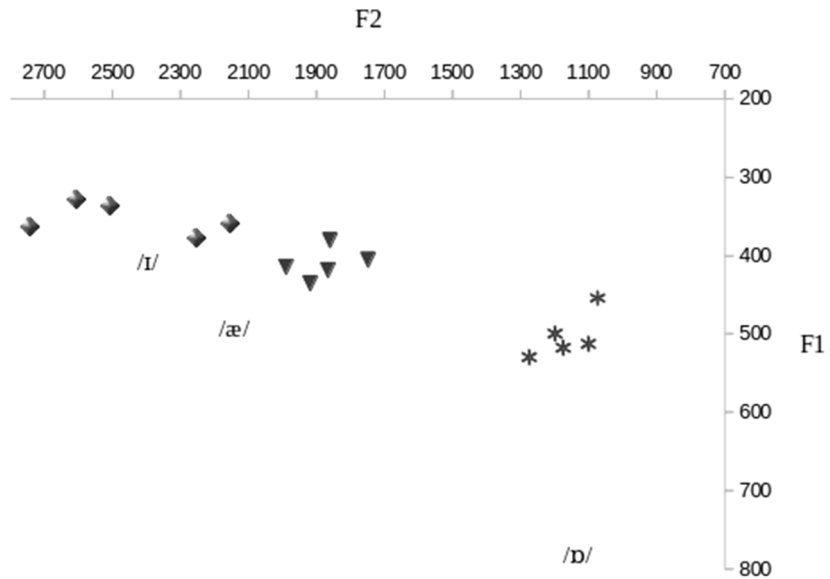
Twenty three samples of each English loanword were extracted from the recordings and F1 and F2 values were analyzed. Praat software (Boersma & Weenink, 2005) was used for the acoustic analysis. The target words were used for the acoustic analysis in order to examine the hypothesis about the occurrence frequency in both languages. The F1 and F2 values of stressed vowels: /ɪ/, /æ/ and /ɒ/ in *business*, *manager* and *boss* phrases were compared to the mean American English formant values (Hillenbrandt et al., 1995: 3103). The aforementioned study reports separate values for speakers who were women, men and children.

7. RESULTS AND DISCUSSION

F1 and F2 average values in Polish and Russian do not differ as much in comparison to average English values. It seems interesting how Polish and Russian vowel systems adapted the units of English in common loanwords. Towards which of Slavic segments does the pronunciation of loanwords gravitate? Russian vowel system consists of the following stressed vowels: open-central /a/, near-open, near-front /æ/, open-mid, near-front /ɛ/, close-mid, near-front /e/, close, near-front /i/, close-front /i/, open-mid, back /o/, close-mid, central /ə/, near-close, back /u/, near-close, central /ʊ/ and unstressed: /ɐ/, /ə/, /o/, /i/, /ɪ/, /ʊ/, /ʉ/. Polish vowel system consists of: open-central /a/, mid-front /ɛ/, close-front /i/, close-central /i/, mid-back /ɔ/ and close-back /u/ and two nasals /ẽ/ and /ĩ/.

According to the F1 and F2 measures figures 1 and 2 point out some interesting similarities between F1 and F2 in Slavic languages such as /ɪ/ and /æ/ are much closer to the English target in both Slavic languages than /ɒ/.

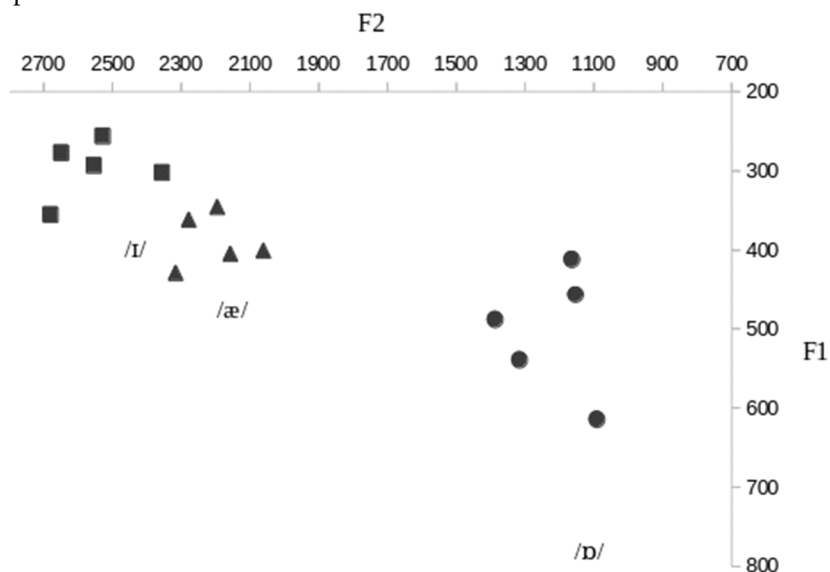
Figure 1. Formant values of Polish native speakers when pronouncing loanwords
Slika 1. Vrijednosti formanata poljskih izvornih govornika prilikom izgovaranja posuđenica

- ◆ /ɪ/ Formant values from realization of segment by Polish native speakers pronouncing loanword *business*
- ▼ /æ/ Formant values from realization of segment by Polish native speakers pronouncing loanword *manager*
- * /ɒ/ Formant values from realization of segment by Polish native speakers pronouncing loanword *boss*

/ɪ/ /æ/ /ɒ/ Average English formant values uttered by female subjects
 (from Hillenbrandt et al., 1995)

Figure 2. Formant values of Russian native speakers when pronouncing loanwords
Slika 2. Vrijednosti formanata ruskih izvornih govornika prilikom izgovaranja posuđenica

- /ɪ/ Formant values from realization of segment by Russian native speakers pronouncing loanword *business*
- ▲ /æ/ Formant values from realization of segment by Russian native speakers pronouncing loanword *manager*
- /ɒ/ Formant values from realization of segment by Russian native speakers pronouncing loanword *boss*

/ɪ/ /æ/ /ɒ/ Average English formant values uttered by female subjects (from Hillenbrandt et al., 1995)

At the less frequent loanword with vowel /ɒ/ there is more variation than among other vowels. Possible explanation of this phenomenon is the low frequency of the loanword in Russian. The lack of stimuli, according to the aforementioned theory of replacing L2 segment with the closest L1 segment /o/, might have an influence on a variety of /ɒ/ articulation patterns.

Table 1. Average values of F1 and F2 of Polish and Russian native speakers when pronouncing loanwords compared to average English formant values

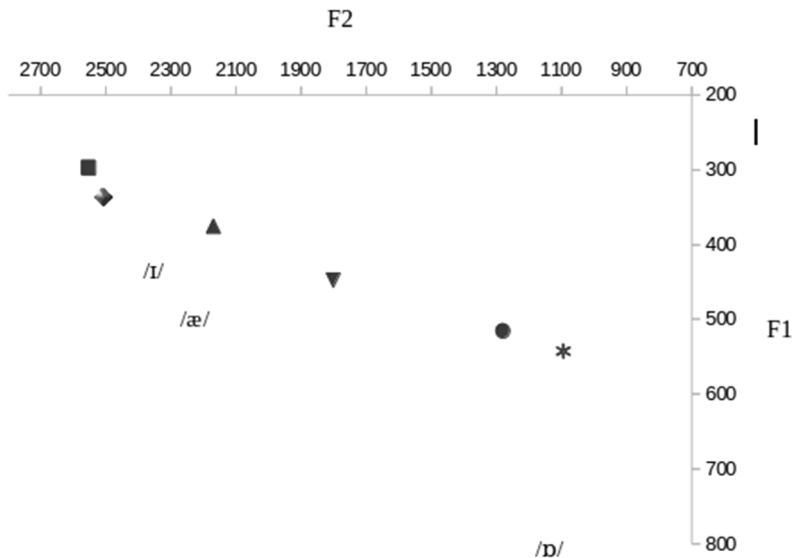
Tablica 1. Srednje vrijednosti F1 i F2 poljskih i ruskih izvornih govornika prilikom izgovaranja posuđenica u usporedbi sa srednjim vrijednostima engleskih formanata

Polish		English target	Russian	
F1	F2		F1	F2
354	2451	/ɪ/ F1: 483, F2: 2365	297	2553
447	1801	/æ/ F1: 669, F2: 2349	375	2169
543	1094	/ɒ/ F1: 850, F2: 1220	516	1208

Mean F1 and F2 values of American English (from Hillenbrandt et al., 1995):
 /ɪ/ – F1: 483, F2: 2365; /æ/ – F1: 669, F2: 2349; /ɒ/ – F1: 850, F2: 1220.

Figure 3. Averaged F1 and F2 values of loanwords vowels uttered by subjects compared to English

Slika 3. Srednje vrijednosti F1 i F2 ispitanika prilikom izgovaranja samoglasnika u posuđenicama u usporedbi s engleskim

- Russian average formant values from realization segment /ɪ/ when pronouncing loanword *business*
- ◆ Polish average formant values from realization segment /ɪ/ when pronouncing loanword *business*
- ▲ Russian average formant values from realization segment /æ/ when pronouncing loanword *manager*
- ▼ Polish average formant values from realization segment /æ/ when pronouncing loanword *manager*
- Russian average formant values from realization segment /ɒ/ when pronouncing loanword *boss*
- * Polish average formant values from realization segment /ɒ/ when pronouncing loanword *boss*

/ɪ/ /æ/ /ɒ/ Average English formant values uttered by female subjects (from Hillenbrandt et al., 1995)

The figure 3 summarizes the investigation of F1 and F2 values. Symbols refer to subjects' productions.

It appears that F1 and F2 values in the most frequent loanwords are relatively close to English origin. A great difference is visible in the pronunciation of the word *manager*. In both languages English vowel /æ/ seems to be adapted into a central /ə/. Apart from that, Russian (R2) vowels are more near-front than Polish ones (P2). Closer pronunciation of the vowels in loanwords, both in Polish and Russian appears in the most frequent loanword i.e. word *business*. It is significant that the front/back category is more comparable in Slavic languages and English than the open/close category. During vowel articulation in the languages included in this study, the tongue position on a horizontal axis is also comparable. The closest L1 and L2 segments are visible on the basis of the most frequent loanword. The subjects' pronunciation gravitate towards L1 segments in less frequent loanwords. The vowel formant-defined coordinates among less frequent words differ more.

In the field of Polish-Russian comparison of the adaptation of English loanwords, naturally based just on vowel F1 and F2 values, it seems possible to assume that in the current experiment, the articulation of Polish and Russian native speakers

is more similar to each other than to the language of a loanwords' origin. It is noticeable that the Russian equivalent of /æ/ is more front and open than the Polish one. The similarity of /ɒ/ adaptation in Polish and Russian is noticeable as well. Segments gravitate towards Russian /o/ and Polish /ɔ/.

The less frequent loanword was adapted in the most different way, what seems to confirm the theory of influence of frequency to loanwords' adaptation. The closest segment for English target /ɒ/ in Russian was /o/ and Polish /ɔ/. The similarity is visible only on vertical axis shown on figure 3. However Polish /ẽ/ segment is closer to English target /æ/ on the horizontal axis of the same figure.

8. CONCLUSION

The study examined only one of the important parameters of the vowel comparison. It is necessary to include other aspects of vowel characteristics in research, such as vowels' duration.

However, considering F1 and F2 formant values, the study confirms that the less frequent loanwords are pronounced differently from the language of origin. On the other hand, it is impossible to conclude whether Polish or Russian native speakers' pronunciation was closer to English basing just on the formant values. To conclude which language group had a more accurate pronunciation of English loanwords, some other aspects of phonetic analysis should be taken into consideration such as vowels duration.

Subjects' L2 skills should also be controlled during recruitment in the similar studies, as well as other criteria such as age, education or sex. Nevertheless, it is possible to conclude, that the pronunciation of more frequent loanwords differs from the pronunciation of less frequent loanwords in Polish and Russian. Further research including a wider variety of investigated vowels pronounced by larger number of subjects should be conducted.

To summarize, a relation was found between frequency of English loanwords and its similarity to the language of origin in phrases uttered by native speakers of Polish and Russian. The less frequent loanwords are more assimilated into phonological system of the borrowing language. There was no significant difference between Russian and Polish in the process of phonological adaptation of selected English loanwords.

REFERENCES

- Boersma, P., Weenink, D.** (2005). Praat: Doing phonetics by computer, <http://www.praat.org/> [accessed 5th January 2016].
- Giljarevskij, R. S., Starostin, B. A.** (1985). *Иностранные имена и названия в русском тексте*. Москва: Высшая школа.
- Hillenbrandt, J., Getty, L. A., Clark, M. J., Kimberlee, W.** (1995). Acoustic characteristics of American English vowels. *The Journal of the Acoustical Society of America* 5, 1, 3100–3111, <http://homepages.wmich.edu/~hillenbr/Papers/HillenbrandGettyClarkWheeler.pdf> [accessed 17th February 2016].
- Horga, D., Mildner, V.** (1997). Differences in format-defined vowel space between native speakers of English and Croatian students of English. *Studia Romanica et Anglica Zagrabienisia* 42, 155–166.
- LaCharité, D., Paradis, C.** (2005). Category preservation and proximity versus phonetic approximation in loanword adaptation. *Linguistic Inquiry* 36, 2, 223–258.
- Pęzik, P.** (2012a). *Język mówiony w NKJP. Narodowy Korpus Języka Polskiego*. In A. Przepiórkowski, M. Bańko, R. Górski, B. Lewandowska-Tomaszczyk (eds.), 37–48. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Pęzik, P.** (2012b). *Wyszukiwarka PELCRA dla danych NKJP. Narodowy Korpus Języka Polskiego*. In A. Przepiórkowski, M. Bańko, R. Górski, B. Lewandowska-Tomaszczyk (eds.), 253–274. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Silverman, D.** (1992). Multiple scansion in loanword phonology: Evidence from Cantonese. *Phonology* 9, 2, 298–328.
- Thomason, S. G.** (2001). *Language Contact*. Washington D. C.
- Trubetzkoy, N. S.** (1949). *Principes de phonologie*. Paris.
- Volgina, N. S.** (2003). *Актуальные процессы в современном русском языке*. Moscow.
-

Jacek Kudera

jacek.kudera@uwor.edu.pl

Institut za slavensku filologiju, Sveučilište u Wrocławu

Poljska

Usporedba vrijednosti F1 i F2 vokala u izgovoru čestih posuđenica iz engleskog jezika kod izvornih govornika poljskog i ruskog

Sažetak

Engleske su posuđenice trenutačno među najčešće korištenim posuđenicama u poljskom i ruskom. Međutim, njihov stupanj fonetske adaptacije nije isti, a na njega utječe nekoliko činjenica: učestalost posuđenice, stupanj poznavanja engleskoga jezika, vrijeme adaptacije i jezična kompetencija govornika. Uzimajući u obzir niz spomenutih faktora, u članku su istražene vrijednosti prvih dvaju formanta naglašanih samoglasnika u engleskim posuđenicama *business*, *manager* i *boss*. Njihova je učestalost relativno slična na osnovu *Nacionalnog korpusa poljskog jezika* (NKJP – *Narodowy Korpus Języka Polskiego*) i *Nacionalnog korpusa ruskog jezika* (Ruscorpora – *Национальный корпус русского языка*). Da bi se uspješno moglo istražiti vrijednosti F1 i F2 u spontanome govoru, u istraživanju je sudjelovalo deset ispitanika – izvornih govornika ruskog i poljskog jezika. Cilj istraživanja nije bio poznat ispitanicima zbog mogućeg utjecaja na namjernu pažnju te neprirodne artikulacije posuđenica. Ispitanici su imali isti stupanj poznavanja engleskoga jezika, tj. B2 prema Europskom referentnom okviru. Stimulirani razgovori na temu ekonomije bili su snimljeni u akustički izoliranoj sobi. Iz snimaka su izdvojene posuđenice te su uz pomoć programa *Praat* istražene vrijednosti formanta F1 i F2 u naglašenim slogovima. Istraživani su samoglasnici bili: /ɪ/, /æ/ i /ɒ/. Pretpostavljeno je da se fonetska adaptacija može razlikovati na razini slavenskih jezika te da stupanj učestalosti posuđenica utječe na njihovu artikulaciju. Na prikazanim slikama vidljive su tendencije prema kojima su neki suglasnici bliži ciljanome engleskom suglasniku, a neki znatno dalji od izvornog primjera. Međutim, na temelju triju posuđenica nije moguće doći do zaključaka o općim tendencijama fonetske adaptacije engleskih posuđenica u ruskom i poljskom jeziku. U članku su navedeni i primjeri drugih hrvatskih istraživanja artikulacije engleskih riječi od strane studenata Sveučilišta u Zagrebu. Naglašeno je da treba uzeti u obzir nekoliko drugih obilježja, kao na primjer usporedbu trajanja samoglasničkih segmenata, što može biti polazište za buduća istraživanja.

Ključne riječi: vrijednosti F1 i F2, adaptacija posuđenica, engleske posuđenice, poljski, ruski

Prikaz

Rukopis primljen 5. 4. 2016.
Prihvaćen za tisak 15. 5. 2016.

Arnalda Dobrić

adobric@ffzg.hr

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Hrvatska

Međunarodni simpozij o podučavanju portugalskog jezika te Ibero-američki forum o pismenostima. Braga, Portugal, od 28. do 30. siječnja 2016.

Međunarodni simpozij o podučavanju portugalskog jezika te Ibero-američki forum o pismenostima (V SIELP/FIAL – *Simpósio Internacional de Ensino de Língua Portuguesa + Fórum Ibero-Americano de Literacias*) održan je u portugalskoj Bragi od 28. do 30. siječnja 2016. Organizatori skupa bili su stručnjaci iz područja podučavanja portugalskog jezika sa Sveučilišta u Minhu, gdje je skup i održan, te s brazilskog Sveučilišta Uberlândia. Radni jezici skupa bili su portugalski, na kojem je održana velika većina izlaganja, i španjolski.

Na skupu je predstavljeno više od 130 radova iz područja luzitanistike, glotodidaktike, lingvistike i fonetike, a na njima je radilo više od 220 autora iz Brazila, Portugala, Španjolske, Hrvatske, Mozambika, Zelenortskih Otoka, Južne Koreje, Danske, Francuske, Nizozemske te São Tomé e Príncipe. Hrvatska je predstavljena radom Arnalde Dobrić "Primjeri iz kulture korišteni u usvajanju stranog jezika – na primjeru konjuktiva u portugalskom" (*Elemento de cultura usados na aquisição de língua estrangeira – o exemplo do conjuntivo em Português*).

Nakon svečanog otvorenja, prof. João Wanderley Geraldy održao je plenarno predavanje pod naslovom "Epilingvističke aktivnosti u poduci jezika" (*Atividades epilinguísticas no ensino da língua*). Kratka stanka za kavu označila je početak rada simpozija u paralelnim sekcijama o politikama i programu u obrazovanju profesora portugalskog jezika, o žanrovima teksta, odnosno o čitanju i pisanju, višestrukim pismenostima – tekstovima, kontekstima i praksama, jeziku i književnosti – od predškolske dobi, preko mladih do odraslih, problemima i perspektivama u poduci portugalskog kao nematerinskog jezika te o promociji i razvijanju čitanja, književnosti i pismenosti. U svakoj od devedesetominutnih sekcija predstavljena su dva do tri rada

uz zajedničku raspravu. Rad skupa nastavljen je (nakon stanke za ručak) u paralelnim sekcijama s radovima na različite teme: o politikama i programu u obrazovanju profesora portugalskog jezika, o žanrovima teksta, odnosno o čitanju i pisanju, višestrukim pismenostima – tekstovima, kontekstima i praksama, jeziku i književnosti – za različite dobne skupine (kao i u prethodnom dijelu skupa), zatim o akademskom pisanju (dvije paralelne sekcije) te o knjigama i didaktičkim materijalima u području poduke jezika. Završne su sekcije toga dana predstavile radove na već spomenute teme: o politikama i programu u obrazovanju profesora portugalskog jezika, o akademskom pisanju, o promociji i razvijanju čitanja, književnosti i pismenosti, o žanrovima teksta, odnosno o čitanju i pisanju, problemima i perspektivama u poduci portugalskog kao nematerinskog jezika te o knjigama i didaktičkim materijalima u području poduke jezika. Rad prvoga dana skupa završio je u kasnim popodnevnim satima.

Drugoga dana skupa teme paralelnih sekcija bile su uglavnom one poznate od prethodnog dana uz poneku novu. U prvome dijelu skupa raspravljalo se ponovno o politikama i programu u obrazovanju profesora portugalskog jezika, o čitanju i pisanju u kurikulumu, o višestrukim pismenostima, žanrovima teksta, promociji i razvijanju čitanja, književnosti i pismenosti te o knjigama i didaktičkim materijalima u području poduke jezika. O spomenutim temama raspravljalo se i u drugome dijelu jutarnjih paralelnih sekcija. Nakon stanke za ručak prof. Rui Vieira de Castro održao je plenarno predavanje o okolnostima, usmjerenjima, načinima i učincima u obrazovanju profesora portugalskog jezika (*A formação de professores de Português: circunstâncias, orientações, modos e efeitos*). Nakon izlaganja uslijedila je posterska sekcija na kojoj je prezentirano sedam postera, a drugi radni dan skupa završio je radom u sedam paralelnih sekcija s već spomenutim temama.

Zadnjega dana skupa rad se do stanke odvijao u četiri paralelne sekcije. Nakon stanke, neposredno pred zatvaranje skupa, prof. Marta Milian održala je na španjolskom jeziku zadnje plenarno predavanje o nekim smjerovima za ponovno promišljanje i restrukturiranje poduke gramatike (*Algunos caminos para repensar y reestructurar la enseñanza de la gramática*).

Velik broj radova na raznovrsne teme uspješno je predstavljen u tri dana skupa. Razmjerno malen broj radova unutar jedne sekcije i izmjena radova u sekcijama i stankama sudionicima su dali priliku i za kvalitetan formalni rad, ali i neformalnu komunikaciju. Nakon prvoga ovakvog simpozija održanog u Brazilu te prethodnog i ovog u Portugalu, nesumnjivo je da će se idući simpozij očekivati s nestrpljenjem zbog iznimne raznovrsnosti tema, ali i jako dobre organizacije skupa.

Prikaz

Rukopis primljen 3. 5. 2016.

Prihvaćen za tisak 15. 5. 2016.

Alma Vančura*avancura@ffos.hr*Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Hrvatska**3. Međunarodna konferencija o retorici "Dani Ive Škarića". Postira, Hrvatska, od 20. do 23. travnja 2016. godine**

Međunarodna konferencija o retorici "Dani Ive Škarića" održana je treći put u Postirama na Braču, rodnom mjestu uvaženog promicatelja retorike i javnoga govorenja, profesora emeritusa Ive Škarića. Hrvatski i međunarodni stručnjaci za retoriku, stilistiku, teoriju argumentacije i druge srodne discipline, okupili su se kako bi predstavili, raspravili i razmijenili različite spoznaje o retorici i teoriji argumentacije. Glavne su teme konferencije bile: argumentacijska teorija, retorika političkog diskursa, argumentacija i pravo, retorika i jezik, vizualna i multimodalna retorika, retorika i stilistika, retorika religijskog diskursa te retorika i obrazovanje. Svoja istraživanja predstavila su 42 znanstvenika u 37 izlaganja, a budući da je većina izlagača već sudjelovala na prethodnim konferencijama "Dani Ive Škarića", rasprave nakon izlaganja prošle su u ugodnom, opuštenom te konstruktivnom tonu. Osim hrvatskih izlagača, sudionike konferencije činili su i znanstvenici iz Kanade, Sjedinjenih Američkih Država, Francuske, Italije, Mađarske, Nizozemske, Njemačke, Poljske, Slovenije, Švedske, Ujedinjenog Kraljevstva i Ukrajine. Početak svakog dana konferencije bio je rezerviran za plenarna predavanja pozvanih predavača. Prvo pozvano predavanje "Dosjetljivije metode: narativne tehnike u argumentaciji" održao je profesor Christopher Tindale, poznati svjetski retoričar i filozof s windsorskog sveučilišta u Kanadi. Naslov i inspiraciju za svoje predavanje dobio je iz knjige filozofa Dennetta u kojoj autor tvrdi da je jedini način na koji se ljude može potaknuti da ozbiljno razmišljaju o idejama taj da se upotrijebi nešto drugo umjesto uporabe formalnog argumenta, a to je "pričanje priče" ili, kako ju autor naziva, "dosjetljivija metoda". Tindale istražuje kontrast između formalnog argumenta i priče kao moguću metodu uvjeravanja, promatra naraciju kao moguće sredstvo uvjeravanja te na koji način ona može uvjeriti publiku. Osim toga, smatra da je za naraciju vrlo bitna priroda

i snaga kognitivnog okruženja unutar kojeg svaki čovjek djeluje u interakciji s ostalima. Profesor Michael Burke sa sveučilišta u Utrechtu, kao drugi pozvani predavač, održao je predavanje "Retorika sa stilom: može li razmatranje stilistike pomoći proučavanju retorike?". Osvrnuo se na važnost stilistike koja se razvila iz trećega govorničkog umijeća, točnije odabira pravog stila i gramatike te podsjetio kako je dublje poznavanje klasične retorike neophodno za pravilno tumačenje stilistike. Burke ističe kako je stilistika dio retorike te ju dijeli na gramatiku, pragmatiku, stil i ostale dijelove koje razrađuje u detalje. Stilistika nedvojbeno daje dubinu i širinu retoričkoj analizi, ali ono što Burke tvrdi jest da isto vrijedi i obrnuto, a to znači da retorička analiza daje dubinu i širinu stilistici. Treće plenarno predavanje održao je prof. dr. sc. Krešimir Bagić, vodeći hrvatski stručnjak za stilistiku s Filozofskog fakulteta u Zagrebu. U svom predavanju osvrnuo se na povijest anagramiranja od antike do danas te pokazao kako počeci anagrama sežu daleko u prošlost, točnije u 3. st. pr. n. e., kada su pjesnici u staroj Grčkoj koristili anagrame kako bi anagramirali imena vladara i kraljeva. Zanimljivo je bilo čuti da je jedan od najistaknutijih lingvista 20. stoljeća, Ferdinand de Saussure, izgleda veću pažnju posvetio proučavanju anagrama, nego svom najpoznatijem, postumno objavljenom djelu *Tečaj opće lingvistike*, o čemu svjedoče bilješke o mogućim anagramima kojima je ispunio 141 bilježnicu. Sudionici su, osim plenarnih predavanja, imali prigodu čuti i razna druga zanimljiva izlaganja. Prigodu za još bolje upoznavanje sudionici su dobili u četvrtak, u neformalnom ozračju, kada je organiziran izlet po otoku Braču. Predivno vrijeme, zajedno sa zanimljivim programom, koji je uključivao posjet galeriji u unutrašnjosti otoka, knjižnici u Supetru te isprobavanje lokalnih specijaliteta, pridonijelo je ugodnoj i prijateljskoj atmosferi konferencije. Posljednji dan konferencije donio je cjelodnevna izlaganja te zatvaranje konferencije. Nakon toga održana je svečana večera uz prigodni program na kojem su se sudionici neformalno družili, što je rezultiralo novim poznanstvima, razmjenama iskustava te pozivima na nove konferencije. Na svečanoj večeri najavljena je i sljedeća konferencija koja će se održati na istom mjestu za dvije godine. Vidimo se u Postirama!

Prikaz

Rukopis primljen 6. 9. 2016.

Prihvaćen za tisak 15. 9. 2016.

Ines Carović*icarovic@ffzg.hr*

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Hrvatska

Ana Vlah*avlah@ffzg.hr*

Zagreb, Hrvatska

XXX. međunarodni znanstveni skup HDPL-a "Jezik kao predmet proučavanja i jezik kao predmet poučavanja". Rijeka, Hrvatska, od 12. do 14. svibnja 2016.

U Rijeci je od 12. do 14. svibnja 2016. godine održan XXX. međunarodni znanstveni skup Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku. Prije tri desetljeća zamišljeno je da će znanstveno-stručni skup biti mjesto okupljanja članova HDPL-a na kojem se, kako u uvodnoj riječi kaže predsjednica HDPL-a, "mogu predstaviti nova istraživanja, nove spoznaje, ali i dvojbe, postavljati pitanja i o njima raspravljati u strukovnome okruženju". Skup se održava svake godine, a ove je godine glavna tema, po kojoj je i cijeli skup dobio naslov, bila "Jezik kao predmet proučavanja i jezik kao predmet poučavanja". Naslov simbolično obilježava okruglu, tridesetu godišnjicu održavanja Skupa ponavljajući naslov zbornika prvoga skupa *Jezični varijeteti i nastava jezika*, no istoj se temi nakon toliko godina pristupa na nov način i ponovno je se propituje. Ovogodišnja je konferencija HDPL-a imala i pretkonferencijski događaj, jednodnevni simpozij *Metodologija znanstvenih istraživanja: statistika u filološkim istraživanjima*, održan dan uoči skupa, 11. svibnja 2016. S regionalnim Riječkim aktivom Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku u organizaciji događaja sudjelovao je i Centar za jezična istraživanja Filozofskoga fakulteta u Rijeci.

XXX. HDPL održan je na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Rijeci u tri ili četiri istovremene sekcije u različitim dvoranama dok su se plenarna izlaganja

održala u svečanoj dvorani. Iako je mijenjanje sekcija i traženje dvorana bio izazov, organizatori su se potrudili da u stankama za kavu, na domjenku i večeri izlagači imaju dovoljno vremena i prostora za međusobno druženje i neformalne rasprave.

Na Skupu su sudjelovala četiri plenarna izlagača s četiri izlaganja i jednom radionicom te 121 istraživač s 81 izlaganjem u 18 sekcija. Na tradicionalnome predstavljanju novih izdanja predstavljeno je osam knjiga.

U prva dva dana održana su po dva plenarna predavanja, a trećega je dana organizirana radionica. Prvo plenarno izlaganje održao je profesor Jean-Marc Dewaele sa Sveučilišta u Londonu pod naslovom *How hard it is to recognize emotions in a native and in a foreign language?*. Istražujući prepoznavanje emocija monolingvalnih i višelingvalnih govornika pokazalo se da prepoznavanje ovisi o više faktora, kao što su kulturološki, lingvistički, psihološki, sociobiografski, od kojih se kao najvažniji pokazalo vrijeme usvajanja drugoga jezika. Djeca koja od ranije dobi ili istovremeno s prvim jezikom usvajaju i drugi bolje prepoznaju emocije. Takvi zaključci mogu utjecati na poučavanje inoga jezika. Drugo plenarno predavanje održala je prof. dr. sc. Jelena Mihaljević Djigunović sa Sveučilišta u Zagrebu pod naslovom "Ovladavanje stranim jezikom u ranoj dobi: od poučavanja do proučavanja – i natrag". Kroz mnoge je anegdote iz vlastitih istraživačkih projekata približila razvoj proučavanja i ranoga poučavanja stranih jezika u svijetu i u Hrvatskoj. Prikazala je i rezultate dugogodišnjega longitudinalnog istraživanja učenja stranoga jezika u ranoj dobi u Hrvatskoj te zaključila da učenikove osobine, nastavna i izvannastavna okolina uvelike utječu na konačni rezultat usvajanja jezika. Treće plenarno predavanje pod naslovom *The complexity of language teaching and learning: Taking a relational turn* održala je profesorica Sarah Mercer sa Sveučilišta u Grazu. Osvrnula se na sve kompleksnije i detaljnije istraživačke modele u proučavanjima nastave inoga jezika te zaključila da su dobiveni rezultati imali vrlo malo utjecaja na promjenu nastavne paradigme. Zaključuje da je na praktičan način potreban zaokret u metodama profesionalnoga usavršavanja nastavnika stranih jezika i da je socijalni odnos između nastavnika i učenika vrlo važan, no da je nastavnikova učinkovita povratna informacija ta koja formira optimalnu učenikovu povratnu reakciju. Četvrto pozvano izlaganje održao je profesor Dylan Glynn sa Sveučilišta u Parizu pod naslovom *Variation and the usage-based method*. Kroz primjere na istraživanjima pojedinačnih slučajeva prikazao je metodologiju modela

temeljenog na uporabi te zaključio da kvalitativne metode u lingvistici pomažu u tumačenjima tradicionalnih istraživačkih lingvističkih pitanja, no multivarijantna analiza pomaže u interpretaciji i verifikaciji podataka. Profesor Glynn je osim ovoga izlaganja sljedećega dana organizirao i radionicu *Statističke metode u lingvistici uporabom alata R* na kojoj su sudionici Skupa mogli na praktičan način provjeriti i utvrditi svoje znanje statistike na vlastitim istraživanjima. Radionica se sastojala od dva dijela. U prvome dijelu pod naslovom *Uvod u statistiku i R* ponuđeni su temeljni pojmovi i objašnjenja za lakše snalaženje, dok je drugi dio bio praktični pod naslovom *Obrada lingvističkih podataka u R*. Iako se fonetičari statistikom obično služe za konkretna (brojčana) mjerenja, bilo je zanimljivo sudjelovati na radionici i vidjeti na koje sve načine možemo pristupiti takvim izazovima. Radeći na podacima koje je profesor Glynn prikupio sa svojim studentima, računalnim smo programom mogli *izračunati* koliko su semantički udaljeni različiti pojmovi o sreći (riječi kao što su *sretan, radostan, zadovoljan...*) u poljskom, češkom i engleskom jeziku.

Od svih se sekcija najviše istaknula *kroatistička* sekcija drugoga dana, koja je pokrenula žustre rasprave o povijesti hrvatskoga jezika, leksikografiji, dijalektologiji i hrvatskome standardnom jeziku. Komentari različitih stručnjaka o osjetljivim temama, na primjer o pitanju istraživanja hrvatskih urbanih govora, koje je iz pogleda dijalektologije i sociolingvistike pokrenula Dijana Ćurković, kao i komentari o očuvanju dubrovačkoga govornog jezika Ivane Lovrić Jović, privukli su brojne znatijelne pa je prostorija nerijetko bila ispunjena do posljednjega mjesta.

Na XXX. HDPL-u svoj su doprinos dale i istraživačice s Odsjeka za fonetiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu. Ana Vlah je s izlaganjem "Naglasak hrvatskoga jezika i percepcija govora u buci" izložila istraživanje razumijevanja naglaska u hrvatskome jeziku u bučnom okruženju i zaključila da buka utječe na percepciju različitih idioma istoga jezika. Ines Carović je s izlaganjem "Hrvatski vokali kao predmet proučavanja na fonetskoj razini: ultrazvučno istraživanje" prikazala rezultate istraživanja oblika i položaja jezika u hrvatskome jeziku te predložila novi, artikulacijski prikaz hrvatskih vokala u gramatikama. Diana Tomić je u koautorstvu s Dijanom Posedi i Renatom Geld izložila rezultate istraživanja pod naslovom "Stavovi u poučavanju i strategije poučavanja stranih jezika djeci s posebnim potrebama". Rezultati kvalitativne analize pokazuju da je inkluzija djece s posebnim potrebama specifičan i kompleksan slučaj učenja stranoga jezika te da rezultati

najviše ovise o informiranosti nastavnika i djece iz razreda u kojem se provodi inkluzija te o materijalnoj i nematerijalnoj podršci u samoj školi.

Na Skupu je po drugi put organizirana i sekcija za izlaganja mladih istraživača na kojoj je prijavljeno šest izlaganja sa sedam izlagačica te je na zatvaranju Skupa dodijeljena i Nagrada za najbolje izlaganje mladih istraživača. Ove su godine Nagradu dobile Ivana Matić i Jasmina Pernjek za izlaganje pod naslovom "Uporaba kohezivnih sredstava kao pokazatelj razine komunikacijske kompetencije hrvatskih učenika njemačkoga jezika".

Sudeći prema odličnoj organizaciji, kvalitetnim izlaganjima i plodnim raspravama novoga Predsjedništva HDPL-a i sljedeće nas godine očekuje obilje otvorenih tema i iscrpnih istraživanja iz različitih kutova primijenjene lingvistike.

UPUTE AUTORIMA

Časopis *Govor* objavljuje znanstvene i stručne priloge koji pridonose razvoju znanosti o govoru – izvorne znanstvene radove, studije, stručne radove, pregledne članke, znanstvene eseje, prethodna priopćenja i prikaze.

Primaju se radovi na hrvatskom i na engleskom jeziku. Molimo Vas da svakom rukopisu pisanom na hrvatskom jeziku, a koji je pripremljen prema uputama, priložite na kraju još i na engleskom jeziku naslov, opis slika i tablica te prošireni sažetak (*summary*) opsega od 1 800 do 2 500 znakova. Iz tog sažetka te opisa slika i tablica čitatelji koji budu čitali samo engleski trebaju dobiti najvažnije informacije koje je autor člankom želio prenijeti. Savjetujemo da prošireni sažetak uključuje vrlo kratak uvod i postavljanje problema, opis istraživanja, dobivene rezultate i kratak komentar.

Oblik rukopisa. Rukopise treba slati u A4 formatu, s dvostrukim proredom. Stranice treba numerirati redom, od naslovne do kraja. Prva stranica neka sadrži podatke o radu i autoru prema predloženom obrascu:

- naslov rada na jeziku članka
- autor(i)
- institucije autora
- podaci o autoru za korespondenciju (puna adresa, telefoni, faks, e-mail)
- skraćeni (tekući) naslov do 45 slovnih mjesta, uključujući razmake.

Sam rukopis počinje na drugoj stranici prema sljedećem obrascu:

- naslov (na jeziku članka)
- sažetak opsega od 600 do 1 200 znakova na jeziku članka
- maksimalno pet ključnih riječi
- tekst
- unutar odlomka retke ne treba odvajati prelaskom u novi red
- ne treba uvlačiti prvi redak teksta
- između odlomaka i prije svakog naslova poglavlja ostaviti jedan redak proreda.

Slike. Slikovne priloge i grafikone treba poslati izdvojene u nekom od sljedećih formata: jpg, gif, bmp itd. Poželjno je grafikone poslati i u MS Excel formatu. Svaki slikovni prilog mora imati redni broj i opis na hrvatskom i engleskom jeziku (primjerice: Slika 1. Grafički prikaz rezultata, Figure 1. Visualization of the results), a u tekstu treba označiti mjesto na kojem dolazi taj slikovni prilog.

Tablice. Svaku tablicu treba obilježiti arapskim brojem i opisom na hrvatskom i engleskom jeziku (primjerice: Tablica 1. Rezultati prvog eksperimenta, Table 1. Results of the first experiment) te je priložiti na kraju rukopisa, a u tekstu je potrebno označiti mjesto gdje koja tablica treba doći.

Bilješke (fusnote) treba izbjegavati, a ako to nije moguće, treba ih u tekstu označiti arapskom brojkom između kosih zagrada i priložiti na kraju teksta.

Referencije. Radove na koje se tekst poziva treba navesti u zagradi s navođenjem prezimena autora i godine pojavljivanja, npr. (Laver, 1994) ili Laver (1994), a ako se nešto citira, onda treba navesti stranicu, npr. (Laver, 1994: 72). Ako se navodi više radova jednog autora objavljenih iste godine, ispravno je napisati npr. Kimura (1973a) ili (Kimura, 1973b). Rad dvaju autora navodi se tako da se bilježi prezime i jednog i drugog autora, npr. (Studdert-Kennedy i Shankweiler, 1970), a rad triju i više autora tako da se bilježi samo prezime prvog autora, uz oznaku "i sur." npr. (Blumstein i sur., 1975). Priloženi popis literature smije sadržavati samo radove koji se izrijeком spominju u tekstu. Te radove treba poredati abecednim redom prema prezimenu prvog autora u sljedećem obliku:

Članak u časopisu

Gospodnetić, J. (1982). Načela fonetike i njezin napredak. *Govor* 4, 2, 93–108.

Članak u zborniku radova

Blumstein, S. (1995). On the neurobiology of the sound structure of language: Evidence from aphasia. *Proceedings of the XIIIth International Congress of Phonetic Sciences* (ur. K. Elenius i P. Branderud), vol. 2, 180–185.

Članak odnosno poglavlje u knjizi više autora

Bialystok, E. (1992). Selective attention in cognitive processing. U R. J. Harris (ur.), *Cognitive Processing in Bilinguals*, 501–514. Amsterdam: North-Holland.

Knjiga

Malmberg, B. (1960). *La Phonétique*. Paris: Presses universitaires de France.

Izvor na Internetu s navedenim autorom

Boersma, P., Weenink, D. (2005). Praat: Doing phonetics by computer. Dostupno na <http://www.praat.org/> [posljednji pristup 26. siječnja 2005.].

Izvor na Internetu bez navedenog autora ili datuma objavljivanja

Introduction to Evidence-Based Practice What it is (and what it isn't) (n.d.).

Dostupno na <http://www.asha.org/Research/EBP/Introduction-to-Evidence-Based-Practice> [posljednji pristup 26. siječnja 2015.].

Recenzije. Recenzenti su stručnjaci s područja teme koju članak obrađuje. Oni ne znaju tko je autor članka koji recenziraju, a autor ne zna tko su recenzenti, te komuniciraju isključivo posredstvom Uredništva.

Autori trebaju biti spremni na eventualno popravljavanje teksta prema uputama recenzenata i posljednju korekturu. Autori članaka dobit će po jedan primjerak onog broja *Govora* u kojem je njihov rad objavljen.

Rukopisi se šalju elektroničkom poštom na adresu urednika ili tajnika.

INFORMATION FOR AUTHORS

Govor publishes original research articles, studies, professional articles, reviews, essays, scholarly notes, and letters to the editor that are relevant to speech science and communication. Contributions addressing the issues of speech and hearing disorders and rehabilitation will also be considered.

The languages of the journal are Croatian and English. Articles in Croatian should be accompanied by an extended summary in English and articles in English should be accompanied by an extended summary in Croatian (1800 to 2500 characters). Figure and table captions should also be bilingual, i.e., written in English and Croatian. We suggest that the summary be organized into a short introduction, problem definition, description of the research, and results with a brief discussion. The purpose of this addition is to enable authors who do not read the language of the article to get the most relevant information the author wanted to convey. Translations may be provided by the Editor.

Form of manuscript. Manuscripts should be submitted double-spaced with wide margins (2.5 cm). All pages should be numbered consecutively. *Page one* should contain the following information:

- article title in the language of the article
- author(s) name(s)
- author(s) affiliation(s)
- information about the author to whom correspondence should be sent (full address, phone and fax numbers, e-mail address)
- abbreviated form of the title for the running page heading (maximum 45 characters including letters and spaces).

The manuscript itself should start on *page 2*, in the following format:

- title in the language of the article
 - abstract in the language of the article (600 - 1200 characters)
 - the maximum of five key words
 - body of the article
 - within the paragraph use the word-wrapping routine on your word processor
 - do not use any indentations
 - leave one blank line between paragraphs and before each heading or subheading.
-

- figures, tables, footnotes
- title, extended summary and key words in the language other than the language of the article

Figures. All figures must be submitted in a separate document in one of the following file formats: jpg, gif, bmp, etc. Authors are encouraged to submit charts in MS Excel files as well. Figures should be numbered in order of appearance with Arabic numerals. Figure captions should be in English and Croatian. In the text itself the place for each figure should be clearly marked.

Tables should be numbered in order of appearance with Arabic numerals and placed at the end of the text. A short descriptive title in English and Croatian should be provided with each table. In the text of the article the place for each table should be clearly marked.

Footnotes should be kept to a minimum. When necessary, they should be indicated by superscript Arabic numerals in the text and enclosed on a separate page (typed double-spaced).

References should be cited in the text by the last name of the author and the publication year in parentheses, e.g. (Laver, 1994) or Laver (1994); if direct quotes are used from the reference, page number should also be given after a colon, e.g. (Laver, 1994: 72). If more than one article was published by the same author in a given year, the following format should be used: Kimura (1973a) or (Kimura, 1973b). Articles with two authors are cited as (Studdert-Kennedy & Shankweiler, 1970); for articles with three or more authors the correct format is (Blumstein et al., 1975). All references cited in the text should be listed alphabetically at the end of the article. Please, observe the following formats:

Article in a journal

Gospodnetić, J. (1982). Načela fonetike i njezin napredak. *Govor* 4, 2, 93–108.

Article in conference proceedings

Blumstein, S. (1995). On the neurobiology of the sound structure of language: Evidence from aphasia. *Proceedings of the XIIIth International Congress of Phonetic Sciences* (ed. K. Elenius & P. Branderud), Vol. 2, 180–185.

Article or chapter in a book

Bialystok, E. (1992). Selective attention in cognitive processing. In R. J. Harris (ed.), *Cognitive Processing in Bilinguals*, 501–514. Amsterdam: North-Holland.

Book

Malmberg, B. (1960). *La Phonétique*. Paris: Presses universitaires de France.

Internet source with an author

Boersma, P., Weenink, D. (2005). Praat: Doing phonetics by computer, <http://www.praat.org/> [accessed 26th January 2005].

Internet source without an author or a date

Introduction to Evidence-Based Practice What it is (and what it isn't) (n.d.). Retrieved from <http://www.asha.org/Research/EBP/Introduction-to-Evidence-Based-Practice> [accessed 26th January 2015].

Reviews are anonymous. Each article is reviewed by three independent reviewers. The authors will be asked to modify their contributions in accordance with the reviewers' suggestions.

Proofs will be sent to the designated author. Prompt reply and return of corrected proofs will be expected.

Reprints. Authors will receive one copy of the journal in which their contribution has been published.

Submission of manuscripts. The manuscripts are submitted via e-mail to the Editor or the secretary.

Govor izlazi dva puta godišnje.

Godišnja pretplata: 40,00 kn. Pojedini broj: 25 kn.

Uplate: Zagrebačka banka, Zagreb, IBAN račun: HR7423600001101551990
Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, Ivana Lučića 3.

Godišnja pretplata u inozemstvu: 10 €. Pojedini broj: 7 €.

Uplate iz inozemstva slati na račun: Zagrebačka banka, Zagreb, SWIFT ZABA HR2X
IBAN HR7423600001101551990 Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, Ivana
Lučića 3.
